

ВІСНИК ***КОНСТИТУЦІЙНОГО*** ***СУДУ УКРАЇНИ***

Загальнодержавне періодичне видання

Засноване
19 лютого 1997 року

Свідоцтво
про державну реєстрацію
Серія КВ № 2444

Виходить
шість разів на рік

Засновник:
Конституційний Суд України
Адреса: 01033, м. Київ-33,
вул. Жиланська, 14

6/2020

Редакційна рада

- І. Сліденко** – суддя Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник (голова редакційної ради);
- А. Селіванов** – доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України (заступник голови редакційної ради);
- Ю. Барабаш** – проректор з навчальної роботи Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України;
- В. Бесчастний** – керівник Секретаріату Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, доктор наук з державного управління, професор;
- В. Городовенко** – суддя Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України;
- М. Гранат** – суддя Конституційного Трибуналу Республіки Польща у відставці, доктор наук, професор;
- І. Гриценко** – декан юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор юридичних наук, професор;
- М. Гультай** – суддя Конституційного Суду України у відставці, доктор юридичних наук, доцент;
- М. Козюбра** – суддя Конституційного Суду України у відставці, професор кафедри загальнотеоретичного правознавства та публічного права Національного університету «Києво-Могилянська академія», доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України;
- В. Колісник** – суддя Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України;
- Т. Комарова** – доцент кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук;
- О. Користін** – головний науковий співробітник Державного науково-дослідного інституту МВС України, доктор юридичних наук, професор;
- М. Костицький** – суддя Конституційного Суду України у відставці, професор кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України;
- С. Кузнichenko** – перший проректор Одеського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;
- Я. Лазур** – декан юридичного факультету Ужгородського національного університету, доктор юридичних наук;
- В. Лемак** – суддя Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України;
- М. Мельник** – суддя Конституційного Суду України у відставці, доктор юридичних наук, професор;
- О. Петришин** – президент Національної академії правових наук України, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України;
- В. Стеценко** – завідувач кафедри правознавства та галузевих юридичних дисциплін Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, доктор юридичних наук, професор;
- В. Тихий** – суддя Конституційного Суду України у відставці, радник президії НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України;
- О. Тупицький** – Голова Конституційного Суду України, кандидат наук з державного управління;
- Г. Федотова** – начальник науково-організаційного відділу Державного науково-дослідного інституту МВС України, доктор юридичних наук;
- Б. Фудей** – суддя Федерального суду претензій США, доктор права, професор;
- О. Хотинська-Нор** – професор кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор юридичних наук, доцент;
- Н. Шаптала** – суддя Конституційного Суду України у відставці, доктор юридичних наук;
- В. Шишкін** – суддя Конституційного Суду України у відставці, кандидат юридичних наук, доцент.

У НОМЕРІ

АКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Рішення Конституційного Суду України

у справі за конституційними скаргами Давимоки Олександра Григоровича, Бойка Миколи Вікторовича, Крюка Володимира Миколайовича, Токаренка Віталія Леонідовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пункту 4 частини першої статті 97 Закону України «Про Національну поліцію» від 22 жовтня 2020 року № 12-р/2020 5

**Окрема думка суддів Конституційного Суду України
Городовенка В. В., Касмініна О. В., Юровської Г. В.**

стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними скаргами Давимоки Олександра Григоровича, Бойка Миколи Вікторовича, Крюка Володимира Миколайовича, Токаренка Віталія Леонідовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пункту 4 частини першої статті 97 Закону України «Про Національну поліцію» 16

Рішення Конституційного Суду України

у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020 25

Розбіжна думка судді Сергія Головатого

у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України [справа № 1-24/2020(393/20)] (Рішення Конституційного Суду України від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020) 44

**Окрема думка судді Конституційного Суду України
Колісника В. П.**

стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020 49

**Окрема думка судді Конституційного Суду України
Лемака В. В.**

стосовно Рішення у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020 52

**Окрема думка судді Конституційного Суду України
Первомайського О. О.**

у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України 56

ЗОВНІШНІ ЗВ'ЯЗКИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Вересень — листопад 2020 року 68

**Реферативний огляд джерел із конституційно-правової
тематики, опублікованих у 2020 році 70**

АКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

у справі за конституційними скаргами
Давимоки Олександра Григоровича, Бойка Миколи Вікторовича,
Крюка Володимира Миколайовича, Токаренка Віталія Леонідовича
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
положень пункту 4 частини першої
статті 97 Закону України «Про Національну поліцію»

м. Київ
22 жовтня 2020 року
№ 12-р/2020

Справа № 3-76/2019 (1635/19,
2339/19, 3616/19, 4133/19)

Велика палата Конституційного Суду України у складі суддів:

Тупицького Олександра Миколайовича — головуючого,
Головатого Сергія Петровича,
Городовенка Віктора Валентиновича — доповідача,
Завгородньої Ірини Миколаївни,
Касмініна Олександра Володимировича — доповідача,
Колісника Віктора Павловича,
Кривенка Віктора Васильовича,
Лемака Василя Васильовича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Мойсика Володимира Романовича,
Первомайського Олега Олексійовича — доповідача,
Саса Сергія Володимировича,
Сліденка Ігоря Дмитровича,
Філюка Петра Тодосьовича,
Юровської Галини Валентинівни,

розглянула на пленарному засіданні справу за конституційними скаргами Давимоки Олександра Григоровича, Бойка Миколи Вікторовича, Крюка Володимира Миколайовича, Токаренка Віталія Леонідовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пункту 4 частини першої статті 97 Закону України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 року № 580–VIII (Відомості Верховної Ради України, 2015 р., № 40–41, ст. 379) зі змінами.

Заслухавши суддів-доповідачів Городовенка В. В., Касмініна О. В., Первомайського О. О. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Суб'єкти права на конституційну скаргу — Давимока О. Г., Бойко М. В., Крюк В. М., Токаренко В. Л. — звернулися до Конституційного Суду України з клопотаннями щодо перевірки на відповідність статті 21, частинам першій, другій статті 24, частині першій статті 46, частині першій статті 64 Конституції України положень пункту 4 частини першої статті 97 Закону України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 року № 580–VIII зі змінами (далі — Закон № 580).

Згідно з пунктом 4 частини першої статті 97 Закону № 580 одноразова грошова допомога в разі загибелі (смерті), визначення втрати працездатності поліцейського (далі — одноразова грошова допомога) є соціальною виплатою, гарантованою допомогою з боку держави, яка призначається і виплачується особам, які за Законом № 580 мають право на її отримання, у разі визначення поліцейському інвалідності внаслідок захворювання, поранення (контузії, травми або каліцтва), пов'язаних з проходженням ним служби в органах внутрішніх справ або поліції, протягом шести місяців після звільнення його з поліції внаслідок причин, зазначених у цьому пункті.

Суб'єкти права на конституційну скаргу стверджують, що, застосовуючи у їхніх справах вказані положення Закону № 580, суди порушили конституційні гарантії соціального захисту, оскільки виплата одноразової грошової допомоги у разі визначення інвалідності поліцейському внаслідок захворювання, поранення, пов'язаних з проходженням ним служби в органах внутрішніх справ або поліції, не може пов'язуватися з такою умовою, як підстава звільнення. Автори клопотань зазначають, що у зв'язку з тим, що «вказана допомога виплачується лише працівникові поліції, якого звільнено по хворобі» та за умови «визначення інвалідності поліцейському протягом шести місяців після звільнення його з поліції», оспорювані положення Закону № 580 є дискримінаційними.

2. Вирішуючи питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пункту 4 частини першої статті 97 Закону № 580, Конституційний Суд України виходить із такого.

2.1. Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава (стаття 1 Основного Закону України).

Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю; права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; держава відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (стаття 3 Конституції України).

Конституційний Суд України зазначав, що приписи статті 3 Конституції України зобов'язують державу обґрунтовувати законодавче регулювання, зокрема, у вирішенні питань соціального захисту відповідних категорій громадян

(абзац третій підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) від 25 квітня 2019 року № 1-р(II)/2019).

2.2. Відповідно до статті 46 Конституції України громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом (частина перша); це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними (частина друга); пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом (частина третя).

Конституційний Суд України зазначав, що право громадян на соціальний захист є комплексним, його зміст визначають як Конституція, так і закони України; водночас інші складові права на соціальний захист, не конкретизовані в частині першій статті 46 Основного Закону України або в інших його статтях, визначає Верховна Рада України шляхом ухвалення законів, тому вона може змінити, скасувати або поновити їх при формуванні соціальної політики держави за умови дотримання конституційних норм та принципів (абзаци другий, четвертий пункту 5 мотивувальної частини Рішення від 7 листопада 2018 року № 9-р/2018).

2.3. Відповідно до частини першої статті 1 Закону № 580 Національна поліція України (поліція) — це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. Положеннями частини першої статті 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23 грудня 1993 року № 3781–XII зі змінами встановлено, що Національна поліція України є «правоохоронним органом».

Проходження служби в поліції регулює Закон № 580 та інші нормативні акти права, що покладають на громадян, які перебувають на такій службі, додаткові обов'язки і відповідальність.

Служба в поліції є державною службою особливого характеру, яка є професійною діяльністю поліцейських з виконання покладених на поліцію повноважень (частина перша статті 59 Закону № 580).

2.4. Сферу соціального захисту поліцейських урегульовано розділом IX Закону № 580, яким визначаються службовий час і час відпочинку (стаття 91), відпустки та обчислення їх тривалості (статті 92, 93), грошове, медичне, житлове забезпечення (статті 94–96), порядок призначення і виплати одноразової грошової допомоги (статті 97–101), пенсійне забезпечення (стаття 102), навчання дітей (стаття 103), захист прав та законних інтересів працівників поліції (стаття 104).

Наведені положення Закону № 580 щодо визначення прав поліцейських, які гарантуються державою у разі встановлення поліцейському інвалідності внаслідок

захворювання, поранення (контузії, травми або каліцтва), що пов'язані з проходженням ним служби та перешкоджають подальшому її проходженню, вказують на наявність комплексу організаційно-юридичних та економічних заходів, спрямованих на забезпечення соціального захисту цих осіб.

Зокрема, зі змісту положень пункту 4 частини першої статті 97 Закону № 580 вбачається, що держава гарантує поліцейському, який визнаний особою з інвалідністю (за певних умов), одноразову грошову допомогу, яка відповідно до абзацу першого частини першої статті 97 Закону № 580 є соціальною виплатою. Отримання одноразової грошової допомоги законодавець зумовлює неможливістю подальшого виконання поліцейським своїх обов'язків за станом здоров'я саме як особи, яка перебуває на службі в Національній поліції України.

Відповідно до статті 102 Закону № 580 пенсійне забезпечення поліцейських та виплата одноразової грошової допомоги після звільнення їх зі служби в поліції здійснюються в порядку та на умовах, визначених Законом України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 9 квітня 1992 року № 2262–XII зі змінами (далі – Закон № 2262).

Положеннями абзацу двадцять другого статті 1 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 року № 1058–IV зі змінами визначається, що пенсією є щомісячна пенсійна виплата в солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, яку отримує застрахована особа в разі досягнення нею передбаченого цим законом пенсійного віку чи визнання її особою з інвалідністю, або отримують члени її сім'ї у випадках, визначених цим законом.

Згідно з частиною другою статті 1 Закону № 2262 «військовослужбовці, особи, які мають право на пенсію за цим Законом, які стали особами з інвалідністю за умов, передбачених цим Законом, набувають право на пенсію по інвалідності».

Пенсії з інвалідності особам, які мають право на пенсію за Законом № 2262, призначаються в разі, якщо інвалідність настала в період проходження ними служби або не пізніше трьох місяців після звільнення зі служби, або якщо інвалідність настала пізніше тримісячного терміну після звільнення зі служби, але внаслідок захворювання (травми, поранення, контузії, каліцтва тощо), яке виникло в період проходження військової служби чи під час перебування в полоні або заручником, якщо полонення чи захоплення заручником не було добровільним і особа, яка має право на пенсію за Законом № 2262, перебуваючи в полоні або заручником, не вчинила злочину проти миру і людства (стаття 18 Закону № 2262).

Порядок встановлення інвалідності, розміри пенсій з інвалідності військовослужбовців, осіб, які мають право на пенсію за Законом № 2262, а також порядок призначення та перерахунку таких пенсій, нарахування надбавок та допомоги до них встановлюються статтями 19–28 Закону № 2262.

Порівняння гарантованих Законом № 580 та Законом № 2262 соціальних виплат свідчить про те, що, на відміну від пенсій з інвалідності, які призначаються на весь час інвалідності, встановленої медико-соціальною експертною комісією, а особам з інвалідністю, які досягли пенсійного віку, — довічно, одноразова грошова допомога, передбачена частиною першою статті 97 Закону № 580, є соціальною виплатою, належить до одного із видів соціальної допомоги та характеризується тим,

що вона: є разовою, безеквівалентною та адресною; не належить до видів пенсійного забезпечення; пов'язана із настанням особливого соціального ризику — втрати поліцейським професійної працездатності; призначається у сталому розмірі та визначається з урахуванням виду соціального ризику, настання якого є підставою для її виплати; призначається незалежно від рівня доходу осіб, які мають право на отримання одноразової грошової допомоги; виплачується за рахунок коштів Державного бюджету України.

Таким чином, одноразова грошова допомога, передбачена частиною першою статті 97 Закону № 580, відрізняється від пенсій, інших видів соціальних виплат та допомоги, що гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, оскільки одноразова грошова допомога не є основним джерелом існування для осіб, яким її надають.

2.5. Перевіряючи відповідність Конституції України положень пункту 3 частини першої статті 97 Закону № 580, Конституційний Суд України зазначив, що право на одноразову грошову допомогу у разі втрати працездатності не є конституційно визначеним правом поліцейського; саме тому Верховна Рада України як єдиний орган законодавчої влади в Україні, формуючи законодавчу основу для забезпечення соціального захисту правоохоронців, у тому числі поліцейських, має повноваження у частині визначення підстав та умов призначення і виплати зазначеної одноразової грошової допомоги у разі втрати працездатності вказаним категоріям осіб (абзац п'ятий пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України (Перший сенат) від 22 квітня 2020 року № 3-р(І)/2020).

З урахуванням наведеного Конституційний Суд України вважає, що одноразова грошова допомога, передбачена статтею 97 Закону № 580, є юридичним засобом соціального захисту працівників поліції, що надається державою у зв'язку із втратою ними працездатності, проте приписи частини першої статті 46 Конституції України не гарантують виплати одноразової грошової допомоги, тому Верховна Рада України може визначити порядок та умови її призначення, передбачивши порядок реалізації такого права в законі.

Отже, положення пункту 4 частини першої статті 97 Закону № 580 не є такими, що порушують частину першу статті 46 Конституції України.

2.6. Згідно з Конституцією України усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах (перше речення статті 21); громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом (частина перша статті 24); не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками (частина друга статті 24).

Гарантована Конституцією України рівність усіх людей у їхніх правах і свободах означає необхідність забезпечення їм рівних юридичних можливостей як матеріального, так і процесуального характеру для реалізації однакових за змістом та обсягом прав і свобод; порушення рівності конституційних прав і свобод означає, що особа або група осіб за визначеними у статті 24 Конституції України ознаками, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними, отримує привілеї або

зазнає обмеження у визнанні, реалізації чи користуванні правами і свободами в будь-якій формі, крім випадків, коли таке обмеження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та потрібними (абзаци третій, четвертий пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України (Перший сенат) від 12 липня 2019 року № 5-р(І)/2019).

Конституційний Суд України у Рішенні від 12 квітня 2012 року № 9-рп/2012 зазначив, що рівність та недопустимість дискримінації особи є не тільки конституційними принципами національної юридичної системи України, а й фундаментальними цінностями світового співтовариства, на чому наголошено у актах міжнародного права з питань захисту прав і свобод людини і громадянина, зокрема у Загальній декларації прав людини 1948 року (статті 1, 2, 7), Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі — Конвенція) (стаття 14) та Протоколі № 12 до Конвенції (стаття 1), Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 року (стаття 26) (абзац четвертий підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини).

Згідно зі статтею 14 Конвенції користування правами та свободами, визначеними в Конвенції, має бути забезпечене без дискримінації за будь-якою ознакою — статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження, або за іншою ознакою.

Відповідно до статті 1 Протоколу № 12 до Конвенції здійснення будь-якого передбаченого законом права забезпечується без дискримінації за будь-якою ознакою, наприклад за ознакою статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національної меншини, майнового стану, народження або за іншою ознакою (пункт 1); ніхто не може бути дискримінований будь-яким органом державної влади за будь-якою ознакою, наприклад за тими, які зазначено в пункті 1 (пункт 2).

Європейський суд з прав людини вказував, що відмінність у ставленні є дискримінаційною, якщо вона не має об'єктивного та розумного обґрунтування, іншими словами, якщо вона не переслідує легітимну мету або якщо немає розумного співвідношення між застосованими засобами та переслідуваною метою; Договірна держава користується свободою розсуду при визначенні того, чи та якою мірою відмінності в інших схожих ситуаціях виправдовують різне ставлення (§ 49 рішення у справі «Пічкур проти України» від 7 листопада 2013 року (заява № 10441/06).

2.7. Згідно з пунктом 7 частини другої статті 61 Закону № 580 до обмежень, пов'язаних зі службою в поліції, належить наявність захворювання, що перешкоджає проходженню служби в поліції; перелік захворювань, що перешкоджають проходженню служби в поліції, затверджується Міністерством внутрішніх справ України спільно з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я.

Перелік захворювань і фізичних вад, що перешкоджають службі в поліції, визначений Положенням про діяльність медичної (військово-лікарської) комісії Міністерства внутрішніх справ України, затвердженим наказом Міністерства внутрішніх справ України від 3 квітня 2017 року № 285 зі змінами (далі — Положення).

Визначення придатності поліцейських за станом здоров'я до подальшої служби в поліції належить до повноважень медичних (військово-лікарських) комісій, утворених у закладах охорони здоров'я Міністерства внутрішніх справ України для проведення лікарської та військово-лікарської експертизи, що здійснюють свою діяльність на підставі Положення.

Установлення медичною (військово-лікарською) комісією непридатності поліцейського до подальшої служби в поліції за наслідками проведеного медичного огляду за направленням підрозділу кадрового забезпечення органу поліції зумовлює прийняття уповноваженим органом поліції як роботодавцем поліцейського рішення про подальше проходження ним служби.

Вичерпний перелік підстав для звільнення поліцейського зі служби в поліції визначений статтею 77 Закону № 580, пунктом 2 частини першої якої, зокрема, передбачено, що поліцейський звільняється зі служби в поліції, а служба в поліції припиняється через хворобу — за рішенням медичної комісії про непридатність до служби в поліції.

З огляду на те, що звільнення поліцейського зі служби в поліції відбувається внаслідок обставин, які виникли на момент проходження ним служби в поліції та унеможливають подальше її проходження, незалежно від його волі, державою відповідно до пунктів 3, 4 частини першої статті 97 Закону № 580 передбачене здійснення разової соціальної виплати за умови, що набуте поліцейським захворювання призвело до отримання ним інвалідності.

Пунктами 1–6 частини першої статті 97 Закону № 580 встановлено вичерпний та такий, що не підлягає розширеному тлумаченню, перелік підстав для призначення та виплати одноразової грошової допомоги, до яких належать смерть (загибель) поліцейського (пункти 1, 2); визначення поліцейському інвалідності (пункти 3, 4), часткова втрата поліцейським працездатності без визначення інвалідності (пункти 5, 6).

Наведені положення Закону № 580 свідчать про те, що у частині першій статті 97 Закону № 580 застосовано диференційний підхід щодо призначення і виплати одноразової грошової допомоги, який враховує не лише тяжкість наслідків соціального ризику, що настав для поліцейського та членів його сім'ї, а й те, наскільки тісно пов'язаний соціальний ризик, що настав, із виконанням поліцейським найважливіших завдань, які покладаються на Національну поліцію України. У зв'язку із цим іншими є також порядок для нарахування відповідних соціальних виплат та їх розмір, який підлягає призначенню та виплаті.

2.8. Положеннями пункту 4 частини першої статті 97 Закону № 580 встановлено порядок реалізації особою права на отримання одноразової грошової допомоги.

Закріплення у пункті 4 частини першої статті 97 Закону № 580 такого порядку реалізації особою права на отримання одноразової грошової допомоги потребує встановлення причиново-наслідкового зв'язку між наявністю у поліцейського інвалідності внаслідок захворювання, поранення (контузії, травми або каліцтва), пов'язаних з проходженням ним служби в органах внутрішніх справ або поліції, та неможливістю внаслідок цього продовжувати службу в поліції, що підтверджується відповідним рішенням медичної (військово-лікарської) комісії про

непридатність до служби в поліції, на підставі якого поліцейський звільняється зі служби в поліції.

Визначений оспорюваними положеннями Закону № 580 шестимісячний строк, протягом якого особі, звільненій зі служби в поліції, може бути встановлена інвалідність унаслідок захворювання, поранення (контузії, травми або каліцтва), пов'язаних з проходженням ним служби в поліції або органах внутрішніх справ, зумовлений потребою встановлення в розумні строки безпосереднього зв'язку між виявленням в особи захворювання (поранення, контузії, травми або каліцтва), несумісного з подальшим проходженням служби, та встановленням їй інвалідності згідно з документами, що стали підставою для її звільнення (рішення медичної (військово-лікарської) комісії про непридатність до служби в поліції).

На думку Конституційного Суду України, встановлений у пункті 4 частини першої статті 97 Закону № 580 порядок отримання одноразової грошової допомоги не допускає невинуватених винятків із конституційного принципу рівності, не містить ознак дискримінації при реалізації поліцейськими права на соціальний захист, є домірним, має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету.

Конституційний Суд України також вважає, що встановлений державою зазначений порядок забезпечує реалізацію права особи на отримання такої допомоги, і наголошує, що додержання визначених Законом № 580 вимог є обов'язком суб'єктів, які претендують на її отримання. Отже, положення пункту 4 частини першої статті 97 Закону № 580 не суперечать приписам статті 21, частин першої, другої статті 24 Конституції України.

2.9. За частиною першою статті 64 Основного Закону України конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України.

Встановивши, що оспорювані положення Закону № 580 не допускають невинуватених винятків із конституційного принципу рівності, не містять ознак дискримінації та не призводять до обмеження або позбавлення конституційного права особи на соціальний захист, Конституційний Суд України констатує, що положення пункту 4 частини першої статті 97 Закону № 580 не суперечать приписам частини першої статті 64 Конституції України.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 151¹, 151², 153 Конституції України, відповідно до статей 7, 32, 35, 65, 66, 74, 84, 88, 89, 92, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. Визнати такими, що відповідають Конституції України (є конституційними), положення пункту 4 частини першої статті 97 Закону України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 року № 580–VIII зі змінами.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим, остаточним та таким, що не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України».

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 12-r/2020 of 22 October 2020 in the case upon the constitutional complaints of O. Davymoka, M. Boyko, V. Kriuk and V. Tokarenko on conformity of the provisions of Article 97.1.4 of the Law of Ukraine «On the National Police» to the Constitution of Ukraine (constitutionality)

The subjects of the right to constitutional complaint — Oleksandr Davymoka, Mykola Boyko, Volodymyr Kriuk and Vitalii Tokarenko applied to the Constitutional Court of Ukraine concerning the conformity of the provisions of Article 97.1.4. of the Law of Ukraine «On the National Police» of 2 July 2015 No. 580–VIII as amended (hereinafter — the Law No. 580) to the Constitution of Ukraine (constitutionality).

Pursuant to Article 97.1.4 of the Law No. 580, one-time monetary assistance in case of death (perish), establishment of a loss of work ability of a policeman (hereinafter — one-time monetary assistance) is a social payment to a policeman guaranteed by the state which is assigned and paid to individuals who have the right to obtain it in case of establishing disability of a policeman as a result of illness, injure related to the service in the interior bodies or police, within six months after his/her dismissal from police caused by the reasons stated in this Article.

Service in police is regulated by the Law No. 580 and other legal acts which place on citizens who serve in police additional duties and responsibility.

The sphere of social protection of policemen is regulated by Section IX of the Law No. 580 which establish working hours and time for rest (Article 91), holiday time and calculation of its duration (Articles 92 and 93), monetary, medical, housing support (Articles 94–96), procedure for assignment and payment of one-time monetary assistance (Articles 97–101), pension provision (Article 102), education of children (Article 103), protection of rights and legitimate interests of policemen (Article 104).

It follows from the provisions of Article 97.1.4 of the Law No. 580 that the state guarantees to a policeman who was declared a person with work disability (under certain requirements), one-time monetary assistance which pursuant to Article 97.1.1 of the Law No. 580 is a social payment. The legislator grounds obtaining such assistance by impossibility of a policeman to further execute his/her duties due to health state as the person who serves in the National Police of Ukraine.

According to Article 102 of the Law No. 580 pension provision to policemen and payment of one-time monetary assistance after dismissal from service in the police is made following the procedure and under conditions defined in the Law «On pension provision of persons dismissed from military service and some other persons» (hereinafter — the Law No. 2262).

Comparing the social payments guaranteed by the Laws No. 580 and No. 2262 acknowledges that unlike the disability pensions allocated for the whole period of

disability established by medical social expert commission and to the persons with disability who attained pension age — for a lifetime, one-time monetary assistance provided for by Article 97.1 of the Law No 580 is a social payment; it belongs to one of the types of social assistance and is characterised as one-time, targeted, non-equivalent; it does not belong to the types of pension provision, it is related to the special social risk — loss by a policeman of professional work ability; it is appointed in a fixed amount and is determined with account of a type of social risk the occurrence of which is a ground for its payment; it is appointed regardless of the level of income of a persons who have the right to obtain one-time monetary assistance, paid at the expense of the State Budget.

One-time monetary assistance, provided for by Article 97.1 of the Law No. 580, is different from pensions, other types of social payments and assistance, which is guaranteed by the general mandatory state social insurance, since it is not the main source of existence for persons who are granted it.

The Court considers, that one-time monetary assistance, stipulated by Article 97.1 of the Law No. 580, is a legal means of social protection of policemen provided by the state in view of loss of ability by them. Yet the norms of Article 46.1 of the Constitution of Ukraine do not guarantee payment of one-time monetary assistance, therefore the Verkhovna Rada of Ukraine may determine the procedure and conditions of its granting, by providing the procedure of implementation of such right in the law.

An exhaustive list of ground for dismissal of a policeman from service is established by Article 77 of the Law No 580, Article 77.1.2 of which in particular stipulates that a policeman is dismissed and the service in the police is terminated — upon the decision of a medical commission on professional unsuitability to serve in the police.

Given that dismissal of a policeman from service in the police occurs as a result of circumstances, which arose at the moment of service in the police and make its further exercise impossible, regardless of his/her will, the state, pursuant to Articles 97.1.3 and 97.1.4 of the Law No. 580 provides for one-time social payment provided that the illness of the policeman has led to disability.

The given provisions of the Law No. 580 testify that Article 97.1 applies the differentiated approach to granting and payment of one-time monetary assistance, which takes into account not only the gravity of consequences of social risk, which occurred for a policeman and member of his/her family, but also the fact, to what extent the occurred social risk is connected with the execution by a policeman of the extremely important tasks entrusted to the National Police of Ukraine. In this regard, the procedure for calculating respective social assistance, their amount which is due to granting and payment is also different.

According to the Court, the procedure established by the Law No. 580 for obtaining one-time monetary assistance does not admit unjustified exceptions from the constitutional principles of equality, does not contain features of discrimination when implementing by policemen of the right to social protection, is proportionate, has legitimate, objectively substantiated aim.

The Court also considers that the mentioned procedure established by the state ensures the implementation of the right of an individual to obtain assistance and stresses that observance of the requirements determined by the Law No. 580 is the duty of the subjects who qualify for its obtaining.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held to declare the provisions of Article 97.1.4 of the Law «On National Police» to be in conformity with the Constitution (constitutional).

References:

Decisions of the Constitutional Court of Ukraine:

No. 9-r/2018 of 7 November 2018,

No. 1-r (II)/2019 of 25 April 2019,

No. 5-r(II)/2019 of 12 July 2019,

No. 3-r(I)/2019 of 22 April 2020.

1948 Universal Declaration of Human Rights,

1950 Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms,

Protocol No. 12 to the 1950 Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms,

1966 International Covenant on Civil and Political Rights,

Judgment of the European Court of Human Rights in the case «Pichkur v. Ukraine» of 7 November 2013 (application no. 10441/06).

ОКРЕМА ДУМКА

суддів Конституційного Суду України
Городовенка В. В., Касмініна О. В., Юровської Г. В.
стосовно Рішення Конституційного Суду України
у справі за конституційними скаргами
Давимоки Олександра Григоровича, Бойка Миколи Вікторовича,
Крюка Володимира Миколайовича, Токаренка Віталія Леонідовича
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
положень пункту 4 частини першої статті 97
Закону України «Про Національну поліцію»

Конституційний Суд України (далі — Суд) 22 жовтня 2020 року ухвалив Рішення № 12-р/2020 у справі за конституційними скаргами Давимоки Олександра Григоровича, Бойка Миколи Вікторовича, Крюка Володимира Миколайовича, Токаренка Віталія Леонідовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пункту 4 частини першої статті 97 Закону України «Про Національну поліцію» (далі — Рішення).

Суд у Рішенні визнав такими, що відповідають Конституції України (є конституційними), положення пункту 4 частини першої статті 97 Закону України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 року № 580–VIII зі змінами (далі — Закон № 580), згідно з якими одноразова грошова допомога в разі загибелі (смерті), визначення втрати працездатності поліцейського (далі — одноразова грошова допомога) є соціальною виплатою, гарантованою допомогою з боку держави, яка призначається і виплачується особам, які за Законом № 580 мають право на її отримання, у разі визначення поліцейському інвалідності внаслідок захворювання, поранення (контузії, травми або каліцтва), пов'язаних з проходженням ним служби в органах внутрішніх справ або поліції, протягом шести місяців після звільнення його з поліції внаслідок причин, зазначених у цьому пункті.

На підставі положень статті 93 Закону України «Про Конституційний Суд України» та § 74 Регламенту Суду вважаємо за необхідне та можливе спільно (колегіально) викласти окрему думку щодо Рішення та власне бачення стосовно вирішення цієї справи.

І. Право суддів Суду на спільне (колегіальне) викладення окремої думки щодо актів Суду

Упродовж усього часу функціонування Суду його судді не практикували колегіального викладення окремих думок щодо актів Суду, тому є потреба у поясненні такого явища.

У правничій спільноті поширене різне ставлення до інституту окремої думки судді; вирізняють як позитивні, так і негативні якості цього інституту. Вважають, що, з одного боку, окрема думка судді може підірвати авторитет судового рі-

шення та довіру до суду, з іншого — сприяти підтримці суддівської незалежності і демократизації суду.

Утім, очевидно, що применшувати або й зовсім знецінювати роль інституту окремої думки судді у демократичній державі не варто, оскільки йдеться насамперед про внутрішню незалежність судді.

Із пункту 24 Доповіді Європейської Комісії «За демократію через право» (Венеційської Комісії) «Щодо окремих думок у конституційних судах» вбачається, що «окремі думки є вираженням свободи слова та незалежності судді від його чи її колег-суддів... Окремі думки гарантують особисту недоторканність і гідність тих, хто залишається в меншості, і дозволяють суддям ухвалювати рішення, керуючись своєю совістю, а не відповідно до думки більшості»¹.

Право судді Суду на висловлення окремої думки є визнаним у національній правовій системі інструментом забезпечення внутрішньої незалежності кожного судді Суду і закріплене у статті 93 Закону України «Про Конституційний Суд України» та § 74 Регламенту Суду. Ці положення містять загальні вимоги до висловлення суддею Суду окремої думки та не деталізують типів окремих думок та способу їх викладення суддею Суду.

Венеційська Комісія у пункті 34 Доповіді «Щодо окремих думок у конституційних судах» зазначила, що у більшості країн законодавчі положення або правила, що стосуються окремих думок, містяться у звичайних законах про організацію та функціонування конституційного або верховного суду; у деяких країнах законодавчі положення або норми, що стосуються окремих думок, містяться в конституції або органічному законі про конституційний суд (Грузія, Королівство Іспанія, Республіка Перу, Республіка Чилі); в інших випадках законодавчі положення або правила встановлюються виключно самим судом (Республіка Боснія і Герцеговина, Федеративна Республіка Бразилія, Республіка Болгарія, Республіка Хорватія, Косово «колишня Югославська Республіка Македонія», Республіка Сербія) або у тому числі судом (Федеративна Республіка Німеччина, Республіка Казахстан, Республіка Литва, Республіка Перу, Республіка Словенія, Республіка Туреччина)².

Якщо рішення у справі повністю або частково не виражає одностайної думки суддів, кожен суддя має право викласти окрему думку (пункт 2 статті 45 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року). Як вбачається із правил 74, 88 Регламенту Європейського суду з прав людини, зокрема, суддя може викласти окрему думку, що збігається чи розходиться з рішенням або консультативним висновком³. Як показує практика суддів Європейського суду з прав людини стосовно написання окремих думок, ці думки можуть мати формат, який не закладений у приписах названих міжнародних актів, і позначатися не лише як

¹ Report on Separate Opinions of Constitutional Courts. Adopted by the Venice Commission at its 117th Plenary Session (Venice, 14–15 December 2018). URL : [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDLAD\(2018\)030-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDLAD(2018)030-e).

² Детальніше про зарубіжний досвід щодо регулювання питань висловлення суддями окремих думок див.: Report on Separate Opinions of Constitutional Courts. Adopted by the Venice Commission at its 117th Plenary Session (Venice, 14–15 December 2018). URL : [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDLAD\(2018\)030-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDLAD(2018)030-e).

³ «Регламент Суду» (поточна редакція від 1 листопада 2003 року). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_067?find=1&text=%D0%B4%D1%83%D0%BC%D0%BA#w1_1.

«співпадаюча» чи «неспівпадаюча» окрема думка судді, а й як «частково співпадаюча, частково неспівпадаюча» і «частково неспівпадаюча» окрема думка судді, а також «окрема думка судді, до якої приєднався суддя», «спільна співпадаюча думка суддів», «спільна неспівпадаюча окрема думка суддів»¹. Тобто спосіб викладення окремої думки обирають самі судді, які вирішили її висловити.

Звертаємо увагу, що право на окрему думку на національному законодавчому рівні закріплене також за суддями системи судоустрою України, якщо справа вирішується ними колегіально (про це йдеться, зокрема, в частині третій статті 35 Цивільного процесуального кодексу України, частині третій статті 34 Кодексу адміністративного судочинства України). У процесуальних кодексах України визначено таке право, однак міститься небагато вимог щодо викладення окремої думки. До прикладу, у практиці Верховного Суду чимало окремих думок його суддів викладаються колегіально.

На наше переконання, колегіальне викладення суддями окремої думки, навіть якщо це прямо не установлено на законодавчому рівні чи правилами суду, відповідає природі окремої думки судді, яка є продуктом внутрішніх незалежних переконань кожного судді, його творчих доктринальних пошуків, що не має надто обтяжуватися формальними реквізитами до змісту такої думки.

Ураховуючи наведене, вважаємо, що право кожного судді Суду на окрему думку, гарантоване статтею 93 Закону України «Про Конституційний Суд України» та § 74 Регламенту Суду, включає можливість спільного (колегіального) викладення окремої думки суддями Суду щодо певного акта Суду, якщо це відповідає їх внутрішній незалежності. Скориставшись такою можливістю, далі викладаємо свої спільні мотиви щодо незгоди із Рішенням.

II. Щодо неконституційності положень пункту 4 частини першої статті 97 Закону № 580

1. Одноразова грошова допомога як спеціальна компенсаторна гарантія у розумінні статті 17 Основного Закону України

З наведеним у Рішенні висновком Суду, за яким положення пункту 4 частини першої статті 97 Закону № 580 не є такими, що порушують частину першу статті 46 Конституції України, не погоджуємось, оскільки природа одноразової грошової допомоги зовсім інша, ніж тих соціальних гарантій, які передбачені статтею 46 Основного Закону України. Така допомога, як наголошено у Рішенні, дійсно не є «основним джерелом існування для осіб, яким її надають», а її виплати не гарантують приписи статті 46 Конституції України. Однак це не впливає на розуміння конституційно-правового призначення одноразової грошової допомоги та її значущості у розумінні приписів статті 17 Основного Закону України.

Як вбачається із положень статті 97 Закону № 580, право на одноразову грошову допомогу належить спеціальним суб'єктам — поліцейським та працівникам органів внутрішніх справ. Відповідно до статті 23 Закону України «Про міліцію» таке право мали працівники міліції.

¹ Див. детальніше про це: Пінто де Альбукерке П. Окрема думка. Шлях до справедливості / пер. з англ. та фр. В. А. Капліної; упоряд., авт. передм. О. В. Капліна. Харків: Право, 2020. С. 49, 85, 160, 220, 318, 332, 440.

У рішеннях Суду від 6 липня 1999 року № 8-рп/99, від 20 березня 2002 року № 5-рп/2002, зважаючи на приписи статті 17 Основного Закону України, неодноразово наголошувалось на наявності підвищених гарантій соціальної захищеності певної категорії громадян України. Із цих рішень Суду вбачається, що, зокрема, юридичне регулювання служби в міліції ураховує екстремальні умови праці, пов'язані з постійним ризиком для життя і здоров'я, жорсткі вимоги до дисципліни, професійної придатності, фахових, фізичних, вольових та інших якостей; це повинно компенсуватись наявністю підвищених гарантій соціальної захищеності, тобто комплексу організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на забезпечення добробуту саме цієї категорії громадян як під час проходження служби, так і після її закінчення.

Суд у Рішенні від 17 березня 2004 року № 7-рп/2004 підсумував, що визначений законами України відповідно до положень статті 17 Конституції України комплекс організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на забезпечення соціального захисту військовослужбовців та працівників правоохоронних органів, зумовлений не їх непрацездатністю або відсутністю достатніх засобів для існування (стаття 46 Конституції України), а особливістю професійних обов'язків, пов'язаних з ризиком для життя та здоров'я, певним обмеженням конституційних прав і свобод, у тому числі права заробляти матеріальні блага для забезпечення собі і своїй сім'ї рівня життя, вищого за прожитковий мінімум; тобто соціальні гарантії військовослужбовців та працівників правоохоронних органів впливають з характеру покладених на них службових обов'язків у зв'язку з виконанням ними державних функцій (абзаци десятий, одинадцятий пункту 3 мотивувальної частини).

В абзаці четвертому підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Суду від 22 травня 2018 року № 5-р/2018, зокрема, зазначено, що заходи соціального захисту мають втілювати ідеї соціальної солідарності та справедливості, бути спрямовані на охорону і захист особи при настанні можливих соціальних ризиків.

На наш погляд, враховуючи зміст статей 3, 8, 17 Конституції України та зазначені юридичні позиції Суду, можна стверджувати, що конституційні функції із забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону України, які покладаються також на відповідні правоохоронні органи, обумовлюють необхідність виконання ними завдань у будь-яких умовах, у тому числі пов'язаних зі значним ризиком для життя та здоров'я. Тому держава зобов'язана гарантувати цим працівникам надання належних компенсацій у випадках заподіяння шкоди їхньому життю і здоров'ю під час проходження служби у правоохоронних органах, що має супроводжуватися реалізацією вказаних соціальних гарантій. Законодавець має визначати механізми реалізації відповідних соціальних гарантій у такий спосіб, щоб компенсувати повною мірою зміни у матеріальному або соціальному становищі працівників правоохоронних органів, які відбулись внаслідок заподіяння шкоди їхньому життю і здоров'ю при проходженні ними служби в таких органах та виконанні службових обов'язків, тобто врахувати причини і характер зазначеної шкоди, конституційно обумовлену взаємну відповідальність між працівниками правоохоронних органів та державою.

Органи Національної поліції згідно з чинним законодавством віднесені до правоохоронних органів (пункт 1 частини першої статті 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів»).

Роль Національної поліції України (поліція) у забезпеченні державної безпеки залишається визначальною, оскільки відповідно до Закону № 580 цей центральний орган виконавчої влади служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку (частина перша статті 1); завданнями поліції є надання поліцейських послуг у сферах: забезпечення публічної безпеки і порядку; охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; протидії злочинності; надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги (стаття 2); поліція забезпечує безперервне та цілодобове виконання своїх завдань (перше речення частини першої статті 12).

У статті 23 Закону № 580 передбачено, що поліція відповідно до покладених на неї завдань, зокрема, здійснює превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень (пункт 1); виявляє причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вживає у межах своєї компетенції заходів для їх усунення (пункт 2); вживає заходів з метою виявлення кримінальних, адміністративних правопорушень; припиняє виявлені кримінальні та адміністративні правопорушення (пункт 3); вживає заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення кримінального, адміністративного правопорушення (пункт 4); вживає заходів для забезпечення публічної безпеки і порядку на вулицях, площах, у парках, скверах, на стадіонах, вокзалах, в аеропортах, морських та річкових портах, інших публічних місцях (пункт 10); здійснює охорону об'єктів права державної власності у випадках та порядку, визначених законом та іншими нормативно-правовими актами, а також бере участь у здійсненні державної охорони (пункт 19); здійснює оперативно-розшукову діяльність відповідно до закону (пункт 26).

Як визначено Законом № 580, поліцейським є громадянин України, який склав Присягу поліцейського, проходить службу на відповідних посадах у поліції і якому присвоєно спеціальне звання поліції (частина перша статті 17); поліцейський на всій території України незалежно від посади, яку він займає, місцезнаходження і часу доби, зокрема, зобов'язаний вжити необхідних заходів з метою рятування людей, надання допомоги особам, які її потребують (частина друга статті 18); служба в поліції є державною службою особливого характеру, яка є професійною діяльністю поліцейських з виконання покладених на поліцію повноважень (частина перша статті 59); громадяни України, які перебувають на службі в поліції, можуть залучатися до виконання своїх професійних обов'язків і в неробочий час (стаття 91).

Слід зазначити, що Національна поліція України має завдання і функції, подібні до тих, що раніше мала міліція в Україні, а поліцейські (як і колишні працівники міліції) виконують небезпечну для життя та здоров'я роботу для забезпечення державної безпеки.

На підставі викладеного можна дійти висновку, що поліцейські з урахуванням їх статусу, завдань та повноважень поліції гарантують виконання конституційної функції щодо забезпечення державної безпеки, здійснення якої згідно з частиною третьою статті 17 Конституції України покладено, зокрема, на правоохоронні

органи, а характер завдань та повноважень поліції зумовлює непередбачувані та значні ризики для життя і здоров'я поліцейських, у тому числі у зв'язку із проходженням ними служби в органах внутрішніх справ або поліції.

Тому визначена статтею 97 Закону № 580 одноразова грошова допомога має конституційно-правову природу і є за статтею 17 Основного Закону України спеціальною гарантією посиленого соціального захисту поліцейських, яка має компенсаторний характер, обумовлений ступенем шкоди, заподіяної їм життю і здоров'ю при проходженні ними служби в органах внутрішніх справ або поліції.

2. Дискримінаційний ефект положень пункту 4 частини першої статті 97 Закону № 580

Суд у Рішенні дійшов висновку, що встановлений у пункті 4 частини першої статті 97 Закону № 580 порядок отримання одноразової грошової допомоги не допускає невинуватих винятків із конституційного принципу рівності, не містить ознак дискримінації при реалізації поліцейськими права на соціальний захист, є домірним, має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету.

Із конституційного принципу рівності громадян (стаття 24 Основного Закону України) впливає заборона дискримінації, якій мають відповідати і законодавчі положення. Юридичні позиції Суду, міжнародні документи щодо заборони дискримінації свідчать, що дискримінація є, якщо: наявна відмінність у поводженні стосовно осіб і при цьому одна особа виявляється в менш вигідному становищі, ніж інші; обставини, в яких перебувають зазначені особи, не відрізняються по суті; не переслідується легітимна мета у згаданій відмінності або відсутнє розумне співвідношення між застосованими засобами та переслідуваною метою.

У Рішенні зазначено, що «пунктами 1–6 частини першої статті 97 Закону № 580 встановлено вичерпний та такий, що не підлягає розширеному тлумаченню, перелік підстав для призначення та виплати одноразової грошової допомоги, до яких належать смерть (загибель) поліцейського (пункти 1, 2); визначення поліцейському інвалідності (пункти 3, 4), часткова втрата поліцейським працездатності без визначення інвалідності (пункти 5, 6)» (абзац сьомий підпункту 2.7 пункту 2 мотивувальної частини).

Порядок реалізації права на таку допомогу залежно від наведених підстав відрізняється.

Зі змісту оспорюваних положень Закону № 580 вбачається, що набуття права на одноразову грошову допомогу пов'язується із фактом визначення інвалідності поліцейському, яка має наступати внаслідок захворювання, поранення (контузії, травми або каліцтва), пов'язаних з проходженням ним служби в органах внутрішніх справ або поліції; а також із виконанням одночасно двох обов'язкових умов: 1) інвалідність має бути визначена не пізніше шести місяців після звільнення поліцейського з поліції; 2) таке звільнення має відбутися виключно з підстави, визначеної у пункті 2 частини першої статті 77 Закону № 580 — через хворобу — за рішенням медичної комісії про непридатність до служби в поліції.

Зазначених обов'язкових умов не наведено у положеннях пунктів 5, 6 частини першої статті 97 Закону № 580 щодо реалізації права на одноразову грошову допомогу поліцейському, який отримав часткову втрату працездатності без визначення йому інвалідності.

Як видається, у вказаних приписах Закону № 580 закладено відмінне поводження стосовно поліцейських, у яких установлена інвалідність, порівняно із поліцейськими, які отримали часткову втрату працездатності, хоча вони перебувають в однакових обставинах — їх здоров'ю заподіюється шкода внаслідок здійснення ними конституційної функції щодо забезпечення державної безпеки, а ступінь такої шкоди може бути однаковим. Більше того, інвалідність спричиняє різний ступінь втрати професійної працездатності і є не меншим соціальним ризиком, ніж, власне, часткова втрату працездатності. Водночас поліцейські із підтвердженою інвалідністю перебувають у більш невідгідному становищі в аспекті додаткових обтяжень щодо порядку реалізації ними права на одноразову грошову допомогу, ніж ті поліцейські, які отримали часткову втрату працездатності.

Вірогідно, що легітимну мету диференційованого підходу щодо порядку реалізації права на одноразову грошову допомогу, закладеного у статті 97 Закону № 580, можна пояснити прагненням законодавця забезпечити належне здійснення такого права та унеможливити зловживання ним поліцейськими у контексті маніпуляцій щодо установлення інвалідності.

Утім, чи є передбачені оспорюваними положеннями Закону № 580 додаткові умови щодо реалізації права на одноразову грошову допомогу розумним засобом щодо досягнення зазначеної мети?

Відповідно до природи одноразової грошової допомоги у розумінні статті 17 Конституції України сутність права кожного поліцейського на таку допомогу полягає в її призначенні та виплаті залежно від ступеня заподіяної шкоди життю і здоров'ю поліцейського, наявності причинного зв'язку між такою шкодою та обставинами проходження ним служби в правоохоронному органі, які її спричинили. У цьому і полягає компенсаторний характер зазначеної спеціальної гарантії посиленого соціального захисту поліцейського.

Згідно з частиною другою статті 97 Закону № 580 «порядок та умови виплати одноразової грошової допомоги в разі загибелі (смерті) чи втрати працездатності поліцейського встановлюється Міністерством внутрішніх справ України».

У Порядку та умовах виплати одноразової грошової допомоги в разі загибелі (смерті) чи втрати працездатності поліцейського, затвердженого наказом Міністерства внутрішніх справ України від 11 січня 2016 року № 4 зі змінами, встановлений механізм оформлення і виплати одноразової грошової допомоги, у тому числі в разі визначення поліцейському інвалідності.

Відповідно до Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» особою з інвалідністю є особа зі стійким розладом функцій організму, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження її життєдіяльності, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити її соціальний захист (частина перша статті 2); інвалідність як міра втрати здоров'я визначається шляхом експертного обстеження в органах медико-соціальної експертизи центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я (частина перша статті 3).

Встановлення особі інвалідності є складною процедурою і здійснюється медико-соціальними експертними комісіями (далі — МСЕК) відповідно до Положення

про медико-соціальну експертизу та Положення про порядок, умови та критерії встановлення інвалідності, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України «Питання медико-соціальної експертизи» від 3 грудня 2009 року № 1317 зі змінами (далі — Постанова № 1317).

Ураховуючи означене юридичне регулювання та природу одноразової грошової допомоги, очевидно, що належним та беззаперечним підтвердженням наявності у поліцейського права на таку допомогу є встановлення МСЕК групи інвалідності, а військово-лікарською комісією — причинного зв'язку захворювання, поранення (контузії, травми або каліцтва), які спричинили таку інвалідність поліцейського, із обставинами проходження ним служби в органах внутрішніх справ або поліції, що засвідчує відповідний ступінь шкоди, заподіяний його здоров'ю під час проходження такої служби.

Слід враховувати, що медико-соціальна експертиза проводиться після повного медичного обстеження, проведення необхідних досліджень, оцінювання соціальних потреб особи з інвалідністю, визначення клініко-функціонального діагнозу, професійного, трудового прогнозу, одержання результатів відповідного лікування, реабілітації за наявності даних, що підтверджують стійке порушення функцій організму, обумовлених захворюваннями, наслідками травм чи вродженими вадами, які спричиняють обмеження життєдіяльності (пункт 17 Положення про медико-соціальну експертизу, затвердженого Постановою № 1317).

Відповідно до абзацу другого пункту 4 Положення про порядок, умови та критерії встановлення інвалідності, затвердженого Постановою № 1317, МСЕК приймає документи осіб, що звертаються для встановлення інвалідності, за наявності у них стійкого чи необоротного характеру захворювання, а також у разі безперервної тимчасової непрацездатності не пізніше ніж через чотири місяці з дня її настання чи у зв'язку з одним і тим самим захворюванням протягом п'яти місяців з перервою за останніх 12 місяців, а у разі захворювання на туберкульоз — протягом 10 місяців з дня настання непрацездатності. Крім того, МСЕК згідно з пунктом 6 Положення про порядок, умови та критерії встановлення інвалідності, затвердженого Постановою № 1317, за участю представників Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності і Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань може прийняти рішення щодо продовження строку тимчасової непрацездатності: особам, що звертаються для встановлення інвалідності, у разі безперервної тимчасової непрацездатності не пізніше ніж через чотири місяці з дня її настання чи у зв'язку з одним і тим самим захворюванням протягом п'яти місяців з перервою за останніх 12 місяців; хворого на туберкульоз — після 10 місяців безперервного лікування або 12 місяців лікування з перервами протягом останніх двох років.

Таким чином, шестимісячний строк, визначений оспорюваними положеннями Закону № 580 як обов'язкова умова щодо реалізації поліцейським права на одноразову грошову допомогу, може стати недостатнім для встановлення інвалідності поліцейському, що пов'язано з необхідністю збирання низки документів, які підтверджують інвалідність, та складною процедурою проведення медико-соціальної експертизи.

Також слід зазначити, що перелік захворювань і фізичних вад, що перешкоджають службі в поліції, визначено Положенням про діяльність медичної (військо-

во-лікарської) комісії МВС, затвердженого наказом Міністерства внутрішніх справ України від 3 квітня 2017 року № 285 зі змінами, яке свідчить про різні види таких захворювань і фізичних вад, що не дає однозначного уявлення про те, протягом якого проміжку часу ними може бути спричинено встановлення поліцейському інвалідності після звільнення його з поліції.

Отже, шестимісячний строк, установлений оспорюваними положеннями Закону № 580, перешкоджає реалізації поліцейським права на отримання одноразової грошової допомоги і фактично нівелює сутність такого права, якщо цього строку не вистачило для встановлення інвалідності або хвороба проявить себе після звільнення поліцейського, однак буде пов'язана із завданням шкоди здоров'ю поліцейського під час проходження ним служби в органах внутрішніх справ або поліції.

Ураховуючи викладене, можна також стверджувати, що реалізації права на одноразову грошову допомогу поліцейським може перешкодити й визначена оспорюваними положеннями Закону № 580 друга обов'язкова умова такої реалізації — звільнення через хворобу — за рішенням медичної комісії про непридатність до служби в поліції. Поліцейського може бути звільнено з інших підстав, визначених частиною першою статті 77 Закону № 580, настання яких не залежить від його волі, зокрема скорочення штату. Звільнення з будь-яких інших підстав, аніж через хворобу, не є належним підтвердженням відсутності у поліцейського захворювання, поранення, пов'язаних з проходженням ним служби в органах внутрішніх справ або поліції, внаслідок яких визначена інвалідність.

Крім того, як свідчить національне законодавство, питання визначення інвалідності перебувають у зоні публічного контролю, тому із метою забезпечення належного здійснення поліцейським права на отримання одноразової грошової допомоги держава може підвищувати вимоги щодо діяльності фахівців МСЕК, військово-лікарської комісії, якості їх експертиз, сприяти усуненню корупційних складових у роботі цих комісій, а не надмірно обтяжувати реалізацію права на одноразову грошову допомогу низкою невиправданих та дискримінаційних вимог, які не узгоджуються із його сутністю.

На підставі викладеного вважаємо, що положення пункту 4 частини першої статті 97 Закону № 580, а саме «протягом шести місяців після звільнення його з поліції внаслідок причин, зазначених у цьому пункті», запроваджують обов'язкові додаткові умови реалізації поліцейськими права на отримання одноразової грошової допомоги, які є необґрунтованими, дискримінаційними та нівелюють сутність цього права, а отже, суперечать статтям 3, 8, 17, частинам першій, другій статті 24 Конституції України.

Судді Конституційного Суду України

В. ГОРОДОВЕНКО
О. КАСМІНІН
Г. ЮРОВСЬКА

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ
РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

у справі за конституційним поданням
47 народних депутатів України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
окремих положень Закону України
«Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України

м. Київ
27 жовтня 2020 року
№ 13-р/2020

Справа № 1-24/2020(393/20)

Велика палата Конституційного Суду України у складі суддів:

Тупицького Олександра Миколайовича — головуючого,
Головатого Сергія Петровича,
Городовенка Віктора Валентиновича,
Завгородньої Ірини Миколаївни,
Касмініна Олександра Володимировича,
Колісника Віктора Павловича,
Кривенка Віктора Васильовича,
Лемака Василя Васильовича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Мойсика Володимира Романовича,
Первомайського Олега Олексійовича,
Саса Сергія Володимировича,
Сліденка Ігоря Дмитровича — доповідача,
Філюка Петра Тодосьовича,
Юровської Галини Валентинівни,

розглянула на пленарному засіданні справу за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700–VII (Відомості Верховної Ради України, 2014 р., № 49, ст. 2056) зі змінами, Кримінального кодексу України.

Заслухавши суддю-доповідача Сліденка І. Д. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Суб'єкт права на конституційне подання — 47 народних депутатів України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати такими, що

не відповідають Конституції України (є неконституційними), окремі положення Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700–VII зі змінами (далі — Закон № 1700), Кримінального кодексу України (далі — КК України).

Народні депутати України просять визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення пункту 8 частини першої статті 11, пунктів 2, 10¹ частини першої статті 12, абзаців другого, третього частини першої статті 47, частин першої, третьої статті 50, статті 51, частини другої статті 52 Закону № 1700, статті 366¹ КК України.

Автори клопотання вважають, що оспорювані положення Закону № 1700, стаття 366¹ КК України не відповідають частині другій статті 3, частині другій статті 6, частинам першій, другій статті 8, частині другій статті 19, статті 21, частинам першій, другій статті 24, частинам першій, другій статті 32, частині другій статті 61, частині першій статті 62, частині першій статті 64, частині першій статті 68 Конституції України.

2. Конституційний Суд України, вирішуючи порушені в конституційному поданні питання, виходить із такого.

Згідно з Конституцією України органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією межах і відповідно до законів України (частина друга статті 6); в Україні визнається і діє принцип верховенства права; Конституція України має найвищу юридичну силу; закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй (частини перша, друга статті 8); незалежність і недоторканність судді гарантуються Конституцією і законами України; вплив на суддю у будь-який спосіб забороняється (частини перша, друга статті 126); незалежність і недоторканність судді Конституційного Суду України гарантуються Конституцією і законами України; вплив на суддю Конституційного Суду України у будь-який спосіб забороняється (частини перша, друга статті 149).

3. Відповідно до частини першої статті 6 Конституції України державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову.

Конституційна система поділу державної влади означає, що кожний із гілок влади притаманна своя система (структура) суб'єктів, інститутів, засобів, форм та методів правління (здійснення влади), заснована виключно на ідеях свободи, верховенства права, гарантування і дотримання прав і свобод людини і громадянина та обмеження свавільного правління. Фундаментальним принципом конституціоналізму і гарантією належного управління є поділ державної влади на самостійні гілки влади з власною компетенцією, визначеною конституцією і законами, прийнятими на її основі.

Основоположним та невід'ємним елементом такої системи є незалежні органи судової влади і конституційного контролю, визначальні функції яких полягають як у захисті прав і свобод людини і громадянина, інтересів юридичних осіб, так і в гарантуванні системи поділу державної влади загалом.

Метою функціонального поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову (стаття 6 Конституції України) є розмежування повноважень між різними

органами державної влади та недопущення привласнення повноти державної влади однією з гілок влади, що означає самостійне виконання кожним із них своїх функцій та здійснення повноважень відповідно до Конституції та законів України (абзац перший пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 24 червня 1999 року № 6-рп/99; абзац другий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 8 липня 2016 року № 5-рп/2016).

Здійснення державної влади відповідно до вказаних конституційних приписів, зокрема на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову, завдяки визначеній Основним Законом України системі стримувань і противаг забезпечує стабільність конституційного ладу, запобігає узурпації державної влади та узурпації виключного права народу визначати і змінювати конституційний лад в Україні (абзац шостий підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 13 червня 2019 року № 5-р/2019).

Саме органи судової влади і конституційного контролю виконують, зокрема, основні функції належного правового стримування законодавчої і виконавчої влади, а також контролю за діяльністю цих гілок влади з метою недопущення виходу за межі повноважень.

Діяльність органів судової влади полягає в контролі за дотриманням законності, а конституційного контролю — в конституційності діяльності органів законодавчої та виконавчої влади. Органи судової влади і конституційного контролю є противагою законодавчій та виконавчій владі, оскільки можуть переглядати акти цих гілок державної влади щодо законності або конституційності.

Конституційний Суд України акцентує на тому, що винятковість органів судової влади та особливо конституційного контролю, серед іншого, полягає в особливому порядку формування суддівського корпусу, в тому числі внутрішніх виключно суддівських органів в аспекті притягнення суддів до відповідальності.

4. Конституційний Суд України виходить із того, що судова влада, зважаючи на сутність її функцій, є найменш небезпечною для демократичного врядування та інших гілок державної влади, а також для природних прав людини, визначених Конституцією України, оскільки має найменше можливостей для їх порушення або негативного впливу на них. Адже законодавча влада встановлює правила, виконавча влада застосовує примус, а судова влада не має ні того, ні іншого. Судова влада не має ні військової, ні фінансової сили, ні безпосередніх важелів впливу на інші гілки державної влади, тому вона є найбільш вразливою до посягань інших гілок державної влади. З огляду на це одним з основних завдань Конституційного Суду України є забезпечення належної реалізації принципу поділу державної влади, системи балансу влад з метою недопущення непропорційного підсилення або неадекватного впливу однієї гілки державної влади на іншу. Об'єктивне застосування та належне тлумачення без будь-яких переваг можливі лише за умови незалежності Конституційного Суду України і судової влади загалом та відсутності негативного впливу і тиску законодавчої та виконавчої влади, які керуються не стільки інтересами права, скільки інтересами політики та партійними уподобаннями.

5. В Україні принцип незалежності суддів і судів закріплено на конституційному рівні (статті 126, 127, 129 Конституції України) і законодавчо унормовано (статті 6, 48, 126 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»). Незалежність і недоторканність суддів Конституційного Суду України гарантуються Конституцією України (стаття 149) та Законом України «Про Конституційний Суд України» (статті 2, 24).

Ефективне виконання судовою владою її функцій можливе лише за умови її незалежності, що є характерною рисою саме судової влади. Суди повинні бути повністю незалежними від органів законодавчої та виконавчої влади. Незалежність судової влади забезпечується відокремленістю її в системі поділу державної влади, неможливістю інших гілок державної влади впливати на рішення судів, а також гарантіями незалежності суддів. Те саме стосується і притягнення суддів до відповідальності, порядок якого тісно пов'язаний із гарантуванням незалежності суддів. Адже призначення судової влади полягає передусім у захисті прав і свобод людини і громадянина й безпосередньо пов'язане з конституційним правом на судовий захист.

Судді здійснюють правосуддя шляхом реалізації судової влади в межах повноважень, якими вони наділені відповідно до Основного Закону України та закону про судоустрій і статус суддів. Судді системи судоустрою і судді Конституційного Суду України виконують свої обов'язки на професійній основі, мають однаковий юридичний статус, основу якого становлять спільні елементи, незалежно від місця суду в системі судоустрою чи від адміністративної посади, яку суддя обіймає в суді. Однаковість юридичного статусу усіх суддів обумовлена, зокрема, наявністю єдиного порядку набуття статусу судді, сукупністю прав та обов'язків судді, єдністю юридичних гарантій, які надають суддям можливість бути неупередженими, об'єктивними, безсторонніми та незалежними. Із набуттям статусу судді пов'язане й набуття передбачених Конституцією та законами України гарантій незалежності, на чому неодноразово наголошував Конституційний Суд України у своїх рішеннях.

Конституційний Суд України зазначав, що зниження рівня гарантій незалежності суддів опосередковано може призвести до обмеження можливостей реалізації права на судовий захист; не допускається зниження рівня гарантій незалежності і недоторканності суддів в разі прийняття нових законів або внесення змін до чинних законів (третє речення абзацу п'ятого підпункту 4.3 пункту 4 мотивувальної частини; абзац другий підпункту 1.3 пункту 1 резолютивної частини Рішення від 1 грудня 2004 року № 19-рп/2004).

Конституційний Суд України стверджував, що положення частини другої статті 126 Конституції України «вплив на суддів у будь-який спосіб забороняється» треба розуміти як забезпечення незалежності суддів у зв'язку із здійсненням ними правосуддя, а також як заборону щодо суддів будь-яких дій незалежно від форми їх прояву з боку державних органів, установ та організацій, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, фізичних та юридичних осіб з метою перешкодити виконанню суддями професійних обов'язків або схилити їх до винесення неправосудного рішення тощо (пункт 2 резолютивної частини Рішення від 1 грудня 2004 року № 19-рп/2004).

Положення Конституції України стосовно незалежності суддів, яка є невід'ємним елементом статусу суддів та їх професійної діяльності, пов'язані з принципом

поділу державної влади та обумовлені необхідністю забезпечувати основи конституційного ладу, права людини, гарантувати самостійність і незалежність судової гілки влади (абзац другий підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 3 червня 2013 року № 3-рп/2013).

Конституційний принцип незалежності суддів забезпечує важливу роль судової гілки влади в механізмі захисту прав і свобод громадян та є запорукою реалізації права на судовий захист, передбаченого статтею 55 Основного Закону України; будь-яке зниження рівня гарантій незалежності суддів суперечить конституційній вимозі неухильного забезпечення незалежного правосуддя та права громадян на захист прав і свобод незалежним судом, оскільки призводить до обмеження можливостей реалізації цього конституційного права, а отже, суперечить статті 55 Конституції України (абзац другий пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 3 червня 2013 року № 3-рп/2013).

Конституція України визначає засадничі підходи до забезпечення незалежності і недоторканності суддів, а отже, ставить їх на найвищий щабель захисту — конституційний рівень; законами України може бути розширений обсяг гарантій незалежності і недоторканності суддів, який має бути достатнім для здійснення ними своєї діяльності неупереджено, об'єктивно, безсторонньо та незалежно; закріплення на конституційному рівні положення, відповідно до якого правосуддя в Україні здійснюють виключно суди, та положення щодо незалежності суддів створює найважливішу гарантію додержання конституційних прав і свобод людини і громадянина; таке закріплення спрямоване на створення ефективного механізму виконання покладених на судову владу завдань, які полягають, насамперед, у захисті прав і свобод людини і громадянина, забезпеченні верховенства права та конституційного ладу в державі; отже, захищеність суддів на рівні Конституції України є найважливішою гарантією незалежності судової влади, неупередженого, об'єктивного, безстороннього та незалежного виконання суддями своїх обов'язків щодо захисту прав і свобод людини і громадянина, забезпечення верховенства права та конституційного ладу в державі (абзаци третій, четвертий, шостий підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 4 грудня 2018 року № 11-р/2018).

Конституційний Суд України наголошує, що будь-який тиск представників законодавчої та виконавчої влади на судову владу неможливий, у тому числі під час розгляду справ, також не допускається втручання в її діяльність з метою прийняття тих чи інших рішень. Незалежність судової влади є одним із головних принципів її ефективної діяльності, тобто будь-який вплив законодавчої та виконавчої влади виключається повністю.

Таким чином, незалежність суддів є невід'ємною складовою їхнього статусу, а конституційний принцип незалежності суддів забезпечує важливу роль судової гілки влади в механізмі захисту прав і свобод громадян та є запорукою реалізації права на судовий захист.

Незалежність суддів є основною передумовою функціонування самостійної й авторитетної судової влади, здатної забезпечити об'єктивне та безстороннє правосуддя, ефективно захистити права і свободи людини і громадянина. Принцип незалежності суддів означає процесуальну діяльність під час здійснення право-

суддя в умовах, що виключають сторонній вплив на суддів. Гарантії незалежності суддів — це передбачені належні засоби мінімізації та усунення негативних впливів на суддів під час відправлення ними правосуддя, спрямовані на ухвалення законного й обґрунтованого рішення.

Самостійність і незалежність органів судової влади та конституційного контролю означає, що вони виконують свої функції без жодного втручання у свою діяльність, не залежать від органів законодавчої та виконавчої влади, тому будь-який їхній вплив на судову владу повинен припинитися на етапі призначення суддів.

Конституційний Суд України зазначає, що виконання покладених на органи судової влади та конституційного контролю функцій щодо захисту прав і свобод людини і громадянина, здійснення контролю за конституційністю діяльності органів державної влади, гарантування системи поділу державної влади неможливі в разі будь-яких форм тиску на суддів системи судоустрою та суддів Конституційного Суду України.

Таким чином, інституційна незалежність судової влади є передумовою незалежності і безсторонності кожного окремого судді, тоді як незалежність, безсторонність кожного з них є умовою забезпечення інституційної незалежності судової влади.

6. Конституційний Суд України бере до уваги той факт, що головним напрямом забезпечення незалежності судової влади є створення спеціальних інституцій, метою діяльності яких є виведення органів правосуддя з поля адміністративного контролю та фактичного управління органів виконавчої та законодавчої влади.

Незалежність судової влади, безсумнівно, є суттєвою частиною принципу верховенства права та покликана забезпечувати кожній людині право на справедливий суд, а отже, це не є привілеєм для суддів, а є гарантією поваги до прав та основних свобод людини, що забезпечує довіру до системи правосуддя (абзац сьомий преамбули Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки від 17 листопада 2010 року № CM/Rec (2010) 12 (далі — Рекомендація)).

У свою чергу, незалежність судової влади забезпечує незалежність кожного окремого судді, що є фундаментальним аспектом верховенства права (пункт 4 додатка до Рекомендації).

Зовнішня незалежність суддів не є прерогативою чи привілеєм, що надається для власних інтересів суддів, а в інтересах верховенства права та осіб, які прагнуть та очікують неупередженого правосуддя; незалежність суддів слід розглядати як гарантію свободи, поваги прав людини та неупередженого застосування закону; безсторонність та незалежність суддів є важливими для гарантування рівності сторін перед судами (пункт 11 додатка до Рекомендації).

Судова влада є незалежною від виконавчої та законодавчої гілок влади (пункт 2.04 Монреальської універсальної декларації про незалежність правосуддя (Перша світова конференція з незалежності правосуддя, Монреаль, 1983 рік), її незалежність має гарантуватися державою, а всі державні інституції зобов'язані поважати незалежність судової влади (пункт 1 Основних принципів незалежності судових органів (схвалених резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї Організації

Об'єднаних Націй від 29 листопада та від 13 грудня 1985 року) та не допускати будь-яких обмежень, неналежних впливів, стимулів, тисків, загроз чи втручання, прямих чи опосередкованих, з будь-яких сторін чи з будь-якої причини (пункт 2.02 Монреальської універсальної декларації про незалежність правосуддя; пункт 2 Основних принципів незалежності судових органів).

Захист та зміцнення судової влади у відносинах з виконавчою та законодавчою владою мають здійснюватися шляхом вжиття заходів для забезпечення того, щоб члени виконавчої та законодавчої влади поважали судову гілку влади та утримувались від неналежної, необ'єктивної чи виключно політично вмотивованої публічної критики окремих суддів та забезпечували, щоб повсякденне адміністрування судів здійснювалося ефективно та обґрунтовано на основі правових норм і без надмірного втручання виконавчої влади чи законодавчої влади; дисциплінарне або кримінальне розслідування щодо судді має здійснюватися відповідно до необхідних повних процесуальних гарантій перед незалежним, неполітичним органом влади, а санкції повинні застосовуватися пропорційно, а не довільно чи з політичних мотивів або з будь-яких інших причин, не пов'язаних із придатністю судді до здійснення судових повноважень (пункт «С» та Захід 1.3 додатка до Плану дій Ради Європи щодо посилення незалежності та неупередженості судової влади від 13 квітня 2016 року № CM(2016)36 final).

Виконавча та законодавча влада повинні забезпечити незалежність суддів та не вживати заходів, які можуть загрожувати незалежності суддів (підпункт «b» пункту 2 Принципу I Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи «Незалежність, дієвість та роль суддів» від 13 жовтня 1994 року № R (94) 12).

Щодо антикорупційної політики та притягнення до відповідальності суддів, то дисциплінарні органи повинні бути незалежними від уряду, а дисциплінарне провадження або провадження щодо відводу суддів повинне визначатися відповідно до усталених процедур, що гарантують права суддів на справедливий, прозорий та незалежний розгляд справи.

Антикорупційна реформа в Україні стала беззаперечною вимогою суспільства. Проте як антикорупційна, так і судова реформи повинні реалізовуватися без порушення принципу незалежності судової влади та з дотриманням принципу конституційності. Щоб мати вплив на корупцію, судові реформи повинні вирішувати питання, що стосуються незалежності судової системи, підзвітності та прозорості. Це включає створення структур для незалежної судової влади, здатної до самоврядування.

У Висновку Консультативної ради європейських суддів від 9 листопада 2018 року № 21 (2018) щодо запобігання корупції серед суддів зазначається, що корупція серед суддів є однією з основних загроз суспільству та функціонуванню демократичної держави. Це підриває судову добросовісність, що є основою верховенства права та основною цінністю Ради Європи. Є підстави стверджувати, що ефективне запобігання корупції в судовій системі значною мірою залежить від політичної волі у відповідній країні справді та щиро забезпечити інституційні, інфраструктурні та інші організаційні гарантії для незалежної, прозорої та неупередженої судової влади. Однак боротьба з корупцією не повинна впливати на незалежність судової влади. Крім того, процес перевірки на предмет виявлення корупції, звільнення

та притягнення до відповідальності осіб, які не пройшли перевірки, може використовуватися як інструмент для зловживання та усунення політично «небажаних» суддів. Сам факт перебування на посаді судді у державі-члені, де судова система скомпрометована на системному рівні, за демократичними стандартами недостатній для встановлення відповідальності з боку окремих суддів. Це стосується і гарантій того, що процес перевірки повинен здійснюватися компетентними, незалежними та неупередженими органами. Категорії державних службовців мають різні рівні відповідальності та повноваження, тому необхідно забезпечити різні правила декларування, зокрема вищі судові органи мають право вимагати спеціальних актів регулювання цього питання, а деклараціями суддів може опікуватися спеціальний орган судової влади.

Корупція стримується шляхом структурних реформ, надійних та тривалих антикорупційних законів та узгодженого інституційного механізму їх впровадження та забезпечення, що підтримується незалежним, справедливим та неупередженим правосуддям. Однак для того, щоб боротьба з корупцією була успішною, необхідні незалежне судочинство та правоохоронні органи, вільні від політичного та лобістського втручання.

Таким чином, із міжнародних стандартів незалежності судової влади вбачається обов'язок усіх державних та інших установ поважати і дотримуватися незалежності судової влади, яка самостійно, без стороннього впливу з боку будь-яких органів державної влади та посадових осіб здійснювала б усі належні їй функції.

7. Вирішуючи цю справу, Конституційний Суд України враховує те, що незалежність суддів від інших органів державної влади має вирішальне значення в будь-якій демократії.

У своїх рішеннях Європейський суд з прав людини неодноразово наголошував на важливості дотримання принципу поділу державної влади та невтручання виконавчої та законодавчої гілок влади у справи судової гілки влади, що є важливим фактором забезпечення реальної незалежності судової гілки влади та безпосередньо суддів. Зокрема, увага акцентується на важливості незалежності судової влади від виконавчої (§ 95 рішення у справі «Рінгейзен проти Австрії» (*Ringeisen v. Austria* (Merits) від 16 липня 1971 року (заява № 2614/65) та на дотриманні принципу поділу влади (§ 40 рішення у справі «Сасілор-Лормін проти Франції» (*Sacilor-Lormines v. France* від 9 листопада 2006 року (заява № 65411/01)). Крім цього, поняття поділу влади між виконавчою та судовою гілками набуває дедалі більшого значення в практиці цього суду (§ 78 рішення у справі «Стаффорд проти Сполученого Королівства» (*Stafford v. the United Kingdom* від 28 березня 2002 року (заява № 46295/99)).

У контексті тлумачення терміна «встановлений законом», який вживається у статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі — Конвенція), зазначається, що вплив виконавчої влади на судову суперечить принципу, відповідно до якого судові у демократичному суспільстві не повинен залежати від розсуду виконавчої влади (§ 34, § 37 рішення у справі «Гуров проти Молдови» (*Gurov v. Moldova* від 10 жовтня 2006 року (заява № 36455/02)).

Вимога пункту 1 статті 6 Конвенції про те, що трибунали повинні бути незалежними та неупередженими, безпосередньо пов'язана з концепцією поділу влади.

Стаття 6 Конвенції нероздільна з поняттям незалежності суддів, а жорстке та видиме розділення між законодавчою та виконавчою владою, з одного боку, та судовою владою держави, з іншого, є необхідним для забезпечення незалежності та неупередженості суддів, а отже, і довіри широкої громадськості до судової системи. Компроміс у цій галузі не може не підірвати цю впевненість (пункти 2, 7 Окремої думки судді Маргарити Цаци-Ніколовської до рішення у справі «Клейн та інші проти Нідерландів» (*Kleyn and Others v. The Netherlands* від 6 травня 2003 року (заяви №№ 39343/98, 39651/98, 43147/98 та 46664/99)).

Європейський суд з прав людини акцентував, що при визначенні того, чи може орган вважатись «незалежним», особливо від виконавчої влади, слід, зокрема, враховувати спосіб призначення його членів, тривалість їх роботи, термін повноважень, наявність гарантій проти зовнішнього тиску та питання, чи показує орган видимість незалежності (§ 34 рішення у справі «Похоска проти Польщі» (*Pohoska v. Poland* від 10 квітня 2012 року (заява № 33530/06)), а сам термін «незалежний» у пункті 1 статті 6 Конвенції містить два елементи, а саме незалежність судів від виконавчої влади та їхня незалежність від сторін процесу (§ 74 рішення у справі «Лео Цанд проти Австрії» (*Leo Zand v. Austria* від 12 жовтня 1978 року (заява № 7360/76)).

8. Конституційний Суд України зазначає, що реалізація принципу незалежності судової гілки влади, а отже, і суддів, полягає насамперед у відособленості її від інших гілок державної влади, а це означає формування самостійної, автономної й самоуправлінської судової системи поза структурами законодавчої та виконавчої гілок влади.

Однак, як показує практика, законодавець може нехтувати основними конституційними принципами поділу державної влади в частині незалежності судової гілки влади, наділяє законами органи та посадових осіб, які не належать до судової влади, значним обсягом повноважень щодо організації та діяльності судів, визначення судоустрою і статусу суддів тощо поза встановленою Конституцією України їх компетенцією. Таким чином, створюються передумови для неправомірного впливу на суд, втручання у діяльність органів судової влади, порушення принципів незалежності й самостійності суддів.

Конституційний Суд України наголошує, що будь-які форми та методи контролю у виді перевірок, моніторингу тощо функціонування та діяльності судів і суддів повинні реалізовуватись лише органами судової влади та виключати створення таких органів у системі як виконавчої, так і законодавчої влади.

Отже, Конституційний Суд України вважає, що на законодавчому рівні повинні бути створені такі взаємовідносини, які виключали б невинуватий тиск, вплив чи контроль з боку виконавчої або законодавчої влади на судову владу та запобігали б виникненню нормативного регулювання, яке дасть змогу на законодавчому рівні контролювати органи судової влади, а також суддів при здійсненні ними функцій і повноважень, що призведе до втручання у діяльність судової влади та посягання на її незалежність, закріплену в Основному Законі України. Таким чином, створюючи відповідні органи, запроваджуючи відповідальність (санкції), окремі види контролю, законодавець повинен виходити з принципів незалежності судової влади, невтручання у діяльність судів та суддів.

9. У контексті особливостей оспорюваних норм Закону № 1700 Конституційний Суд України розглядає пункт 8 частини першої статті 11 Закону № 1700 як цілісну норму, оскільки виокремлення якого-небудь положення неможливе через загрозу спотворення волі законодавця.

10. Пункт 8 частини першої статті 11 Закону № 1700 є основою та підставою для інституціоналізації всіх норм Закону № 1700 щодо контрольних повноважень Національного агентства з питань запобігання корупції як органу виконавчої влади, зокрема пункту 6 частини першої статті 11, пунктів 1, 2, 6–10¹, 12, 12¹ частини першої, частин другої — п'ятої статті 12, частини другої статті 13, частини другої статті 13¹, статті 35, абзаців другого, третього частини першої статті 47, статей 48–51, частин другої, третьої статті 52, статті 65 Закону № 1700, а саме: повноважень та прав Національного агентства з питань запобігання корупції, уповноважених осіб та уповноважених підрозділів з питань запобігання та виявлення корупції, особливостей врегулювання конфлікту інтересів, що виник у діяльності окремих категорій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, обліку та оприлюднення декларацій, контролю та перевірки декларацій, встановлення своєчасності подання декларацій, повної перевірки декларацій, моніторингу способу життя суб'єктів декларування, додаткових заходів здійснення фінансового контролю, відповідальності за корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення.

Реалізація цих норм без пункту 8 частини першої статті 11 Закону № 1700 є неможливою. Тому Конституційний Суд України розглядає комплексно дію норм, що інституціоналізують контрольні повноваження Національного агентства з питань запобігання корупції, у їх взаємозв'язку.

11. Конституційний Суд України враховує те, що Національне агентство з питань запобігання корупції відповідно до Закону № 1700 є органом, який створено і функціонує на підставі закону, та є одним із центральних органів виконавчої влади.

12. Відповідно до частини першої статті 4 Закону № 1700 Національне агентство з питань запобігання корупції є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізацію державної антикорупційної політики.

Розподіл повноважень між гілками державної влади є інтегральною рисою верховенства права. Тому дотримання принципу верховенства права накладає правові обмеження на виконавчу гілку влади, оскільки вона не може функціонувати поза Конституцією України та поза місцем, визначеним для неї поділом державної влади.

Системно-функціональний аналіз повноважень та прав Національного агентства з питань запобігання корупції дає підстави стверджувати про наділення його контрольними функціями, що мають прямий і безпосередній вплив на судову гілку влади, зокрема на суддів системи судоустрою та суддів Конституційного Суду України при виконанні (здійсненні) функції правосуддя або конституційного контролю.

Конституційний Суд України наголошує на тому, що за стандартами конституціоналізму та цінностями Конституції України виключається контроль виконавчої гілки влади над судовою гілкою влади.

13. Конституційний Суд України констатує, що Національне агентство з питань запобігання корупції як орган виконавчої влади здійснює контроль над конституційно закріпленими інституціями, якими є суди та Конституційний Суд України.

Оскільки судова влада є незалежною, а незалежність і недоторканність суддів системи судоустрою та суддів Конституційного Суду України гарантується Конституцією України, виконавча гілка влади відокремлена від судової гілки влади.

Враховуючи це, Конституційний Суд України доходить висновку про неконституційність окремих положень Закону № 1700, що стосуються повноважень Національного агентства з питань запобігання корупції в частині контрольних функцій (контролю) виконавчої влади над судовою гілкою влади, а саме: повноважень та прав Національного агентства з питань запобігання корупції, уповноважених осіб та уповноважених підрозділів з питань запобігання та виявлення корупції, особливостей врегулювання конфлікту інтересів, що виник у діяльності окремих категорій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, обліку та оприлюднення декларацій, контролю та перевірки декларацій, встановлення своєчасності подання декларацій, повної перевірки декларацій, моніторингу способу життя суб'єктів декларування, додаткових заходів здійснення фінансового контролю, відповідальності за корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення.

14. Конституційний Суд України звертає увагу законодавця на те, що, запроваджуючи повноваження та права Національного агентства з питань запобігання корупції та інших органів виконавчої влади, що стосуються суддів, які мають спеціальний статус та належать до судової гілки влади, він повинен виокремлювати категорію суддів системи судоустрою та суддів Конституційного Суду України з урахуванням принципу незалежності судової влади та Конституційного Суду України. Принцип поділу державної влади і його практичне втілення — баланс влади — може обмежувати судову владу та конституційний контроль лише за допомогою небагатьох засобів, серед яких зміни до Конституції України та процедура індивідуальної відповідальності суддів як носіїв судової влади.

15. Конституційний Суд України зауважує, що декларування доходів осіб, що здійснюють публічну владу, є беззаперечною вимогою у будь-якій сучасній демократичній державі. Не викликає сумнівів і той факт, що публічні особи в державі повинні подавати декларацію про доходи. Проте виходячи з принципу незалежності судової влади, суспільної важливості та значимості забезпечення реальної незалежності суддів, міжнародних принципів і стандартів таке декларування та його перевірка повинні проводитись з урахуванням принципу незалежності судової влади.

16. Таким чином, Конституційний Суд України, проаналізувавши пункт 8 частини першої статті 11 Закону № 1700, а також пов'язані з ним положення пункту 6 части-

ни першої статті 11, пунктів 6, 7 частини першої статті 12, частини другої статті 13, пунктів 5, 6 частини другої статті 13¹, статті 35, частини четвертої статті 48 Закону № 1700 та врахувавши принцип незалежності судової влади й Конституційного Суду України, дійшов висновку, що пункти 6, 8 частини першої статті 11, пункти 1, 2, 6–10¹, 12, 12¹ частини першої, частини друга — п'ята статті 12, частина друга статті 13, частина друга статті 13¹, стаття 35, абзаци другий, третій частини першої статті 47, статті 48–51, частини друга, третя статті 52, стаття 65 Закону № 1700 суперечать статті 6, частинам першій, другій статті 126, частинам першій, другій статті 149 Конституції України.

17. Відповідно до статті 366¹ КК України подання суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, передбаченої Законом № 1700, або умисне неподання суб'єктом декларування зазначеної декларації караються штрафом від двох тисяч п'ятисот до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин, або позбавленням волі на строк до двох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Згідно з приміткою до статті 366¹ КК України суб'єктами декларування є особи, які відповідно до частин першої, другої статті 45 Закону № 1700 зобов'язані подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Відповідальність за цією статтею КК України за подання суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації стосовно майна або іншого об'єкта декларування, що має вартість, настає у випадку, якщо такі відомості відрізняються від достовірних на суму понад 250 прожиткових мінімумів для працездатних осіб.

«Окремим виявом справедливості є питання відповідності покарання вчиненому злочину; категорія справедливості передбачає, що покарання за злочин повинно бути домірним злочину... покарання має перебувати у справедливому співвідношенні із тяжкістю та обставинами скоєного і особою винного»; «правова держава, вважаючи покарання передусім виправним та превентивним засобом, має використовувати не надмірні, а лише необхідні і зумовлені метою заходи» (абзац п'ятий підпункту 4.1 пункту 4, абзац четвертий підпункту 4.2 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004).

Конституційний Суд України також наголошував, що обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод не можуть бути свавільними та несправедливими, вони мають встановлюватися виключно Конституцією і законами України, переслідувати легітимну мету, бути обумовленими суспільною необхідністю досягнення цієї мети, пропорційними та обґрунтованими, у разі обмеження конституційного права або свободи законодавець зобов'язаний запровадити таке правове регулювання, яке дасть можливість оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію цього права або свободи і не порушувати

сутнісний зміст такого права (абзац третій підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016).

Криміналізація конкретного вчинку людини можлива за умови, якщо це відповідає, зокрема, сукупності таких критеріїв: значна (суттєва) суспільна небезпека діяння; поширення аналогічних діянь у суспільстві; неефективність інших галузевих правових засобів впливу на зазначені діяння; неможливість успішної боротьби з діянням менш репресивними методами.

У разі недотримання законодавцем вказаних критеріїв криміналізації може виникнути ситуація, коли злочином буде визнано діяння, якому не притаманні достатні для криміналізації характер та ступінь суспільної шкоди. У такому випадку криміналізація здійснюється за відсутності для цього підстав, і за її результатом злочином визнається діяння, яке об'єктивно таким не є. Внаслідок цього створюються законодавчі основи для безпідставного притягнення до кримінальної відповідальності за діяння, за яке настає менш сувора юридична відповідальність. Наведене порушує конституційний принцип верховенства права (частина перша статті 8 Основного Закону України).

Дотримання вимоги ясності і недвозначності норм, які встановлюють кримінальну відповідальність, є особливо важливим з огляду на специфіку кримінального закону та наслідки притягнення до кримінальної відповідальності, адже притягнення до такого виду юридичної відповідальності пов'язане з можливими істотними обмеженнями прав і свобод людини (перше речення абзацу сьомого пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019).

Відповідно до позиції Європейського суду з прав людини якщо йдеться про позбавлення свободи, надзвичайно важливим є забезпечення загального принципу юридичної визначеності; вимога «якості приписів права» в розумінні пункту 1 статті 5 Конвенції означає, що якщо національний закон дозволяє можливість позбавлення свободи, такий закон має бути достатньо доступним, чітко сформульованим і передбачуваним у застосуванні, щоб виключити будь-який ризик свавілля (§ 19 рішення у справі «Новік проти України» (*Novik v. Ukraine* від 18 грудня 2008 року (заява № 48068/06)).

За своєю правовою природою подання суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації, а також умисне неподання декларації хоч і свідчать про порушення вимог антикорупційного законодавства, однак такі діяння не здатні заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі в обсягах, необхідних для визнання їх суспільно небезпечними відповідно до вимог статті 11 КК України.

Конституційний Суд України вважає, що декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації, а також умисне неподання суб'єктом декларування декларації мають бути підставою для інших видів юридичної відповідальності.

Орган конституційної юрисдикції зазначав, що незважаючи на те, що корупція є однією з основних загроз національній безпеці України, протидія корупції має здійснюватися виключно правовими засобами з дотриманням конституційних принципів та приписів законодавства, ухваленого відповідно до Конституції України (абзац четвертий підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019).

Дослідивши склад злочину, передбаченого статтею 366¹ КК України, Конституційний Суд України дійшов висновку, що використання юридичних конструкцій, у яких відсутній чіткий перелік законів, унеможлиблює однозначне визначення кола суб'єктів злочину, а відсилочні норми унеможлиблюють встановлення кола їх адресатів. Як наслідок, до відповідальності за умисне неподання декларації може бути притягнуто осіб, які не можуть бути учасниками правовідносин з декларування, а тому свідомо не виконали такого обов'язку. Зазначене не узгоджується з поняттям правової держави та принципом верховенства права, закріпленим у частині першій статті 8 Основного Закону України, зокрема такими його елементами, як юридична визначеність та передбачуваність закону.

Конституційний Суд України вважає, що встановлення кримінальної відповідальності за декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації, а також умисне неподання суб'єктом декларування декларації є надмірним покаранням за вчинення цих правопорушень. Негативні наслідки, яких зазнає особа, притягнута до кримінальної відповідальності за вчинення злочинів, передбачених статтею 366¹ КК України, непропорційні шкоді, яка настала або могла настати у разі вчинення відповідних діянь.

18. Таким чином, наведене свідчить, що законодавець не дотримав принципів справедливості та пропорційності як елементів принципу верховенства права, а отже, стаття 366¹ КК України суперечить частині першій статті 8 Основного Закону України.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 151², 152, 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 35, 65, 66, 74, 84, 88, 89, 91, 92, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. Визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними):
— пункти 6, 8 частини першої статті 11, пункти 1, 2, 6–10¹, 12, 12¹ частини першої, частини другу — п'яту статті 12, частину другу статті 13, частину другу статті 13¹, статтю 35, абзаци другий, третій частини першої статті 47, статті 48–51, частини другу, третю статті 52, статтю 65 Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700–VII зі змінами;

— статтю 366¹ Кримінального кодексу України.

2. Пункти 6, 8 частини першої статті 11, пункти 1, 2, 6–10¹, 12, 12¹ частини першої, частини друга — п'ята статті 12, частина друга статті 13, частина друга статті 13¹, стаття 35, абзаци другий, третій частини першої статті 47, статті 48–51, частини друга, третя статті 52, стаття 65 Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700–VII зі змінами, стаття 366¹ Кримінального кодексу України, визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим, остаточним та таким, що не може бути оскаржено.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України».

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 13-r/2020 dated October 27, 2020 in the case upon the constitutional petition of 47 People's Deputies of Ukraine on the conformity of specific provisions of the Law «On Prevention of Corruption», the Criminal Code with the Constitution (constitutionality)

The subject of the right to constitutional petition — 47 People's Deputies — appealed to the Constitutional Court to declare specific provisions of the Law «On Prevention of Corruption» dated October 14, 2014 No. 1700–VII as amended (hereinafter referred to as the Law No. 1700), the Criminal Code (hereinafter referred to as the Code) as such that do not comply with the Constitution (are unconstitutional).

These are the bodies of the judiciary and constitutional review that perform, in particular, the main functions of proper legal restraint of the legislative and executive branches, as well as control over the activities of these branches of power in order to prevent them from going beyond their powers.

The activity of the judiciary is to control the observance of the legality, and that of the constitutional review - the constitutionality of the activity of the bodies of legislative and executive power. The judiciary and constitutional review bodies are a counterweight to the legislative and the executive powers, as they can review acts of these branches of state power regarding legality or constitutionality.

The Constitutional Court emphasises that the exclusivity of the judiciary and especially constitutional review bodies, among other things, is in the special procedure for the formation of the judicial corps, including internal exclusively judicial bodies in terms of bringing judges to liability.

The judiciary, given the essence of its functions, is the least dangerous for democratic governance and other branches of state power, as well as for the natural human rights defined by the Constitution of Ukraine, as it has the least opportunity to violate or adversely affect them. In view of this, one of the main tasks of the Constitutional Court is to ensure the proper implementation of the principle of separation of state power, the system of balance of power in order to prevent disproportionate strengthening or inadequate influence of one branch of state power on another. Objective application and proper interpretation without any advantages are possible only if the independence of the Constitutional Court and the judiciary in general and the absence of negative influence and pressure on the part of the legislative and executive power, guided not so much by the interests of law as by political interests and party preferences.

Effective performance of its functions by the judiciary is possible only if it is independent, which is a characteristic feature of exactly the judiciary. The courts must be completely independent from the legislative and the executive power. The independence of the judiciary is ensured by its separation in the system of separation

of state power, the impossibility of other branches of state power to influence court decisions, as well as guarantees of the independence of judges. The same applies to bringing judges to liability, the procedure of which is closely related to guaranteeing the independence of judges, since the purpose of the judiciary is primarily to protect human and citizen's rights and freedoms and is directly referred to the constitutional right to judicial protection.

Judges administer justice by exercising judicial power within the powers vested in them under the Basic Law and the Law on the Judiciary and the Status of Judges.

The Constitutional Court notes that the performance of the functions entrusted to the judiciary and constitutional review bodies to protect human and citizen's rights and freedoms, to provide the review over the constitutionality of the activities of the bodies of state power, to guarantee the system of separation of powers is impossible in case of any forms of pressure on judges of the judiciary and judges of the Constitutional Court.

Institutional independence of the judiciary is a prerequisite for the independence and impartiality of each individual judge, whereas the independence, impartiality of each of them is a condition for ensuring the institutional independence of the judiciary.

With regard to anti-corruption policy and bringing judges to liability, disciplinary bodies should be independent of the government, and disciplinary or recusal proceedings should be determined in accordance with established procedures that guarantee judges' right to a fair, transparent and independent consideration of the case.

Corruption is curbed through structural reforms, sound and long-lasting anti-corruption laws, and a coherent institutional mechanism for their implementation and maintenance, supported by independent, fair and impartial judiciary.

The Constitutional Court considers that at the legislative level there should be created such relationships which would eliminate undue pressure, influence or control on the part of the executive or the legislative power on the judiciary and prevent the emergence of legal regulations that will allow to control at the legislative level the judiciary, as well as judges in the exercise of their functions and powers, which will lead to interference in the activities of the judiciary and encroachment on its independence, enshrined in the Basic Law. Thus, establishing the relevant bodies, introducing liability (sanctions), certain types of control, the legislator must proceed from the principles of independence of the judiciary, non-interference in the activities of courts and judges.

The Constitutional Court takes into account that the National Agency for the Prevention of Corruption, according to the Law No. 1700, is a body which was established and which operates on the basis of law, and is one of the central executive bodies.

The system and functional analysis of the powers and rights of the National Agency for the Prevention of Corruption gives grounds to state that it is vested with control functions that have a direct and immediate impact on the judiciary, in particular judges of the judiciary and those of the Constitutional Court in performing (exercise) the function of justice or constitutional review.

The Constitutional Court emphasises that, according to the standards of constitutionalism and the values of the Constitution, the control of the executive branch over the judicial branch is excluded.

The Constitutional Court finds unconstitutional specific provisions of the Law No. 1700 concerning the powers of the National Agency for Prevention of Corruption in the part of control functions (control) of the executive power over the judiciary, namely: the powers and rights of the National Agency for Prevention of Corruption, authorised persons and authorised units for the prevention and detection of corruption, the peculiarities of resolving conflicts of interest arising in the activities of certain categories of persons authorised to perform state or local self-government functions, accounting and publication of declarations, control and verification of declarations, establishing timeliness of submission of declarations, full verification of declarations, monitoring the lifestyle of the subjects of the declaration, additional measures of financial control, liability for corruption or corruption-related offenses.

When introducing the powers and rights of the National Agency for the Prevention of Corruption and other bodies of executive power concerning judges who have a special status and belong to the judiciary, it should distinguish between judges of the judiciary and judges of the Constitutional Court, taking into account the principle of judicial independence and the Constitutional Court. The principle of separation of state power and its practical implementation — the balance of power — can restrain the judiciary and constitutional review only by a few means, including amendments to the Constitution of Ukraine and the procedure of individual liability of judges as bearers of the judicial power.

Pursuant to Article 366¹ of the Code, submission by a declaring subject of knowingly inaccurate information in the declaration of a person authorised to perform state or local self-government functions provided by the Law No. 1700, or intentional failure by a declaring subject to submit the said declaration is punishable by a fine of two thousand five hundred to three thousand non-taxable minimum incomes of citizens or public works for a term of one hundred and fifty to two hundred and forty hours, or imprisonment for up to two years, with deprivation of the right to hold certain positions or engage in certain activities for up to three years.

According to the note to Article 366¹ of the Code, the subjects of declaration are persons who, in accordance with paragraphs one and two of Article 45 of Law No. 1700, are obliged to submit a declaration of a person authorised to perform state or local self-government functions.

Liability under this article of the Code for the submission by the declaring subject of knowingly inaccurate information in the declaration on property or other object of declaration, which has value, arises if such information differs from accurate in the amount of more than 250 subsistence minimums for able-bodied persons.

Criminalisation of a specific act of an individual is possible provided that it meets, in particular, a set of such criteria: significant (considerable) public danger of the act; the spread of similar acts in society; ineffectiveness of other sectoral legal means of influencing these acts; the impossibility to successfully combat the act with less repressive methods.

In case of non-compliance by the legislator with the specified criteria of criminalisation, a situation may arise when an act is recognised as a crime, which is not characterised by the nature and degree of public harm sufficient for criminalisation. In this case, criminalisation is carried out in the absence of grounds for this, and as a result, the

crime is an act that is not objectively such one. As a result, the legal basis is created for unjustified criminal prosecution for an act for which there is less severe legal liability. This violates the constitutional principle of the rule of law (Article 8.1 of the Basic Law).

The Constitutional Court considers that the declaration of knowingly inaccurate information in the declaration, as well as the intentional failure of the subject of the declaration to submit declaration should be grounds for other types of legal liability.

Examining the *corpus delicti* provided for in Article 366¹ of the Code, the Constitutional Court concluded that the application of legal constructions lacking a clear list of laws makes it impossible to unambiguously define the range of subjects of crime, and reference norms make it impossible to establish the range of their addressees. As a result, persons who cannot be parties to the relationships on declaration and therefore knowingly failed to do so may be held liable for intentional failure to submit a declaration. This is inconsistent with the concept of a law-based state and the principle of the rule of law established in Article 8.1 of the Basic Law, in particular its elements such as legal certainty and predictability of the law.

The Constitutional Court considers that the establishment of criminal liability for declaring knowingly inaccurate information in a declaration, as well as the intentional failure of the subject to submit declaration is an excessive punishment for committing these offenses. The negative consequences suffered by a person brought to criminal liability for committing crimes under Article 366¹ of the Code are disproportionate to the damage that has occurred or could have occurred in the event of the commission of the relevant acts.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held to declare the provisions of Articles 11.1.6, 11.1.8, 12.1.1, 12.1.2, 12.1.6, 12.1.7, 12.1.8, 12.1.9, 12.1.10, 12.1.10¹, 12.1.2, 12.1.12¹, 13.2, 13¹.2, 35, 47.1.2, 47.1.3, 48, 49, 50, 51, 52.2, 52.3, and 65 of the Law «On Prevention of Corruption», Article 366¹ of the Criminal Code as such that do not comply with the Constitution (are unconstitutional)) and shall lose their effect from the date of adoption of this Decision by the Constitutional Court.

References:

Decisions of the Constitutional Court:

- No. 6-rp/99 dated June 24, 1999,
- No. 15-rp/2004 dated November 2, 2004,
- No. 19-rp/2004 dated December 1, 2004,
- No.3-rp/2013 dated June 3, 2013,
- No. 2-rp/2016 dated June 1, 2016,
- No. 5-rp/2016 dated July 8, 2016,
- No. 11-r/2018 dated December 4, 2018,
- No. 1-r/2019 dated February 26, 2019,
- No. 5-r/2019 dated June 13, 2019.

Recommendation of the Committee of Ministers of the Council of Europe to member states on judges: independence, efficiency and responsibilities of 17 November, 2010 CM/Rec (2010)12,

Montreal Universal Declaration on the Independence of Justice (First World Conference on the Independence of Justice, Montreal, 1983), Basic Principles on the Independence of the Judiciary, adopted by United Nations General Assembly Resolutions 40/32 and 40/146 of 29 November and 13 December 1985,

Council of Europe Plan of Action on strengthening judicial independence and impartiality of 13 April 2016 No. CM (2016)36 final,

Opinion of the Consultative Council of European Judges of 9 November 2018 No. 21 (2018) entitled «Preventing corruption among judges».

Judgments of the European Court of Human Rights:

— Ringeisen v. Austria (merits) of 16 July 1971 (application no. 2614/65),

— Sacilor-Lormines v. France of 9 November 2006 (application no. 65411/01),

— Stafford v. the United Kingdom of 28 March 2002 (application no. 46295/99),

— Gurov v. Moldova of 10 October 2006 (application no. 36455/02),

— Kleyn and Others v. the Netherlands of 6 May 2003 (applications No. 39343/98, 39651/98, 43147/98 and 46664/99),

— Pohoska v. Poland of 10 April 2012 (application no. 33530/06), and the term «independent» in Article 6 § 1 of the Convention includes two elements, namely independence of courts from the executive power and their independence from the parties to the proceedings (§ 74 of the judgement of 12 October 1978 in the case of Leo Zand v. Austria (application no. 7360/76),

— Novik v. Ukraine of 18 December 2008 (application no. 48068/06).

РОЗБІЖНА ДУМКА

судді Сергія Головатого
у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів
України щодо відповідності Конституції України (конституційності)
окремих положень Закону України «Про запобігання корупції»,
Кримінального кодексу України
[справа № 1-24/2020(393/20)]
(Рішення Конституційного Суду України від 27 жовтня 2020 року
№ 13-р/2020)

Я голосував проти ухваленого Судом Рішення про визнання пунктів 6, 8 частини першої статті 11, пунктів 1, 2, 6–10¹, 12, 12¹ частини першої, частин другої–п'ятої статті 12, частини другої статті 13, частини другої статті 13¹, статті 35, абзаців другого, третього частини першої статті 47, статей 48–51, частин другої, третьої статті 52, статті 65 Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700–VII зі змінами (далі — Закон) та статті 366¹ Кримінального кодексу України неконституційними.

На пояснення своєї позиції зазначаю, зокрема, таке.

I. Щодо міжнародних зобов'язань України у сфері боротьби з корупцією

1. У преамбулі Конституції визначено незворотність європейського та євроатлантичного курсу України.

Згідно з Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з другої сторони, що її ратифіковано Законом України від 16 вересня 2014 року № 1678–VII, боротьба з корупцією є одним із пріоритетних напрямів співробітництва та одним із головних принципів для посилення відносин між сторонами (статті 3, 14). Співробітництво спрямовано на вирішення, зокрема, проблеми корупції «як у приватному, так і в державному секторі» (стаття 22).

2. У межах міжнародної співпраці у сфері запобігання та протидії корупції Україна підписала низку міжнародних договорів, з-поміж них: Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією від 27 січня 1999 року (ратифіковано Законом України від 18 жовтня 2006 року № 252–V) та Додатковий протокол до неї, Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією від 4 листопада 1999 року (ратифіковано Законом України від 16 березня 2005 року № 2476–IV). У преамбулах зазначених договорів наголошено, що корупція є однією із найнебезпечніших загроз правопорядку, демократії та правам людини, руйнує добропорядне врядування, чесність та соціальну справедливість, перешкоджає конкуренції та економічному розвитку, загрожує стабільності демократичних інституцій і моральним засадам суспільства.

Конвенція ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 року, ратифікована Верховною Радою України 18 жовтня 2006 року (Закон № 251-V), набрала чинності для України 1 січня 2010 року та відповідно до припису частини першої статті 9 Конституції Конвенція стала частиною українського законодавства. У пункті 5 статті 8 цієї Конвенції визначено: «Кожна Держава-учасниця прагне, коли в цьому є потреба та відповідно до засадничих принципів свого національного права, запроваджувати заходи й системи, які зобов'язують державних посадових осіб надавати відповідним органам декларації стосовно, *inter alia*, їх позаслужбової діяльності, заняття, інвестицій, активів та про коштовні дарунки або прибутки, у зв'язку з чим може виникнути конфлікт інтересів стосовно їхніх функцій як державних посадових осіб».

Імператив правовладдя (*Rule of Law*) в аспекті зв'язку між правом міжнародним і правом національним означає: держава, котра взяла на себе зобов'язання за відповідним міжнародним договором, реалізовує втілення цього договору в рамках національного правопорядку на підставі принципу *pacta sunt servanda* як способу, в який міжнародне право виявляє принцип законності, який, своєю чергою, є одним зі складників правовладдя. При цьому «держава не може покликатися на приписи свого внутрішнього права для виправдання невиконання нею договору» (стаття 27 Віденської конвенції про право міжнародних договорів). Як зазначила Венеційська Комісія, «<...> цілковита реалізація міжнародного права в національній системі є критично важливою. Коли міжнародне право є частиною національного права, воно є зобов'язальним <...>» (*Мірило правовладдя. Дослідження № 711/2013. Ухвалено Венеційською Комісією на 10-му пленарному засіданні, 11–12 березня 2016 року, параграф 48*).

У цьому контексті також слід зважати на практику Європейського суду з прав людини, а саме рішення у справі *Wuруch v. Poland* (заява № 2428/05), де Страсбурзький суд дійшов висновку, що запровадження декларування активів публічних діячів переслідує легітимну мету, котра є потрібною в демократичному суспільстві. З-поміж іншого, у Резолюції ПАРЕ № 1165(1998) від 25 грудня 2008 року зазначено, що «публічні особи повинні усвідомлювати, що та державна посада, яку вони обіймають у суспільстві <...> автоматично спричиняє підвищений натиск на їхню приватність» (пункт 6).

Запроваджений Законом в Україні підхід до декларування особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, своїх статків було позитивно оцінено, зокрема, Групою держав проти корупції (GRECO) та Антикорупційною мережею Організації економічного співробітництва й розвитку для країн східної Європи та Азії як прогресивний та такий, що відповідає міжнародним стандартам.

II. Щодо визнання Судом неконституційними окремих приписів Закону

3. Визнавши такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), пункт 6 частини першої статті 11, пункт 8 частини першої статті 11, пункти 1, 2, 6–10¹, 12, 12¹ частини першої, частини другу–п'яту статті 12, частину другу статті 13, частину другу статті 13¹, статтю 35, абзаци другий, третій

частини першої статті 47, статті 48, 49, 50, 51, частини другу, третю статті 52, статтю 65 Закону, Конституційний Суд України уґрунтував це тим, що на підставі вказаних приписів Закону Національне агентство з питань запобігання корупції (далі — НАЗК) буцім-то здійснює «контроль виконавчої гілки влади над судовою владою».

Вважаю, що застосована в Рішенні теза не має жодних юридичних підстав. Наділення НАЗК окремими контрольними функціями та повноваженнями щодо всіх суб'єктів, на яких поширюється дія Закону, включно з суддями системи судоустрою та суддями Конституційного Суду України, не може розглядатись як контроль «над судовою владою». Адже визначені Законом повноваження НАЗК не є втручанням в професійну діяльність суддів — здійснення правосуддя, а спрямовані на досягнення легітимної мети — запобігання корупції в державі, у тому числі шляхом перевірки, формування доброчесності осіб, які виконують певні функції держави або місцевого самоврядування, що є конче потрібними у демократичному суспільстві.

4. До приписів Закону, які визнано неконституційними на підставі буцім-то «контролю» з боку НАЗК «над конституційно закріпленими інституціями, якими є суди та Конституційний Суд України», віднесено також і приписи, які контрольних функцій не визначають, а встановлюють, зокрема:

1) *права НАЗК* (наприклад, одержувати в установленому законом порядку інформацію, у тому числі з обмеженим доступом, необхідну для виконання покладених на нього завдань (пункт 1 частини першої статті 12); мати безпосередній автоматизований доступ до інформаційно-телекомунікаційних і довідкових систем, реєстрів, банків даних, у тому числі тих, що містять інформацію з обмеженим доступом, держателем (адміністратором) яких є державні органи або органи місцевого самоврядування, користуватися державними, у тому числі урядовими, засобами зв'язку і комунікацій, мережами спеціального зв'язку та іншими технічними засобами (пункт 2 частини першої статті 12); отримувати заяви фізичних та юридичних осіб про порушення вимог Закону (пункт 6 частини першої статті 12); звертатися до суду із позовами (заявами) щодо визнання незаконними нормативно-правових актів, індивідуальних рішень, виданих (прийнятих) з порушенням встановлених цим Законом вимог та обмежень, визнання недійсними правочинів, укладених внаслідок вчинення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення (пункт 10 частини першої статті 12);

2) *особливості врегулювання конфлікту інтересів*, зазначаючи, що правила врегулювання конфлікту інтересів в діяльності Президента України, народних депутатів України, членів Кабінету Міністрів України, керівників центральних органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету Міністрів України, суддів, суддів Конституційного Суду України, голів, заступників голів обласних та районних рад, міських, сільських, селищних голів, секретарів міських, сільських, селищних рад, депутатів місцевих рад визначаються законами, які регулюють статус відповідних осіб та засади організації відповідних органів (частина перша статті 35);

3) *повноваження НАЗК вести облік та оприлюднення декларацій* (стаття 47);

4) види відповідальності за корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення та вказують на те, що притягнення до різних видів відповідальності (кримінальної, адміністративної, цивільно-правової та дисциплінарної) здійснюється в порядку, установленому законом (стаття 65). Слід особливо наголосити на тому, що притягнення судді до відповідальності за корупційне або пов'язане з корупцією діяння жодним чином не є «контролем над суддею», не є порушенням принципу незалежності судді.

5. В абзаці третьому пункту 13 Рішення зазначено, що Суд дійшов висновку «про неконституційність окремих положень Закону № 1700, що стосуються повноважень Національного агентства з питань запобігання корупції в частині контрольних функцій (контролю) виконавчої влади над судовою гілкою влади». У пункті 16 Рішення підсумовано, що «враховуючи принцип незалежності судової влади й Конституційного Суду України, [Суд] дійшов висновку, що пункти 6–8 частини першої статті 11, пункти 1, 2, 6–10¹, 12, 12¹ частини першої, частини друга–п'ята статті 12, частина друга статті 13, частина друга статті 13¹, стаття 35, абзаци другий, третій частини першої статті 47, статті 48–51, частини друга, третя статті 52, стаття 65 Закону № 1700 суперечать статті 6, частинам першій, другій статті 126, частинам першій, другій статті 149 Конституції України».

Такі висновки Суду вказують на те, що обґрунтування невідповідності приписів Закону виключно на підставі порушення принципу незалежності суддів системи судоустрою та суддів Конституційного Суду України використано для визнання неконституційними приписів Закону в цілому, тобто не лише в частині, що поширюються на суддів системи судоустрою і суддів Конституційного Суду України, а й на інших суб'єктів, зокрема: народних депутатів України, військовослужбовців, державних службовців, посадових осіб органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, членів Центральної виборчої комісії та інших. За цих обставин приписи частин першої, другої статті 126, частин першої, другої статті 149 Конституції України не є застосовними відносно таких суб'єктів, а стверджувана в Рішенні невідповідність приписів Закону статті 6 Конституції України позбавлена юридичного обґрунтування.

III. Щодо визнання Судом неконституційною статті 366¹ Кримінального кодексу України

6. Установлення дієвих стримувальних санкцій за зазначення завідомо недостовірних відомостей у деклараціях є міжнародним стандартом і важливим елементом загальної системи декларування активів публічних осіб. Так, наприклад, Антикорупційна мережа ОЕСР для країн Східної Європи та Центральної Азії неодноразово рекомендувала Україні забезпечити ефективність санкцій за неподання або зазначення завідомо недостовірних відомостей у деклараціях. Запровадження дієвих санкцій для випадків установлення декларування недостовірної інформації було також однією з рекомендацій Україні під час виконання Плану дій з лібералізації візового режиму, схваленого на саміті Україна — Європейський Союз (22 листопада 2010 року, м. Брюссель, Королівство Бельгія).

Стаття 366¹ Кримінального кодексу України встановлює кримінальну відповідальність за подання суб'єктом декларування **завідомо** недостовірних відомостей або **умисне** неподання ним декларації. Отже, юридична конструкція цієї статті чітко вказує на те, що суб'єкт декларування нестиме відповідальність виключно за умови, якщо на момент подання декларації він знав про недостовірний характер внесених до неї відомостей.

За подання суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей встановлено як кримінальну, так і адміністративну відповідальність. Так, частиною третьою статті 366¹ Кримінального кодексу України встановлено межі настання кримінальної відповідальності за подання суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації — якщо такі відомості відрізняються від достовірних на суму понад 250 прожиткових мінімумів для працездатних осіб. На підставі цього критерію відбувається розмежування між притягненням особи до кримінальної відповідальності на підставі статті 366¹ Кримінального кодексу України та до адміністративної — на підставі частини четвертої статті 172⁶ Кодексу України про адміністративні правопорушення. Тобто відповідальність за подання суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей розмежується залежно від суми, на яку різняться відомості щодо вартості задекларованого майна порівняно з достовірними відомостями щодо його вартості.

Отже, висновок Суду про неконституційність кримінальної відповідальності за декларування завідомо недостовірних відомостей вважаю юридично необґрунтованим.

Суддя

Сергій ГОЛОВАТИЙ

28 жовтня 2020 року

ОКРЕМА ДУМКА

судді Конституційного Суду України Колісника В. П.
стосовно Рішення Конституційного Суду України
у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
окремих положень Закону України «Про запобігання корупції»,
Кримінального кодексу України
від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020

На підставі статті 93 Закону України «Про Конституційний Суд України» (далі — Закон) та § 74 Регламенту Конституційного Суду України вважаю за доцільне викласти окремі застереження щодо ухваленого Судом Рішення у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020 (далі — Рішення).

По-перше, ухвалюючи Рішення, Суд не дотримався таких основоположних засад своєї діяльності, як повний і всебічний розгляд справи та обґрунтованість свого рішення (частина друга статті 147 Конституції України, стаття 2 Закону).

Мотивувальна частина Рішення (пункти 2–14) містить одностороннє обґрунтування неконституційності лише окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700–VII (далі — Закон № 1700), зокрема щодо контрольних повноважень Національного агентства з питань запобігання корупції як центрального органу виконавчої влади із спеціальним статусом, його уповноважених осіб та уповноважених підрозділів з питань запобігання та виявлення корупції.

До того ж таке обґрунтування здійснене тільки з огляду на порушення запровадження нормативним регулюванням конституційних приписів щодо самостійності судової влади, незалежності та недоторканості суддів. Так, в абзацах третьому та четвертому пункту 12 мотивувальної частини Рішення Суд вказав: «Системно-функціональний аналіз повноважень та прав Національного агентства з питань запобігання корупції дає підстави стверджувати про наділення його контрольними функціями, які мають прямий і безпосередній вплив на судову гілку, зокрема на суддів із системи судоустрою та суддів Конституційного Суду України при виконанні (здійсненні) функції правосуддя або конституційного контролю. Конституційний Суд України наголошує на тому, що за стандартами конституціоналізму та цінностями Конституції України виключається контроль виконавчої влади над судовою владою».

Водночас, дійшовши висновку про неконституційність положень Закону № 1700 щодо контрольних повноважень Національного агентства з питань запобігання корупції як органу виконавчої влади стосовно судової гілки влади (пункт 13 мотивувальної частини Рішення), у резолютивній частині Рішення Суд без належного обґрунтування визнав неконституційними положення пунктів 6 і 8 частини першої

статті 11, пунктів 1, 2, 6–10¹, 12, 12¹ частини першої, частин другої — п'ятої статті 12, частини другої статті 13, частини другої статті 13¹, статті 35, абзаців другого, третього частини першої статті 47, статей 48, 49, 50, 51, частин другої, третьої статті 52, статті 65 Закону № 1700 як в частині їх поширення на суддів, так і щодо посадовців органів законодавчої і виконавчої гілок влади, а також органів місцевого самоврядування, тобто практично й усіх інших категорій осіб, які виконують функції держави та місцевого самоврядування.

У цій частині Рішення сприймається як однобічне, неналежно обґрунтоване, ухвалене без здійснення повного і всебічного розгляду справи.

По-друге, Суд без будь-якого додаткового обґрунтування визнав такими, що не відповідають Конституції України, цілу низку тих приписів Закону № 1700, щодо яких суб'єкт права на конституційне подання не порушив питання про визнання їх неконституційними. Зокрема, йдеться про такі, визнані неконституційними, положення Закону № 1700: пункту 6 частини першої статті 11, пунктів 1, 6–10¹, 12, 12¹ частини першої, частин другої — п'ятої статті 12, частини другої статті 13, частини другої статті 13¹, статей 35, 48, 49, 50 (крім частини першої), частини третьої статті 52, статті 65, які передбачали повноваження та права відповідно Національного агентства з питань запобігання корупції, його уповноважених осіб та уповноважених підрозділів з питань запобігання та виявлення корупції, особливості врегулювання конфлікту інтересів, що виник у діяльності окремих категорій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, порядок обліку та оприлюднення декларацій, контролю та перевірки декларацій, вимоги щодо своєчасності подання декларацій, повної перевірки декларацій, моніторингу способу життя суб'єктів декларування, додаткових заходів здійснення фінансового контролю, відповідальності за корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення.

По-третє, приймаючи Рішення щодо визнання статті 366¹ Кримінального кодексу України (далі — КК України) такою, що не відповідає частині першій статті 8 Конституції України, Суд висловив власне суб'єктивне бачення, яке базується на припущенні, що «за своєю правовою природою подання суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації, а також умисне неподання декларації хоч і свідчать про порушення вимог антикорупційного законодавства, однак такі діяння не здатні заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі в обсягах, необхідних для визнання їх суспільно небезпечними відповідно до вимог статті 11 КК України».

По-четверте, визнаючи неконституційними вказані вище положення Закону № 1700 та статті 366¹ КК України, Суд мав би відтермінувати дату втрати чинності приписами, визнаними неконституційними (наприклад, на три — п'ять місяців). Крім того, варто було б у резолютивній частині Рішення рекомендувати Верховній Раді України протягом зазначеного періоду уточнити відповідне законодавче регулювання у сфері запобігання корупції з урахуванням юридичних позицій, викладених у Рішенні. Такий підхід дав би змогу не заблокувати механізм здійснення державою, зокрема Національним агентством з питань запобігання корупції, його уповноваженими особами та уповноваженими підрозділами з питань запобігання та виявлення корупції, контролю за дотриманням особами, які виконують функції

держави і місцевого самоврядування, їх обов'язку щодо декларування майна та доходів, перевірки поданих ними декларацій, а також врегулювання конфлікту інтересів у діяльності зазначених осіб.

З огляду, насамперед, на зазначені застереження Рішення і у першій редакції, і у остаточному варіанті на момент голосування мало вигляд очевидно необґрунтованого, неприйняттого й саме тому не могло бути підтриманим.

Суддя
Конституційного Суду України

В. КОЛІСНИК

ОКРЕМА ДУМКА

судді Конституційного Суду України Лемака В. В.
стосовно Рішення у справі за конституційним поданням
47 народних депутатів України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
окремих положень Закону України «Про запобігання корупції»,
Кримінального кодексу України
від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020

Я щиро шкодую, що не можу погодитися з Рішенням Конституційного Суду України від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020 у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України (далі — Рішення), і вважаю своїм обов'язком висловити незгоду з ним. Чому я не погодився?

1. Рішення не є належно обґрунтованим. Верховенство права починається з обґрунтованих рішень судів, через які вони й комунікують із суспільством. Це перше, що конкретні суб'єкти й суспільство загалом очікують від судів. Тим більше це стосується здійснення конституційного контролю органом конституційного правосуддя, оскільки на цьому рівні йдеться завжди про так звані «складні справи», коли досліджуються не просто факти і норми законів. Йдеться про аналіз особливостей юридичної норми та її вимірювання за масштабом конституційних принципів і норм. Питання не лише й не стільки в тому, якими є остаточні висновки Конституційного Суду України (далі — Суд) в тій чи іншій справі, а в тому, яким чином вони обґрунтовані із застосуванням конституційних аргументів.

Це Рішення, м'яко кажучи, не є зразком такої аргументації. Справу було вирішено на основі позиції, яку не підтримує значна частина українського суспільства. Однак зовсім не це стало мотивом для мене. Якби постало питання, чи погоджуся з цими масовими суспільними уявленнями, мав би намір і надалі вивчати фактори ефективної державної політики протидії корупції. Проте я не вважаю це своїм обов'язком як судді, тому що твердо впевнений — моя згода чи незгода з ними не має нічого спільного з утіленням цих уявлень у судовому рішенні.

Іншими словами, суддя повинен остерігатися ухвалювати рішення на підставі власних уявлень про політику, які є предметом спору в суспільстві, і головне — потребують експертних знань та висловлення припущень. Раціональним є залишення проблеми для її вирішення парламентом, який не лише краще відчуває суспільні настрої, а й має більше можливостей щодо отримання фахової інформації від спеціалістів. Електронна форма декларування чи письмова, обов'язкова вона для подання щорічно чи двічі на рік, що вважати зміною у майновому стані, а що не вважати, закласти в кримінальний кодекс відповідальність з цих питань чи ні — усі ці питання не лише чітко належать до конституційних повнова-

жень парламенту, а й у принципі не можуть бути встановлені за допомогою юридичних аргументів у судовому процесі. За доктриною «політичного питання» Суд повинен був відмовитися від розгляду таких питань.

Наголошую, що насправді можливі різні законодавчі засоби забезпечення ефективності такої політики і вибір між ними — прерогатива обраного народом парламенту, якщо тільки ці засоби (і це головне) не порушують норм Конституції України.

Наведене водночас означає, що і розсуд законодавця не є абсолютним і підлягає обмеженням, які випливають із Конституції України. Особливо обережно парламент повинен регулювати питання, пов'язані з втручанням у права людини. Наприклад, якщо моніторинг життя стосовно сотень тисяч людей дозволено здійснювати певному органу державної влади, то, звісно, законодавець саме законом повинен визначити чіткий порядок проведення такого моніторингу. Так само парламент, встановлюючи юридичну відповідальність за певне діяння, повинен поважати принцип *Nulla poena sine lege*, який у XXI столітті не є предметом дискусії і прямо втілений у положенні пункту 22 частини першої статті 92 Конституції України. Ця конституційна норма вимагає, що діяння, які є злочинами (а не лише покарання за них), мають бути встановлені виключно законом України, а не підзаконним актом.

Однак Рішення не містить ні наведеного, ні інших важливих аргументів. Тому **«мати запитання» до якості закону — це одне, а встановити через аргументи в ході конституційного провадження невідповідність його положень Конституції України — це зовсім інше.**

Обґрунтованість судового рішення впливає з природи правосуддя і має ще один важливий практичний аспект — законодавець зі змісту рішення Суду має чітко осягнути, що саме і з яких мотивів має бути виправлено в законодавстві з метою дотримання Конституції України. Суд не повинен «загадувати» чи вказувати парламенту, яким має бути зміст майбутнього законодавчого регулювання, однак він повинен чітко окреслити, беручи до уваги кожну справу, що саме є неприпустимим у контексті такого регулювання.

Як зазначив великий Антонін Скалія (суддя Верховного Суду Сполучених Штатів Америки), не все, що зовні виглядає як огидне і мерзенне, обов'язково буде суперечити конституції, маючи на увазі, що неконституційність закону слід обґрунтовувати.

2. Неналежне обґрунтування судового рішення веде до порушення **принципу презумпції конституційності закону**. Цей принцип вимагає насамперед такого ретельного обґрунтування неконституційності закону, яке охоплювало би важливий правотлумачний аспект. Суть його полягає в тому, що навіть якщо Суд встановлює «напруженість» між нормами закону, з одного боку, і принципами й нормами Конституції України, з іншого боку, перше правило — спробувати надати проблемним нормам закону такого тлумачення, яке максимально узгоджувало б їх зміст зі змістом Конституції України (конституційно-конформне тлумачення). Такі норми визнаються неконституційними виключно за умови, що навіть тлумачення жодним чином не дозволяє їх розуміти сумісно з цінностями Конституції України. Це азбука конституційного судочинства.

На жаль, Суд не виявив поваги до наведеного принципу та не здійснив тлумачення, хоча інакше результатом, як і в інших справах, могло стати усунення низки проблем якості оспорюваних положень законів та їхнього застосування без скасування за наслідками визнання неконституційними.

3. Міжнародні договори не є безпосереднім масштабом конституційного контролю, однак частина з них (особливо міжнародні договори про права людини), безумовно, є джерелом тлумачення Конституції України, її цінностей. Проте на сьогодні **втілення змісту тих міжнародних договорів, якими охоплюється імплементація в Україні цінностей і конкретизованих стандартів Європейського Союзу і Організації Північноатлантичного договору, є частиною нашої конституційної матерії.** Будь-який державний орган, який береться виявити розуміння Конституції України на своєму рівні (парламент, Уряд України чи Президент України) для правотворчої чи адміністративної діяльності, повинен відштовхуватися від конституційної цінності, закладеної в преамбулі Конституції України — «незворотність європейського та євроатлантичного курсу України». Для Президента України в частині третьої статті 102 Основного Закону України ця конституційна цінність викладена конкретизовано: «Президент України є гарантом реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору».

Тим більше, обов'язок сприймати наведені конституційні цінності стосується Суду, який має монопольне право здійснювати офіційне тлумачення Конституції України.

Фундаментальні цінності правової системи є саме тим критерієм, який обмежує судову дискрецію. Суд не може ухвалювати рішення, які не цілком узгоджені з тими цінностями, що є результатом рішення Українського народу як конституційдавця й закріплені в Конституції України.

Відомо, що створення та розвиток антикорупційного законодавства в 2015–2020 роки є одним із ключових моментів взаємодії нашої держави з міжнародними партнерами. Підкреслю ще раз — цей аспект на сьогодні не є «політичним питанням», оскільки тісна співпраця та інтеграція України до Європейського Союзу і Організації Північноатлантичного договору є цінностями й повноваженнями, які прямо (*expressis verbis*) закріплені в тексті Конституції України. Можливе позбавлення або зниження підтримки України з боку Європейського Союзу, Організації Північноатлантичного договору, держав G7 безумовно може істотно послабити можливості України у сфері оборони і національної безпеки. Всі суди повинні утримуватися від таких рішень.

Варто у зв'язку з цим зазначити, що **жодне положення Конституції України не може бути витлумачене в такий спосіб, результат якого знижує (прямо чи неопосередковано) спроможність держави до протидії загрозам у сфері національної безпеки і оборони в сучасних умовах.**

Це не означає, що наповнення законодавства в цьому напрямі не може змінюватися в напрямі його удосконалення, в тому числі й за рішеннями Суду, однак жоден із законодавчих засобів регулювання не може суперечити вказаним конституційним цінностям.

4. Подання щорічної декларації й надалі залишається обов'язком осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, однак можливості перевірки достовірності декларованої інформації та притягнення осіб до кримінальної відповідальності за завідомо недостовірне декларування були істотно обмежені до нового законодавчого регулювання. **Принципово не погоджуюся із запереченням ідеї криміналізації відповідного діяння, підтвердженням чому є досвід усього цивілізованого світу.**

5. У Рішенні не розставлено акцентів стосовно ключової проблеми: де межа між контролем виконавчої влади за особами, які працюють у судовій владі (суддями), і контролем за, власне, правосуддям. **Контроль за законністю доходів та майнового стану суддів з боку створених на підставі законів України органів виконавчої влади безпосередньо не є втручанням у незалежність суддів і судів, яка гарантована Конституцією України.** Однак такий контроль повинен здійснюватися відповідно до вимог, які враховують: 1) суть гарантій незалежності суддів, зокрема заборону «будь-якого впливу» на них, що прямо встановлено Конституцією України відповідно до частини другої статті 126, частини другої статті 149. Окрім іншого, жодна інформація, яка збирається і зберігається органами виконавчої влади, не може бути використана ними з метою впливу на суддів і здійснення ними правосуддя; 2) об'єкт цього контролю в жодному разі не може бути пов'язаним зі здійсненням суддями і судами конституційної функції правосуддя, оскільки носії судової влади є непідзвітними і непідконтрольними жодним іншим суб'єктам. Протилежна точка зору заперечувала б принцип верховенства права.

Ще раз — **у жодному разі не йдеться про виведення суддів за межі верховенства права. Навпаки, судді й за межами роботи покликані бути зразком виконання встановлених законами України обов'язків. Йдеться про те, що контрольні повноваження органів державної влади чи інший правоохоронний ресурс жодним чином не можуть бути застосовані як інструмент впливу на суддю з двох аспектів: а) з огляду на сприйняття суб'єктів контролю і самих суддів; б) з огляду раціонального стороннього спостерігача (тобто суспільства).**

Отже, у Рішенні загалом не розмежовано розуміння загальноприйнятого у світі контролю за доходами та майновим станом суддів, з одного боку, та спробами контролю за здійсненням правосуддя, з іншого боку.

6. **Квасисудовий активізм.** Я не підтримав Рішення також з тієї причини, що Суд, визнавши окремі положення Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700–VII зі змінами, Кримінального кодексу України неконституційними, не надав парламенту часу для урегулювання цього питання з метою недопущення «законодавчої паузи» у цій сфері. «Судовий активізм» у цьому випадку не був доречним і в цьому аспекті. У найбільш несприятливих зовнішніх обставинах Суд зобов'язаний ухвалювати зважені й вмотивовані рішення.

Суддя
Конституційного Суду України

В. ЛЕМАК

ОКРЕМА ДУМКА

судді Конституційного Суду України Первомайського О. О.
у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
окремих положень Закону України «Про запобігання корупції»,
Кримінального кодексу України

Конституційний Суд України (далі — Конституційний Суд) 27 жовтня 2020 року ухвалив Рішення № 13-р/2020 у справі № 1-24/2020 (далі — Рішення) за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» (далі — Закон), Кримінального кодексу України (далі — Кодекс).

Не погоджуючись із Рішенням, на підставі статті 93 Закону України «Про Конституційний Суд України» та § 74 Регламенту Конституційного Суду вважаю за потрібне викласти окрему думку щодо справи, ухваленого у ній Рішення та низки інших супутніх явищ і понять.

I. Загальні міркування щодо конституційного провадження та Рішення

1. Усвідомлюю ту обставину, що ухвалене у цій справі Рішення за своїм змістом, сутністю та значимістю є одним із тих актів, переконувати у правильності або неправильності якого є марною справою, оскільки це один з тих випадків, коли у суперечці істина не народжується, а помирає. Тому жодна сторона конфлікту не має навіть мінімальних перспектив переконати іншу сторону у своїй правоті.

2. Однак Конституція України, Закон України «Про Конституційний Суд України» та присяга судді Конституційного Суду зобов'язують мене не лише голосувати «за» або «проти» рішень Конституційного Суду, а також чітко та повно усвідомлювати раціональні мотиви для такого голосування і за потреби викладати ці мотиви в окремій думці.

3. Як засновки пояснення власної позиції, що була сформована у цьому конституційному провадженні, вважаю за потрібне вказати таке.

По-перше, Закон та Кодекс не є бездоганними за своєю якістю нормативно-правовими актами, а тому здійснення стосовно них конституційного контролю є цілком можливим та доречним. Тим більше, що згідно з Основним Законом України Конституційний Суд зобов'язаний здійснити нормоконтроль у разі, коли належний суб'єкт звернувся з конституційним поданням, що за змістом та формою відповідає вимогам Закону України «Про Конституційний Суд України»¹.

По-друге, спростування презумпції конституційності будь-якого правового акта можливе у випадках, коли Конституційний Суд з дотриманням належної

¹ Доречно нагадати, що конституційне подання у цій справі викладено на 69 сторінках (описова, мотивувальна та прохальна частина).

правової процедури виявив істотні вади або у процедурі його ухвалення, або у змісті правового акта у порівнянні з вимогами Основного Закону України. При цьому будь-яке рішення Конституційного Суду у справі щодо перевірки на відповідність Основному Закону України правового акта має містити сукупність достатніх та необхідних аргументів для доведення (або спростування) тези про конституційність (неконституційність) об'єкта конституційного контролю. Такий підхід до розгляду Конституційним Судом справ обумовлений, у першу чергу, приписами статей 147, 152 Конституції України та низкою статей Закону України «Про Конституційний Суд України».

4. Ґрунтуючись на наведених приписах Основного Закону України, Закону України «Про Конституційний Суд України», вважаю, що Рішення, яке було ухвалене Конституційним Судом у цьому провадженні, не містить очікуваної мною сукупності достатніх та необхідних аргументів для доведення тези про невідповідність Конституції України окремих положень Закону та Кодексу, а правова процедура конституційного провадження мала недоліки, що перешкодили досягненню бажаного результату.

II. Що ухвалив Конституційний Суд

5. Згідно з пунктом 1 резолютивної частини Рішення:

«1. Визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними):

— пункти 6, 8 частини першої статті 11, пункти 1, 2, 6–10¹, 12, 12¹ частини першої, частину другу — п'яту статті 12, частину другу статті 13, частину другу статті 13¹, статтю 35, абзаци другий, третій частини першої статті 47, статті 48–51, частини другу, третю статті 52, статтю 65 Закону України „Про запобігання корупції“ від 14 жовтня 2014 року № 1700–VII зі змінами;

— статтю 366¹ Кримінального кодексу України».

6. Оскільки більшість критиків та прихильників Рішення його не читали та не планують цього робити, вважаю за потрібне у цій окремій думці звернути увагу також і на мотивувальну частину Рішення.

На підставі системно-структурного аналізу мотивувальної частини Рішення можна виокремити такі основні висновки, що були сформульовані Конституційним Судом:

1) незалежність судової гілки влади, окремих суддів та дотримання принципу поділу влад є тими конституційними цінностями, без захисту та гарантування яких неможливі, по-перше, реалізація права на судовий захист прав і свобод людини і громадянина від рішень дій та бездіяльності органів публічної влади, по-друге, ефективний конституційний контроль за діяльністю та актами органів законодавчої та виконавчої влади, по-третє, саме існування сучасної демократії (пункти 2–8);

2) окремі положення Закону, які надають Національному агентству з питань запобігання корупції як центральному органу виконавчої влади контрольні функції

(повноваження контролю) над судовою гілкою влади, суперечать статті 6, частинам першій, другій статті 126, частинам першій, другій статті 149 Конституції України (пункти 13–16);

3) стаття 366¹ Кодексу сформульована з порушенням вимог юридичної визначеності та передбачуваності закону, що не відповідає принципу верховенства права, передбаченого частиною першою статті 8 Конституції України. Окрім того, на думку Конституційного Суду, склад злочину, встановлений статтею 366¹ Кодексу, є надмірним покаранням за відповідні дії або бездіяльність осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Тобто цей юридичний засіб протидії корупції не є домірним (пропорційним) для досягнення визначеної законом легітимної мети щодо застосування кримінально-правової превенції у сфері обов'язкового декларування осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Згідно з Рішенням така мета може бути досягнута іншими юридичними засобами, а саме шляхом дисциплінарної та (або) адміністративної відповідальності цих осіб (пункт 17).

7. Важливо, що ухвалюючи Рішення про невідповідність Конституції України окремих положень Закону та Кодексу, Конституційний Суд **не поставив під сумнів**:

— потребу протидії (у формах *запобігання, боротьби* тощо) корупції як загальну легітимну мету діяльності органів держави та інститутів громадянського суспільства;

— інститут обов'язкового декларування осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, що здійснюється на підставі Закону;

— потребу та можливість декларування для суддів системи судоустрою та суддів Конституційного Суду;

— легітимність створення та діяльності Національного агентства з питань запобігання корупції, за винятком норм Закону, що мають бути змінені на виконання Рішення.

8. Так, Конституційний Суд у мотивувальній частині Рішення, зокрема, вказує на таке:

— «**Антикорупційна реформа в Україні стала беззаперечною вимогою суспільства**» (перше речення абзацу дев'ятого пункту 6);

— «... корупція серед суддів є однією з основних загроз суспільству та функціонуванню демократичної держави. Це підриває судову добросовісність, що є основою верховенства права та основною цінністю Ради Європи. Є підстави стверджувати, що **ефективне запобігання корупції в судовій системі значною мірою залежить від політичної волі у відповідній країні справді та щиро забезпечити інституційні, інфраструктурні та інші організаційні гарантії для незалежної, прозорої та неупередженої судової влади**» (перше, друге речення абзацу десятого пункту 6);

— «Корупція стримується шляхом структурних реформ, надійних та тривалих антикорупційних законів та узгодженого інституційного механізму їх впровадження та забезпечення, що підтримується незалежним, справедливим та неупере-

дженням правосуддям. Однак для того, щоб боротьба з корупцією була успішною, необхідні незалежне судочинство та правоохоронні органи, вільні від політичного та лобістського втручання» (абзац одинадцятий пункту 6);

— «15. Конституційний Суд України зауважує, що декларування доходів осіб, що здійснюють публічну владу, **є беззаперечною вимогою у будь-якій сучасній демократичній державі. Не викликає сумнівів і той факт, що публічні особи в державі повинні подавати декларацію про доходи...**» (перше, друге речення пункту 15);

— «Орган конституційної юрисдикції зазначав, що незважаючи на те, що корупція є однією з основних загроз національній безпеці України, протидія корупції має здійснюватися виключно правовими засобами з дотриманням конституційних принципів та приписів законодавства, ухваленого відповідно до Конституції України» (абзац дванадцятий пункту 17).

9. З огляду на наведене, спрощене і тим більше примітивне тлумачення та розуміння Рішення буде помилкою, що, у свою чергу, може спровокувати подальші помилкові дії та рішення органів державної влади, а також інших суб'єктів правозастосування.

III. Щодо процесуальних проблем конституційного провадження

10. Осінь 2019 року мені, як судді Конституційного Суду, запам'яталась низкою законопроектів, поданих Президентом України і підтриманих Верховною Радою України щодо внесення змін до Конституції України.

У результаті здійснення Конституційним Судом попереднього конституційного контролю щодо усіх цих законопроектів вдалося, на мою думку, виявити їх спільну рису — усі ці законопроекти готувались поспіхом і таким же *поспішним* виглядав сам конституційний процес внесення змін до Основного Закону України на їх підставі.

Однак, на моє переконання, внесення змін до Конституції України не може бути невмотивовано поспішним, оскільки це, по-перше, суперечить принципу стабільності конституційно-правового регулювання, по-друге, є проявом неповаги до Основного Закону України.

11. Вважаю, що не може бути поспішним і навіть виглядати як поспішне також і конституційне провадження у більшості справ, які розглядає Конституційний Суд, за винятком тих випадків, коли високий темп розгляду справи або обумовлений сутністю конституційного конфлікту, що має бути вирішений негайно, або є вимогою Конституції України та (або) Закону України «Про Конституційний Суд України».

Недоречно та невмотивована поспішність атакує довіру до Конституційного Суду та його рішень і висновків, а також може стати підґрунтям для ухвалення помилкового рішення та (або) висновку.

12. Незважаючи на ту обставину, що суб'єкт права на конституційне подання в пункті 2 прохальної частини свого конституційного подання *заявив вимогу про*

визнання конституційного провадження **невідкладним**, на мою думку, у цій справі не було достатніх юридичних та формальних підстав для його невідкладного розгляду, а тому для стороннього спостерігача обраний Конституційним Судом темп розгляду справи, безсумнівно, міг виглядати поспішним.

13. У контексті проблеми, можливо, поспішного розгляду справи доречно згадати, що на розгляді Конституційного Суду вже кілька років перебуває інше конституційне подання, а саме конституційне подання 48 народних депутатів України від 30 грудня 2015 року щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» та статті 366¹ Кримінального кодексу України (справа № 1-10/2018). Ця справа розглядається Конституційним Судом по суті з 14 березня 2017 року, тобто більше 3,5 років¹.

Порівняння цих двох конституційних подань та проваджень дає підстави для висновку, що об'єктом конституційного контролю в обох провадженнях є *ті ж самі окремі положення Закону та стаття 366¹ Кодексу*.

Важливо також, що Конституційний Суд тривалий час, розглядаючи конституційне подання від 30 грудня 2015 року, у певний період часу навіть перебував на «порозі» ухвалення рішення по суті цієї справи.

Таким чином, на підставі статті 76 Закону України «Про Конституційний Суд України» Конституційний Суд, на мою думку, міг скористатись наявними у нього повноваженнями та постановити ухвалу про об'єднання цих двох конституційних проваджень, внаслідок чого подальші твердження про поспішність ухвалення Рішення виглядало б щонайменше дискусійним, оскільки Конституційний Суд, насправді, вже **тривалий час досліджує на конституційність (неконституційність) оспорюванні норми Закону та Кодексу**.

14. На мою думку, щонайменше дискусійними, а, можливо, й помилковими виглядають ряд процесуальних рішень, що були ухвалені Конституційним Судом у цьому провадженні.

Так, по-перше, Конституційний Суд спочатку слушно визначив, що справа розглядатиметься у формі усного провадження, а в подальшому лише з посиланням на існуючі карантинні обмеження та погіршення епідемічної ситуації в Україні постановив ухвалу про зміну форми розгляду справи з усного на письмове провадження.

По-друге, не скориставшись приписом частини першої статті 76 Закону України «Про Конституційний Суд України», що надають Конституційному Суду повноваження об'єднувати конституційні провадження, Конституційний Суд на підставі припису частини другої цієї ж статті постановив ухвалу про роз'єднання конституційного провадження в окремі конституційні провадження та в одному з них ухвалив Рішення.

Вважаю, що зазначені ухвали Конституційного Суду не були належним чином вмотивовані та у подальшому негативним чином вплинули на результати розгляду конституційного подання та ухвалення Рішення.

¹ Останнє засідання Великої палати Конституційного Суду у конституційному провадженні № 1-10/2018(4090)(15) відбулося 28 травня 2020 року.

15. Також щонайменше дискусійним, а, можливо, й помилковим вважаю незастосування Конституційним Судом повноваження, наданого йому приписом частини другої статті 152 Конституції України, щодо відтермінування у часі втрати чинності окремими положеннями Закону та Кодексу, що визнані неконституційними.

Слід визнати існування різної практики Конституційного Суду щодо цього питання, однак в кількох останніх своїх рішеннях, у тому числі у Рішенні від 11 червня 2020 року № 7-р/2020 у справі щодо визнання неконституційною статті 375 Кодексу, Конституційний Суд, на мою думку, слушно застосовував надане йому конституційне повноваження та надав парламенту можливість привести чинне законодавство у відповідність до Конституції України та зазначеного рішення Конституційного Суду.

III. Щодо мотивування у Рішенні неконституційності окремих норм Закону

16. Найбільш складною в оцінці *post factum* є частина Рішення, що стосується мотивування неконституційності окремих положень Закону.

Складність полягає, з одного боку, у тому, що у Рішенні розлого, послідовно наведені у цілому правильні думки, юридичні позиції Конституційного Суду, норми різноманітних джерел права стосовно значущості для захисту прав і свобод людини і громадянина, конституційного ладу та демократії таких цінностей, як *поділ влади, незалежність судової гілки влади та суддів*.

Щиро вважаю, що ці положення є своєрідними аксіомами сучасного конституціоналізму, а тому така прискіплива увага до них у Рішенні виглядала навіть зайвою.

З іншого боку, у Рішенні акцентовано увагу на проблемах здійснення органом виконавчої влади контролю та моніторингу *винятково* щодо суддів системи судуострою та суддів Конституційного Суду та проігноровано те, що конституційне подання та формально саме Рішення стосувалося усіх «чиновників», тобто осіб, уповноважених на виконання функцій держави та місцевого самоврядування.

Не менш важливим є те, що в конституційному провадженні відбулась своєрідна трансформація об'єкта конституційного контролю, внаслідок чого перевірку на відповідність Конституції України окремих положень Закону, статті 368⁵ Кодексу та іншого законодавства на підставі ухвали Конституційного Суду виділено в окреме провадження, водночас у Рішенні визначено такими, що не відповідають Конституції України, ті норми, що не згадувались у конституційному поданні.

17. Слід визнати, що у мотивувальній частині Рішення наявна аргументація визначення як об'єкта конституційного контролю положень Закону, що не були поставлені під сумнів конституційності у конституційному поданні, з посиланням на те, що:

«...Конституційний Суд розглядає пункт 8 частини першої статті 11 Закону № 1700 як цілісну норму, оскільки виокремлення якого-небудь положення неможливе через загрозу спотворення волі законодавця.

10. Пункт 8 частини першої статті 11 Закону № 1700 є основою та підставою для інституціоналізації всіх норм Закону № 1700 щодо контроль-

них повноважень Національного агентства з питань запобігання корупції як органу виконавчої влади, зокрема пункту 6 частини першої статті 11, пунктів 1, 2, 6–10¹, 12, 12¹ частини першої, частин другої – п'ятої статті 12, частини другої статті 13, частини другої статті 13¹, статті 35, абзаців другого, третього частини першої статті 47, статей 48–51, частин другої, третьої статті 52, статті 65 Закону № 1700...» (пункт 9, перше речення пункту 10 мотивувальної частини Рішення).

Однак вважаю, що подібний підхід Конституційного Суду в цьому конституційному провадженні на підставі, насамперед, норм Конституції України мав отримати додаткове мотивування в контексті наявності у Конституційного Суду повноваження на визнання неконституційними правових актів або їх окремих положень, що не оспорювались суб'єктом права на конституційне подання.

Крім того, оскільки Конституційний Суд насправді вже почав формувати практику визнання неконституційними правових актів, що не оспорювались у зверненні до Конституційного Суду¹, у Рішенні, на мою думку, мало б бути це зазначено, оскільки у адресатів Рішення могло сформуватись хибне уявлення про упередженість в діях Конституційного Суду винятково в межах цього конституційного провадження.

Мінімальність у мотивації Рішення у цій частині вважаю його істотним недоліком.

18. Ще одним недоліком Рішення є, на мою думку, те, що Конституційний Суд проігнорував більшу частину мотивації конституційного подання, в якому була здійснена спроба довести невідповідність окремих положень Закону та статті 366¹ Кодексу вимогам Основного Закону України стосовно не лише суддів, а й усіх осіб, уповноважених на виконання функцій держави та місцевого самоврядування.

Звісно, можна дійти висновку, що у мотивувальній частині Рішення імпліцитно наявна констатація *конституційності* окремих положень Закону щодо усіх осіб, уповноважених на виконання функцій держави та місцевого самоврядування, *за винятком* суддів системи судоустрою та суддів Конституційного Суду. Проте резолютивна частина Рішення не містить вказівок на подібне обмеження у розумінні меж дії Рішення щодо визнання неконституційними окремих положень Закону та Кодексу.

Зазначена невідповідність та своєрідна неповнота мотивації у Рішенні, на мою думку, не може бути прийнята позитивно.

19. Поза межами Рішення, на моє переконання, безпідставно залишилась оцінка Конституційним Судом відповідності окремих положень Закону та Кодексу статті 32 Конституції України, хоча у конституційному поданні наявна відповідна аргументація з посиланням на рішення Конституційного Суду та практику застосування Європейським судом з прав людини статей 8 і 10 Конвенції про захист

¹ Див., наприклад, Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) від 18 червня 2020 року № 5-р(II)/2020 у справі № 3-189/2018(1819/18) за конституційною скаргою громадянки України Левченко Ольги Миколаївни щодо відповідності Конституції України (конституційності) припису пункту 5 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» від 2 березня 2015 року № 213–VIII.

прав людини та основоположних свобод 1950 року в аспекті захисту приватного життя публічних осіб.

20. Так, в одному зі своїх рішень Конституційний Суд зазначив таке:

«Системний аналіз положень частин першої, другої статті 24, частини першої статті 32 Конституції України дає підстави Конституційному Суду України вважати, що реалізація права на недоторканність особистого і сімейного життя гарантується кожній особі незалежно від статі, політичних, майнових, соціальних, мовних чи інших ознак, а **також статусу публічної особи, зокрема державного службовця**, державного чи громадського діяча, який відіграє певну роль у політичній, економічній, соціальній, культурній або іншій сфері державного та суспільного життя...

Таким чином, Конституційний Суд України, даючи офіційне тлумачення частин першої, другої статті 32 Конституції України, вважає, що інформація про особисте та сімейне життя особи (персональні дані про неї) — це будь-які відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована, а саме: національність, освіта, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, матеріальний стан, адреса, дата і місце народження, місце проживання та перебування тощо, дані про особисті майнові та немайнові відносини цієї особи з іншими особами, зокрема членами сім'ї, а також відомості про події та явища, що відбувалися або відбуваються у побутовому, інтимному, товариському, професійному, діловому та інших сферах життя особи, за винятком даних стосовно виконання повноважень особою, яка займає посаду, пов'язану зі здійсненням функцій держави або органів місцевого самоврядування. Така інформація про фізичну особу та членів її сім'ї є конфіденційною і може бути поширена тільки за її згодою, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини» (абзаци третій, п'ятий підпункту 3.3 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду від 20 січня 2012 року № 2-рп/2012).

21. Стосовно практики Європейського суду з прав людини доречно згадати таке:

«... Суд зазначав, що національне законодавство Держав-Учасниць має, зокрема, забезпечувати, щоб персональні дані, які є предметом спору, були належними та не були надмірними у контексті цілей їхнього збирання та зберігання, та щоб вони зберігались у такій формі, яка дозволяє ідентифікувати суб'єктів даних не довше, ніж це необхідно для цілей їхнього зберігання, та щоб дані, які зберігаються, були ефективно захищені від неналежного використання або зловживання (див., серед інших джерел, рішення у справі „Гардель проти Франції“ (*Gardel v. France*), заява № 16428/05, пункт 62, ЄСПЛ 2009). Відповідно до принципів захисту даних, визнаних на міжнародному рівні, Суд також зазначав, що відповідне законодавство обов'язково мало забезпечувати зрозумілі та детальні правила, що визначають обсяг та застосування відповідних заходів, а також мінімальні гарантії щодо, *inter alia*, тривалості, зберігання, використання, доступу третіх осіб, процедур збереження цілісності та конфіденційності даних і процедур їх

знищення, забезпечуючи таким чином достатні гарантії проти ризику зловживання та свавілля на кожному етапі їх обробки (див., зокрема, згадані рішення у справах „С. і Марпер проти Сполученого Королівства“ [ВП] (S. And Marper v. The United Kingdom) [GC], пункт 99 з наведеними у ньому посиланнями та „М.М. проти Сполученого Королівства“ (M.M. v. the United Kingdom), пункт 195). Існують різні важливі етапи, на яких можуть виникати питання за статтею 8 Конвенції, у тому числі під час збирання, зберігання, використання та передачі даних. На кожному етапі мають існувати відповідні та належні гарантії, які відображають принципи, встановлені чинними нормативними актами щодо захисту даних, з метою виправдання втручання за статтею 8 (див. згадане рішення у справі „М.М. проти Сполученого Королівства“ (M.M. v. the United Kingdom), там само)» (§ 74 рішення у справі «Суріков проти України» від 26 січня 2017 року (Заява № 42788/06).

22. Зважаючи на те, що у Рішенні відсутнє дослідження відповідності приписам статті 32 Конституції України окремих положень Закону та Кодексу, вважаю недоречним та передчасним висловлення міркувань із зазначеного питання й у цій окремій думці.

IV. Щодо мотивування у Рішенні неконституційності статті 366¹ Кодексу

23. Відомо, що норми кримінального закону з різних причин не завжди бувають сформульовані таким чином, щоб це відповідало такій конституційній цінності, як *верховенство права*, внаслідок чого зазначені норми є такими, що порушують припис частини першої статті 8 Конституції України у системному зв'язку з іншими конституційними нормами, зокрема статей 27, 28, 29, 62, 63.

Власне, практика Конституційного Суду та практика Європейського суду з прав людини підтверджують існування наведених випадків.

24. Підвищені вимоги, зокрема, до якості, юридичної визначеності, передбачуваності кримінально-правових норм цілком доречні, оскільки застосування до особи саме цих норм найбільш жорстко та іноді безповоротно за своїми наслідками загрожує таким конституційним цінностям, як людська гідність, життя, здоров'я, недоторканність та безпека.

З цих міркувань наведені у Рішенні мотиви щодо невідповідності статті 366¹ Кодексу вимогам частини першої статті 8 Конституції України у зв'язку з невідповідністю цієї норми кримінального закону таким складникам принципу верховенства права, як *юридична визначеність* та *передбачуваність закону*, на мою думку, є релевантними для цього конституційного провадження.

25. Однак Конституційний Суд у Рішенні не обмежився мотивацією невідповідності статті 366¹ Кодексу частині першій статті 8 Конституції України, а також навів мотиви, які, по суті, стосуються кримінально-правової політики у сфері протидії корупції.

Водночас через буквальне тлумачення Основного Закону України питання щодо формування та реалізації кримінально-правової політики у сфері протидії

корупції належать до повноважень Верховної Ради України, Президента України та Кабінету Міністрів України, а не судів системи судоустрою та (або) органу конституційного контролю.

26. Звісно, в цьому контексті можна знову згадати про доктрину *прихованих повноважень*, щоправда цього разу вже стосовно Конституційного Суду, а не Президента України чи інших державних органів. Проте Конституційний Суд у своїх рішеннях, у тому числі й цьому, фактично уникнув формулювання юридичних позицій, які б обґрунтували конституційність повноваження органу конституційного контролю щодо безпосереднього впливу на кримінально-правову політику.

27. З цих міркувань вважаю, що Конституційний Суд у Рішенні мав уникати формулювань, що стосуються вже не стільки процесу подальшого унормування юридичної відповідальності за неподання декларації тощо, скільки визначення галузевих видів такої відповідальності, змісту таких норм тощо, оскільки є ризик втручання у конституційні повноваження органів законодавчої та виконавчої влади.

V. Підсумкові висновки та міркування

28. Значна кількість конституційних звернень, що були подані до Конституційного Суду протягом цього календарного року¹ переважно суб'єктами політичної діяльності з метою блокування чи повного скасування різноманітних реформ, що здійснювались або здійснюються їхніми політичними опонентами, та безліч інших подій, які відбулись та відбуваються поза межами Конституційного Суду, свідчать про те, що в Україні вже розпочалася згадувана Т. Гоббсом *bellum omnium contra omnes*², в якій учасниками протистояння, щоправда, є не люди, а лише ті соціальні суб'єкти, що наділені *de jure* або *de facto* певною владою, а саме: державні органи, органи місцевої влади, інші публічні суб'єкти та навіть інституції громадянського суспільства.

Це «війна» за ще більшу владу і вплив, за обсяг повноважень та компетенцій, за довіру й прихильність громадян України, за зверхність у справжніх або удаваних нібито ідеологічних суперечках та, без сумнівів, за джерела фінансування.

Засобами цієї війни є, зокрема, дискредитація опонентів, маніпуляція інформацією, призначення на посади лояльних людей, постійні реорганізації та ліквідації одних органів державної влади та створення інших в процесі так званих «перезавантажень» влади або окремих органів.

Звісно, переможців у цій «війні» не буде, однак головне те, що вона загрожує вже не стільки конституційним правам та свободам чи іншим конституційним цінностям, скільки безпосередньо українській державності. З чиеїсь волі або несвідомо в Україні вже відбулась десакаралізація найвищих інститутів державної влади, а тому у цьому руйнівному процесі залишалось останнє — ліквідувати або

¹ Станом на 27 жовтня 2020 року до Конституційного Суду надійшло більше 30 (тридцяти) конституційних подань.

² Війна всіх проти всіх — лат. (Гоббс Т. Левіафан, або суть, будова і повноваження держави церковної та цивільної, 1651).

паралізувати державні інститути та знищити саму українську державність, яка так довго і наполегливо виборювалась.

29. Сучасна правдива (ефективна) конституційна демократія передбачає не стільки самодостатнє існування антикорупційної інфраструктури, відповідного законодавства тощо, скільки те, що таке законодавство є якісним, інфраструктура — дієюю та адекватною, а протидія корупції — **ефективною**.

Власне тому у статті 5 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції 2003 року зазначено, зокрема, таке:

*«1. Кожна Держава-учасниця, згідно з основоположними принципами своєї правової системи, розробляє й здійснює або проводить **ефективну** скоординовану політику протидії корупції, яка сприяє участі суспільства і яка відображає принципи правопорядку, належного управління державними справами й державним майном, чесності й непідкупності, прозорості й відповідальності.*

*2. Кожна Держава-учасниця прагне встановлювати й заохочувати **ефективні** види практики, спрямовані на запобігання корупції.*

*3. Кожна Держава-учасниця прагне періодично проводити оцінку відповідних правових інструментів й адміністративних заходів **з метою визначення їхньої адекватності** з точки зору запобігання корупції та боротьби з нею» (пункти 1, 2, 3).*

На моє суб'єктивне переконання, стан протидії корупції в Україні протягом останнього десятиліття постійно погіршується і жодних фактичних підстав стверджувати, що сучасне законодавство, інші юридичні засоби та інституції антикорупційної інфраструктури є ефективними та адекватними, немає.

Більш того, протидія чи навіть боротьба з корупцією в Україні набуває, з одного боку, ознак певного ірраціонального процесу, свого роду *псевдорелігії*, з іншого — перетворюється на сукупність декларативних та популістичних гасел, штампів і лозунгів, які використовуються у виборчому процесі та іншій політичній і суспільній діяльності, однак не з метою подолання корупції, а з метою отримання влади, утримання при владі, доступу до джерел фінансування тощо.

Однак, якщо ми щиро та відверто вважаємо протидію корупції однією з конституційних цінностей та складових конституційного ладу в Україні, держава має забезпечити насправді дієвий та ефективний механізм протидії корупції та продемонструвати фактичні результати цієї протидії. Якщо такої ефективності, адекватності та результатів немає, то стверджувати, що протидія корупції є конституційною цінністю і в Україні «нульова толерантність до корупції», є звичайним популізмом та демагогією.

30. І наостанок ще кілька міркувань як рефлексія на події останніх днів уже після ухвалення Рішення.

Власне, за ці кілька днів завдяки висловлюванням політиків та інших осіб щиро уявив, що якби «на дворі» був 1937 рік, усі судді Конституційного Суду без суду та слідства вже були б розстріляні й навіть подальше згадування про них заборонено під страхом інших покарань.

Розпочата ще у 2019 році атака на орган конституційного контролю з метою або ліквідації Конституційного Суду, або зміни його персонального складу фак-

тично перебуває на «фінішній прямій», і саме Рішення використано лише як привід для досягнення зазначеної мети.

Звісно, органи державної влади, суспільство та інші зацікавлені суб'єкти можуть бути стурбовані результатами розгляду конституційних подань, що перебувають на розгляді в Конституційному Суді.

Більш того, уважний аналіз висловлювань політиків та інших осіб, які критикують Рішення та Конституційний Суд, дозволяє дійти висновку, що справжню проблему ці особи вбачають не у Рішенні, а в тому, що Конституційний Суд може ухвалити наступні рішення стосовно відповідності Конституції України законів щодо мови, ринку землі, системи гарантування вкладів, вищого антикорупційного суду тощо. Однак у такому разі звинувачення суддів Конституційного Суду за їх голосування у зв'язку з ухваленням Рішення є не лише порушенням припису частини четвертої статті 149 Конституції України, а й звичайною політичною маніпуляцією.

Крім того, така «стурбованість» стосовно майбутніх рішень Конституційного Суду не може бути підставою для прямого порушення інших норм Конституції України та, будемо щирими, *de facto* ліквідації органу конституційного контролю, оскільки сучасний досвід щодо припинення законом повноважень усіх членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України дає підстави для висновку, що якщо Конституційний Суд і почне функціонувати у новому складі суддів, то це відбудеться через тривалий проміжок часу, а майбутні судді Конституційного Суду на генетичному рівні матимуть страх за свої голосування, проте не перед суспільством, а перед політиками.

Конституційний Суд та його судді, без сумнівів, мають функціонувати в умовах довіри з боку суспільства. Однак тривожно та боляче чути о 9 ранку про те, що цього самого дня з 10 години рівно на півтори години заплановано проведення мітингу під будівлею Конституційного Суду, а вже ввечері з мережі Інтернет довідатись про «ціну» участі у такому заході.

Чи є сенс боротися за таку короткочасну та недорогу «довіру»? Звичайно — ні.

Суддя
Конституційного Суду України

О. ПЕРВОМАЙСЬКИЙ

ЗОВНІШНІ ЗВ'ЯЗКИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

ВЕРЕСЕНЬ

- 25 вересня** участь Голови Конституційного Суду України О. Тупицького, судді Конституційного Суду України Г. Юровської та керівника Секретаріату Конституційного Суду України В. Бесчастного в публічній дискусії «Людська гідність і гендерна рівність: конституційні метаморфози», організованій Національним юридичним університетом імені Ярослава Мудрого спільно з Конституційним Судом України та Координатором проектів ОБСЄ в Україні в рамках IV Харківського міжнародного юридичного форуму

ЖОВТЕНЬ

- 5–15 жовтня** вебінар для працівників Секретаріату Конституційного Суду України з питань вивчення функціонування інституту конституційної скарги в Латвійській Республіці, організований Конституційним Судом Латвійської Республіки в рамках проекту «Зміцнення спроможності юридичної служби Конституційного Суду України», що фінансується Міністерством закордонних справ Латвійської Республіки відповідно до Плану політики розвитку співпраці на 2020 рік (розділ «Передача латвійського досвіду країнам-партнерам»)
- 23 жовтня** зустріч Голови Конституційного Суду України О. Тупицького з представниками Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні
- 23 жовтня** онлайн-зустріч Голови Конституційного Суду України О. Тупицького з представниками місії БДІПЛ/ОБСЄ зі спостереження за виборами
- 23 жовтня** участь заступника Голови Конституційного Суду України С. Головатого та суддів Конституційного Суду України В. Городовенка, О. Первомайського та Г. Юровської в експертному онлайн-обговоренні «Ефективна взаємодія з Європейським судом з прав людини: впровадження Протоколу № 16 до Європейської конвенції з прав людини», організованому Офісом Ради Європи в Україні та проектом Ради Європи «Подальша підтримка виконання Україною рішень у контексті статті 6 Європейської конвенції з прав людини»

- 26 жовтня** участь Голови Конституційного Суду України О. Тупицького, судді Конституційного Суду України, члена Консультативної ради європейських суддів В. Городовенка, суддів Конституційного Суду України О. Первомайського та Г. Юровської в онлайн круглому столі — презентації третього видання збірки «Документи Консультативної ради європейських суддів» за підтримки проєкту Ради Європи «Підтримка впровадженню судової реформи в Україні»
- 27 жовтня** зустріч Голови Конституційного Суду України О. Тупицького з Надзвичайним і Повноважним Послом Японії в Україні Т. Кураї
- 27 жовтня** зустріч Голови Конституційного Суду України О. Тупицького з Головою Представництва Європейського Союзу в Україні, Послом М. Маасікасом та тимчасовим повіреним у справах США в Україні К. Квін
- 27 жовтня** у рамках II засідання Науково-консультативної ради Конституційного Суду України за підтримки Координатора проєктів ОБСЄ в Україні організовано міжнародну науково-практичну онлайн-конференцію «Доктринальні підходи в діяльності Конституційного Суду України»

ЛИСТОПАД

- 4–12 листопада** вебінар для працівників Секретаріату Конституційного Суду України з питань вивчення функціонування інституту конституційної скарги в Латвійській Республіці, організований Конституційним Судом Латвійської Республіки в рамках проєкту «Зміцнення спроможності юридичної служби Конституційного Суду України», що фінансується Міністерством закордонних справ Латвійської Республіки відповідно до Плану політики розвитку співпраці на 2020 рік (розділ «Передача латвійського досвіду країнам-партнерам»)

Реферативний огляд джерел із конституційно-правової тематики, опублікованих у 2020 році

ДИСЕРТАЦІЙНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Барнич К. І. Реалізація конституційного права на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань : дис. ... канд. юрид. наук / Ужгородський національний університет. Ужгород, 2020. 223 с.

У дисертаційній роботі проаналізовано існуючі в юридичній науці підходи до визначення поняття права на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, що дозволило сформулювати авторські визначення цих понять. Виявлено ознаки та сутність, структурні елементи досліджуваного права, а також окреслено межі його здійснення, з'ясовано та охарактеризовано умови правомірності обмеження його реалізації. Досліджено та охарактеризовано стандарти Європейського суду з прав людини у сфері реалізації права на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, здійснено їх класифікацію. Уточнено поняття та виявлено структурні елементи конституційно-правового механізму реалізації права на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Білак О. П. Конституційно-правові основи транскордонного співробітництва у сфері діяльності органів місцевого самоврядування : дис. ... канд. юрид. наук / Ужгородський національний університет. Ужгород, 2020. 235 с.

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та подано нове вирішення важливого наукового завдання, що полягає у формуванні цілісної концепції визначення, участі, здійснення міжнародного міжмуніципального співробітництва прикордонних регіонів України в контексті євроінтеграційних процесів сьогодення. З огляду на це сформульовано низку наукових положень, висновків і пропозицій щодо вдосконалення регламентації Конституцією України та іншими нормативно-правовими актами транскордонного співробітництва муніципалітетів прикордонних регіонів. Запропоновано авторське визначення поняття «транскордонне співробітництво» та сформульовано загальні й спеціальні ознаки конституційного інституту транскордонного співробітництва. Визначено конституційний зміст транскордонного співробітництва. На основі результатів дослідження правових засад транскордонного співробітництва в Європейському Союзі та Україні виявлено низку відмінностей у розумінні названої категорії цими правовими системами. Запропоновано авторське визначення поняття «міжмуніципальне співробітництво».

Борисов Є. Є. Відступ держав від міжнародних зобов'язань у сфері прав людини: теорія та практика : дис. ... канд. юрид. наук / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2020. 233 с.

Дисертацію присвячено міжнародно-правовим механізмам правомірного відступу держав від власних зобов'язань у сфері прав людини. Визначено специфіку

відступу держав за універсальними й регіональними угодами у сфері прав людини, охарактеризовано процедуру та правові наслідки відступу України від власних міжнародних зобов'язань у сфері прав людини в умовах збройного конфлікту. Охарактеризовано практику оцінки правомірності відступу держав від власних зобов'язань у діяльності міжнародних судів і конвенційних органів. Визначено ключову потребу співвідношення приписів міжнародного гуманітарного права та права людини в умовах дерогації, визнано вирішальну роль дотримання процесуальних прав і гарантій в умовах дерогації. Доведено, що практичне значення мають механізми дерогації за Міжнародним пактом про громадянські і політичні права, Американською конвенцією про права людини та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод.

Бочарова Н. В. Конституціоналізація інтелектуальної власності в умовах інформаційного суспільства і економіки знань : дис. ... д-ра юрид. наук / Національний авіаційний університет. Київ, 2020. 467 с.

Дисертацію присвячено дослідженню конституціоналізації права інтелектуальної власності в умовах інформаційного суспільства й економіки знань. Аналізуються історико-правові аспекти матеріально-правового конституювання права людини на результати творчої діяльності й інтелектуальну власність та рівні формалізації права на інтелектуальну власність у конституційних текстах країн світу. Розкрито значення конституційного правосуддя та загальних конституційно-процесуальних норм для вирішення складних проблем забезпечення права інтелектуальної власності. Встановлено, що конституціоналізація інтелектуальної власності сприяє визначенню інноваційного вектору розвитку в органічному зв'язку з розвитком демократичних засад суспільства й забезпечення прав людини. У науково-практичній площині запропоновано доповнення й поправки щодо вдосконалення нормативно-правового регулювання інтелектуальної власності в конституційному і галузевому законодавстві.

Гомонай В. В. Конституційно-правове забезпечення набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору : дис. ... д-ра юрид. наук / Ужгородський національний університет. Ужгород, 2020. 375 с.

Дисертацію присвячено дослідженню конституційно-правового забезпечення набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору. Визначено особливості формування курсу України на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, етапи його реалізації. Досліджено роль фундаментальних конституційних цінностей, конституційних традицій у процедурі оціночного порівняння правових систем. Доведено факт еволюції прав людини в праві Європейського Союзу від принципу до цінності, встановлено значення в цьому процесі конституційних традицій, спільних для всіх держав-членів Європейського Союзу, та роль Європейського Суду і правозастосовної практики Федерального Конституційного Суду Німеччини («*Solange Rechtsprechung*»). Встановлено співвідношення концептів «європейська ідентичність», «європей-

ська ідентичність Українського народу», «національна ідентичність Українського народу». Уточнено характерні риси й тенденції розвитку європейської моделі конституціоналізму. Розроблено пропозиції щодо вдосконалення організаційно-правових засад діяльності Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України щодо забезпечення набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору.

Камардіна Ю. В. Муніципальна реформа в Україні та державах-членах Європейського Союзу в умовах європейської міждержавної інтеграції: порівняльно-правове дослідження : дис. ... канд. юрид. наук / Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ, 2020. 266 с.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню теоретико-правових і практичних аспектів реалізації муніципальної реформи в Україні та державах-членах Європейського Союзу в умовах європейської міждержавної інтеграції. У роботі розглянуто концептуальні основи визначення сутності та значення муніципальної реформи, проведено аналіз правової регламентації муніципальної реформи в комплексі конституційно-правових і галузево-правових процесів трансформації місцевого самоврядування, визначено складові компоненти муніципальної реформи — співвідношення суб'єкта власне з об'єктом муніципальної реформи. Розглянуто найважливіші міжнародно-правові стандарти реформування місцевого самоврядування, проаналізовано організаційно-правові проблеми реалізації муніципальної реформи в державах-членах Європейського Союзу на засадах децентралізації та субсидіарності.

Кофман Б. Я. Людина, особистість і громадянин в сучасному конституційному праві : дис. ... д-ра юрид. наук / Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ, 2020. 406 с.

Дисертацію присвячено дослідженню ролі феноменології людини, особистості й громадянина в сучасному конституційному праві в контекстуалізації ролі їх правового статусу, його зростання та модифікації в умовах правової глобалізації. Досліджено важливі теоретичні питання супроводу комунікативної взаємодії людини і права, визначено роль конституційного права у забезпеченні правового статусу людини, особистості й громадянина. Визначено особливості трансформації профільного статусу та правових станів особистості в умовах розвитку громадянського суспільства, досліджено теоретичні та практичні підходи до визначення характеристики понять «людина» й «особистість» у конституційному праві, а також роль інституту громадянства в конституційному праві держави як феноменологічного явища та інституту державності.

Кравцова З. С. Конституційно-правові засади організації і здійснення державної влади в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2020. 377 с.

У дисертації сформульовано визначення та з'ясовано сутнісні ознаки конституційно-правових засад організації і здійснення державної влади в Україні. Розкрито теоретико-методологічні, історичні й компаративні основи державної влади. Досліджено конституційну модель організації державної влади та її форму-

вання, встановлено територіальну основу й засади гарантування державної влади в Україні. Визначено конституційно-правовий механізм здійснення державної влади в Україні, сформульовано авторське визначення форм і методів здійснення державної влади, з'ясовано зміст конституційних принципів здійснення державної влади в Україні. Обґрунтовано та запропоновано шляхи реформування конституційних основ організації та здійснення державної влади в Україні. Досліджено підстави й форми конституційно-правової відповідальності органів і посадових осіб державної влади в Україні. З'ясовано сутність громадського контролю за здійсненням державної влади в Україні.

Ларін Є. О. Конституційно-правові засади реалізації права на інформацію в Україні : дис. ... канд. юрид. наук / Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ, 2020. 238 с.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню конституційно-правових засад реалізації права на інформацію в Україні. З'ясовано поняття і сутність права людини і громадянина на інформацію та запропоновано власне узагальнююче визначення цього права. Досліджено конституційні основи регулювання реалізації права на інформацію в Україні та сформульовано зміни і доповнення до частини другої статті 34 Конституції України. Проаналізовано проблеми законодавчого регулювання реалізації права на інформацію в Україні та запропоновано відповідні кроки їх вирішення, зокрема шляхом внесення змін до статті 5 Закону України «Про інформацію». Досліджено питання права на інформацію в актах Конституційного Суду України та запропоновано авторський поділ таких рішень на відповідні групи. Проаналізовано основні міжнародно-правові акти універсального та регіонального значення, які регламентують відповідні стандарти права на інформацію. Досліджено зарубіжний досвід правового регулювання реалізації права на інформацію.

Лещенко О. Д. Виборчі спори в Україні: конституційно-правовий аспект : дис. ... канд. юрид. наук / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2020. 210 с.

У дисертації проаналізовано сучасний стан наукового розроблення та змістовно-сутнісної характеристики виборчого спору як категорії конституційного права виборчих спорів у системі категорій конституційного права. Визначено, що виборчі спори як явище правової реальності пов'язані зі станом виконання позитивних зобов'язань держави щодо забезпечення виборчих прав громадян України. Визначено специфічні характеристики та структуру виборчого спору, обґрунтовано їх класифікацію. Визначено конституційно-правові засади сучасних засобів запобігання та врегулювання виборчих спорів у механізмі забезпечення виборчих прав. Запропоновано концептуальну (змістовну) модель альтернативних способів врегулювання конфліктних ситуацій у виборчому процесі в Україні як напрям зниження конфліктності виборчих правовідносин і підвищення легітимності результатів виборів. Розкрито особливості функціонального призначення та реалізації системи судоустрою України в діяльності щодо запобігання та врегулювання виборчих спорів і структурного розуміння змісту права на судовий захист виборчих прав у матеріальному та процесуальному аспекті.

Львова Є. О. Глобальний конституціоналізм: теоретичні підходи та правові виклики до формування : дис. ... д-ра юрид. наук / Національний авіаційний університет. Київ, 2020. 407 с.

Дисертацію присвячено теоретичним підходам і правовим викликам щодо формування глобального конституціоналізму. У роботі визначено понятійні, елементні й функціональні характеристики глобального конституціоналізму. Розкрито трансформацію та здійснено реконструкцію принципів міжнародного й конституційного права з урахуванням ідей глобального конституціоналізму. Визначено місце глобального конституціоналізму як ідеології та виключного міждисциплінарного експериментального підходу, особливо в контексті розвитку та прозорості правових механізмів забезпечення й захисту прав і свобод людини. Зроблено аналіз співвідношення між міжнародним конституційним правом та глобальним конституціоналізмом. У контексті забезпечення національних інтересів і реалізації державного суверенітету у світовому глобалізованому правовому просторі розкрито роль конституційної держави Україна у становленні глобального конституціоналізму. Розроблено теоретичну модель глобального конституціоналізму та проведено аналіз впливу правової глобалізації на національний конституційний порядок.

Назарко Ю. В. Конституційне право на охорону здоров'я в Україні та державах Європейського Союзу: порівняльно-правове дослідження : дис. ... д-ра філософії за спец. 081 — право / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2020. 249 с.

Дисертацію присвячено дослідженню конституційного права людини на охорону здоров'я і вдосконаленню законодавства, правозастосовної практики в Україні в цій сфері. Проаналізовано доктринальні й нормативні джерела цього права, методологію дослідження, історіографію розвитку, поняття і зміст, конституційно-правове забезпечення права на охорону здоров'я в Україні та країнах Європейського Союзу, визначено його місце у системі прав і свобод людини та громадянина. Досліджено особливості запровадження нової медичної реформи в Україні, можливість запровадження обов'язкового медичного страхування. Важливими при цьому також є концептуально визначена демографічна політика держави, збільшення державних асигнувань, боротьба з корупцією у цій сфері, правороз'яснювальна робота серед населення щодо форм і способів реалізації, охорони й захисту досліджуваного права.

Озімок І. В. Конституційне право власності на землю в Україні та зарубіжних країнах: порівняльно-правове дослідження : дис. ... канд. юрид. наук / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2020. 293 с.

Досліджено конституційне право власності на землю в порівняльно-правовому контексті на основі досвіду України та зарубіжних країн. Висвітлено правову формалізацію конституційного права власності на землю в Україні та зарубіжних країнах, проведено історико-правовий аналіз конституційного закріплення цього права. Встановлено поняття, ознаки, суб'єкти, об'єкти та зміст конституційного права власності на землю в Україні та зарубіжних країнах, особливості його реалізації, охорони й захисту.

Павроз Т. В. Конституційно-правовий статус церкви в Україні та зарубіжних країнах : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2020. 245 с.

Дисертацію присвячено дослідженню конституційно-правового статусу церкви в Україні й іноземних країнах. Розглянуто доктрину, генезу та правову регламентацію статусу церкви в Україні та зарубіжних країнах, висвітлено методологію дослідження, поняття й елементи конституційно-правового статусу церкви в нашій державі, проаналізовано конституційно-правовий статус церкви в інших країнах на підставі належності їх до загального, континентального і традиційного права. Досліджено чинне законодавство України, що закріплює конституційно-правовий статус церкви. Аргументовано, що деякі норми, які регламентують конституційно-правовий статус церкви в Україні, містять певні недоліки, у зв'язку з чим запропоновано зміни до законодавства в цій сфері з метою його вдосконалення.

Процаєв В. В. Розвідувальні органи в системі державної влади: конституційно-правове дослідження : дис. ... д-ра юрид. наук / Національний авіаційний університет. Київ, 2020. 402 с.

Дисертацію присвячено порівняльно-правовому аналізу нормативно-правових актів провідних країн світу, що безпосередньо чи опосередковано стосуються діяльності розвідки. Визначено та досліджено етапи розвитку конституційно-правового регулювання функціонування розвідки, здійснено порівняльний аналіз цілей, принципів, завдань, функцій, повноважень розвідки, напрямів, форм та методів державного контролю за її діяльністю. Розглянуто систему відносин між різними суб'єктами розвідувальної діяльності, що мають бути унормовані правовими приписами. Обґрунтовано можливі шляхи вдосконалення вітчизняного законодавства про діяльність розвідувальних органів з урахуванням іноземного досвіду законотворчості.

Саєнко О. С. Конституційно-правове забезпечення реалізації принципу гендерної рівності в Україні у світлі зарубіжного досвіду : дис. ... канд. юрид. наук / Національний авіаційний університет. Київ, 2020. 239 с.

Висвітлено проблемні питання методологічних підходів до розуміння гендеру як одного з центральних і фундаментальних понять сучасного суспільства, складнощі застосування гендерного підходу в юридичній науці. Надано авторську дефініцію гендеру як правовій категорії. Запропоновано право на гендерну ідентичність розглядати в об'єктивному й суб'єктивному значенні. Досліджено принцип гендерної рівності як складової загального конституційного принципу рівності прав і свобод, запропоновано авторське визначення гендерної рівності. Здійснено порівняльно-історичний аналіз процесів становлення та розвитку ідеї гендерної рівності, механізмів інтеграції принципів гендерної рівності в міжнародно-правових документах і діяльності міжнародних організацій у структурі ООН, Ради Європи та Європейського Союзу, забезпечення гендерної рівності в окремих європейських країнах. Розглянуто теоретико-методологічні засади формування гендерної політики, організаційно-правове забезпечення гендерної рівності та механізми її реалізації в Україні.

Суценко В. А. Конституційно-правові підстави вимушеного тимчасового обмеження державними органами прав і свобод людини та громадянина в Україні в умовах проведення антитерористичних заходів : дис. ... канд. юрид. наук / Національний авіаційний університет. Київ, 2020. 227 с.

У дисертації досліджено вплив антитерористичних заходів на конституційні права і свободи як комбінований правовий феномен, який, з одного боку, переслідує мету захисту конституційних прав і свобод людини та громадянина, оскільки намагається подолати терористичну загрозу, а з другого — супроводжується обмеженнями таких прав і свобод. Науково доведено неузгодженість конкретних обмежень конституційних прав і свобод в умовах антитерористичних заходів із положеннями Основного Закону України. Враховуючи національні конституційні засади та міжнародні стандарти у сфері захисту прав людини, автором розроблено пропозиції щодо вдосконалення норм чинного законодавства, правотворчої та правоохоронної діяльності з метою запобігання протиправним обмеженням конституційних прав і свобод під час застосування антитерористичних заходів.

Чечерський В. І. Право на репродукцію (відтворення) у системі основоположних прав людини: конституційно-правове дослідження : дис. ... д-ра юрид. наук / Ужгородський національний університет. Ужгород, 2020. 509 с.

У дисертації комплексно досліджено право людини на репродукцію (відтворення) та надано його авторське визначення. Аргументовано, що право на репродукцію (відтворення) є природним правом людини, оскільки зумовлене вродженою потребою у продовженні власного роду. Зазначено про взаємозв'язок вказаного права з іншими правами та констатовано, що його слід відмежовувати від інших зовні подібних прав, а також таких узагальнюючих дефініцій, як «пов'язані з правом людини на репродукцію (відтворення) права» та «репродуктивні права». Розкрито ознаки, зміст, принципи реалізації досліджуваного права, його місце серед інших основоположних прав, гарантії та форми захисту. Проведено порівняльно-правове дослідження закріплення права людини на репродукцію (відтворення), репродуктивних прав у міжнародному праві та законодавстві зарубіжних країн, особливостей здійснення державної політики народонаселення, у тому числі щодо права на штучне переривання вагітності та відмову від імплантації ембріону *in vitro*. Надано пропозиції щодо вдосконалення вітчизняного законодавства у репродуктивній сфері.

МОНОГРАФІЇ, ПОСІБНИКИ ТА ІНШІ ВИДАННЯ

Бисага Ю. М. Конституційно-правовий статус закордонних українців : монографія / Ю. М. Бисага, К. О. Нечипорук, Л. Д. Нечипорук. Херсон : Гельветика, 2020. 196 с.

Монографія є комплексним дослідженням особливостей конституційно-правового статусу закордонних українців, у якому сформульовано низку теоретичних положень, понять, висновків і практичних рекомендацій. У роботі розкрито сутність, характерні особливості й організаційно-правові аспекти проблематики конституційно-правового статусу закордонних українців.

Захист прав людини в умовах внутрішнього переміщення: європейські стандарти та конституційна юрисдикція : матеріали міжнар. конф. / Конституційний Суд України; упоряд.: Г. Петрова, М. Гультай, К. Буряковська. Київ : Право, 2020. 116 с.

Збірник містить матеріали міжнародної конференції «Захист прав людини в умовах внутрішнього переміщення: європейські стандарти та конституційна юрисдикція», яку було проведено Конституційним Судом України спільно з Проєктом Ради Європи «Внутрішнє переміщення в Україні: розробка тривалих рішень», який імплементується у межах Плану дій Ради Європи для України на 2018–2021 роки.

Козаченко А. І. Історія розвитку конституціоналізму в Україні : навч. посібник. Полтава : Астроя, 2020. 217 с.

Історія розвитку конституціоналізму в Україні — історико-теоретична юридична навчальна дисципліна, яка пропонується для вивчення у юридичних навчальних закладах вищої освіти на вибір студентів. Навчальний посібник містить інформацію про конституційні ідеї та концепції відомих науковців і політичних діячів України, аналіз змісту конституційних нормативно-правових актів, характеристики конституційних інститутів і конституційного процесу з огляду на основні періоди формування вітчизняного конституціоналізму. Актуальність вивчення історії українського конституціоналізму зумовлюється тим, що отримані знання дадуть можливість краще зрозуміти закономірності й особливості сучасного конституційного процесу в Україні.

Конституційне право на звернення до Європейського суду з прав людини та механізм реалізації права на виконання його рішень : монографія / Г. Ю. Нечипорук, Ю. М. Бисага, В. В. Берч [та ін.]. Ужгород : РІК-У, 2020. 196 с.

У монографії досліджено конституційне право на звернення до Європейського суду з прав людини. Проаналізовано співвідношення конституційного права на звернення до Європейського суду з прав людини з іншими правами і свободами людини і громадянина. Надано оцінку нормативно-правовому та організаційно-правовому механізмам реалізації права на виконання рішень Європейського суду з прав людини в Україні та інших країнах-учасницях Ради Європи. Вироблено й обґрунтовано пропозиції щодо вдосконалення конституційно-правового регулювання права на виконання рішень Європейського суду з прав людини.

Конституційно-правові проблеми виконавчої влади : навчально-методичний посібник / Д. С. Терлецький, О. В. Олькіна, А. А. Єзеров та ін.; Одеська юридична академія. Одеса, 2020. 161 с.

Навчально-методичний посібник присвячено системному конституційно-правовому аналізу актуальних проблем організації та здійснення виконавчої влади в Україні та співвіднесених з нею процесів публічного управління й адміністрування.

Конституція України. Виборчий кодекс України. Закон України «Щодо вдосконалення виборчого законодавства». Порядок здійснення проти-епідемічних заходів під час організації та проведення виборів / Верховна Рада України. Київ : Юрінком-Інтер, 2020. 480 с.

У виданні подано два фундаментальні законодавчі акти, що стосуються виборчого процесу, зокрема вирішення питань територіально-адміністративного устрою, підтримки виборчого реєстру, організації роботи виборчих комісій, порядку проведення голосування, підрахунку голосів тощо. Витяг із Закону України «Щодо вдосконалення виборчого законодавства» розкриває питання щодо можливих порушень під час підготовки та проведення виборів і видів відповідальності за ці порушення. Також розміщено інформацію про додаткові вимоги щодо протиепідемічних заходів під час організації та проведення виборів на період дії карантину у зв'язку з поширенням на території України COVID-19.

Кулик С. В. Конституційна реформа в сфері судової влади в Україні: проблеми теорії та практики : монографія. Одеса : Фенікс, 2020. 186 с.

Монографію присвячено конституційно-правовому дослідженню сучасних конституційних реформ у сфері судової влади. Розглянуто теоретико-методологічні підходи до судової влади як самостійного об'єкта конституційних реформ у сфері судової влади в Україні. Розглянуто найважливіші міжнародно-правові стандарти самоорганізації судової влади й суддівського самоврядування, проаналізовано зарубіжний досвід конституційно-правового регулювання суддівського самоврядування з виокремленням основних підходів до становлення та розвитку сучасної європейської системи правосуддя.

Курчин О. Г. Містобудівна діяльність в системі функціонування місцевого самоврядування: конституційно-правове дослідження : монографія. Одеса : Фенікс, 2020. 336 с.

Монографію присвячено комплексному дослідженню теоретико-доктринальних підходів до визначення ролі та змісту правового регулювання містобудівної діяльності в місцевому самоврядуванні. Розглянуто компетенцію органів місцевого самоврядування у сфері містобудівної діяльності та роль міжнародних правових стандартів у містобудівній діяльності органів місцевого самоврядування. Запропоновано низку пропозицій щодо вдосконалення компетенції місцевого самоврядування в умовах децентралізації повноважень публічної влади у сфері містобудівної діяльності.

Місьцеве самоврядування в Україні та зарубіжних державах: порівняльно-правові аспекти : монографія / за заг. ред. О. В. Батанова, О. В. Марцеляка, А. Берлінгуера. Київ : Основа, 2020. 672 с.

У монографії з позиції сучасних наукових поглядів висвітлюються концептуальні проблеми теорії та практики місцевого самоврядування в Україні та зарубіжних державах. Розкриваються порівняльно-правові аспекти формування муніципального права як галузі права та правової основи місцевого самоврядування. Показано роль і значення місцевого самоврядування в забезпеченні й захисті прав

людини. Досліджуються актуальні питання взаємодії місцевого самоврядування й інститутів громадянського суспільства. Висвітлюються особливості організації та функціонування місцевого самоврядування в окремих європейських державах. Розглядаються інститути безпосередньої муніципальної демократії в Україні та зарубіжних державах. Аналізується зарубіжний досвід здійснення місцевого самоврядування в окремих сферах місцевого життя.

Право народу на спротив: конституційно-правове дослідження : монографія / М. М. Орос, Ю. М. Бисага, В. В. Берч [та ін.]. Ужгород : РІК-У, 2020. 232 с.

У монографії досліджується сутність права народу на спротив, вимоги до його реалізації, основні умови для його застосування, критерії правомірності його реалізації, форми його реалізації, місце серед інших конституційних прав і свобод, а також проведено порівняльний аналіз між правом на самозахист та правом на спротив, під час якого розкрито їх подібність і відмінності.

Праксеологія парламентського контролю: порівняльно-аналітичне дослідження : монографія / Ю. М. Бисага, Я. М. Крегул, М. М. Куцин, Г. Ю. Нечипорук. Херсон : Гельветика, 2020. 262 с.

Монографію присвячено дослідженню сутності й змісту суспільних відносин, які виникають у процесі здійснення парламентського контролю як однієї з основних функцій парламенту. Зіставлено законодавство України, Франції та Чехії, що стосується закріплення інституту парламентського контролю й організації його здійснення. Досліджено парламентський контроль як особливий вид державного контролю в Україні та країнах Європейського Союзу. Під час наукового аналізу виявлено низку чинників, які негативно впливають на ефективність парламентського контролю в Україні. Окреслено шляхи вдосконалення конституційно-правової регламентації парламентського контролю в Україні з урахуванням досвіду зарубіжних країн.

Просування поваги прав людини у сфері бізнесу в контексті імплементації Цілей сталого розвитку в Україні : зб. наук.-практ. матеріалів / за ред. В. А. Устименко. Київ : НАН України, Інститут економіко-правових досліджень, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, 2020. 248 с.

У виданні висвітлено проблематику суспільних відносин у сфері бізнесу й прав людини в контексті імплементації Цілей сталого розвитку в Україні. Доводиться, що належна реалізація міжнародних норм і стандартів, закріплених в основоположних актах з прав людини, Керівних принципах ООН з питань бізнесу і прав людини тощо, сприятиме формуванню національної правової моделі сталого розвитку, вдосконаленню правового регулювання діяльності суб'єктів господарювання, інституційно-правовому, економічному, екологічному, соціальному розвитку держави та покращенню життя громадян. Розглянуто питання виконання обов'язку держави захищати права людини та відповідальності бізнесу поважати ці права. Охарактеризовано систему засобів захисту прав людини, порушених з боку бізнесу.

Савчин М. В. Сучасні тенденції конституціоналізму у контексті глобалізації та правового плюралізму : монографія. Херсон : Гельветика, 2020. 648 с.

Монографію присвячено сучасним тенденціям глобалізації конституційного права, ключову роль у чому відіграє запозичення й обмін найкращим досвідом захисту прав людини на інституціональному та процедурному рівнях. Розкрито основні методологічні аспекти розвитку сучасного конституційного права в контексті конституційної ідентичності, глобалізації та правового плюралізму. З точки зору основоположних цінностей і принципів розглядається зміщення акцентів у діяльності публічної влади та засад взаємодії між державами на міждержавному й наднаціональному рівнях.

Савчин М. Конституційна юстиція та забезпечення конституційного порядку: 2005–2020 : монографія. Ужгород : РІК-У, 2020. 384 с.

У монографії зроблено зріз розвитку інституту конституційної юстиції в Україні станом на 2005 та 2020 роки. Перша, україномовна частина монографії, є дослідженням стану доктрини конституційної юстиції в Україні станом на кінець 2005 року. Друга, англomовна частина дослідження, є підбиттям підсумків розвитку конституційної юстиції в Україні станом на початок 2020 року. Порівнюються сучасні моделі захисту конституції, визначаються основні тенденції розвитку конституційної юстиції з інститутами влади й інститутами громадянського суспільства та в міжнародному контексті. Розкриваються основні аспекти запровадження конституційної скарги в Україні та визначаються найбільш значущі правила обґрунтування відповідних положень для належного розгляду Конституційним Судом України і поновлення порушених конституційних прав.

Сучасний конституціоналізм: проблеми теорії та практики : матеріали наук. семінару (19 червня 2020 року) / Львівський державний університет внутрішніх справ; упоряд. Н. Я. Лепіш. Львів, 2020. 397 с.

Збірник містить тези доповідей і повідомлень із проблем теоретичного й прикладного значення теорії та практики сучасного конституціоналізму, реалізації положень Конституції України в законодавстві та діяльності органів влади в умовах суперечливого розвитку суспільства, стабілізації й упорядкування відносин у різних сферах суспільного життя.

Федоренко В. Л. Конституційні права і свободи людини та їх гарантування й захист в Україні. Київ : Ліра-К, 2020. 138 с.

Наукове видання присвячено проблемам теорії та практики утвердження, гарантування й захисту конституційних прав і свобод людини в Україні. Висвітлюється генезис політико-правової думки, міжнародної та конституційної правотворчої і правозастосовної практики у сфері основоположних прав людини і громадянина, а також поняття цієї ключової категорії конституційного права. Аналізуються основні, найбільш поширені класифікації конституційних прав і свобод людини та громадянина, наводиться їх система. Подано комплексну характеристику основних видів конституційних прав і свобод людини. Висвітлюються питання гарантування й захисту конституційних прав і свобод людини та громадянина в Україні. Приділено увагу змісту та процедурним аспектам захисту конституційних прав і свобод людини в Європейському суді з прав людини.

Харитонов Є. О. Права приватної особи в умовах пандемії COVID-19: проблеми здійснення і захисту : монографія / Є. О. Харитонов, О. І. Харитонова, К. І. Беляков. Одеса : Гельветика, 2020. 404 с.

У монографії досліджуються актуальні проблеми, пов'язані з реалізацією й захистом прав приватної особи в умовах пандемії. Колективом авторів проаналізовано проблеми обмеження прав приватної особи в умовах пандемії, захисту особистих немайнових прав, зміни, що виникли у сфері регулювання договірних відносин під час пандемії, особливості підходів до регулювання медичної та фармацевтичної діяльності, роботи нотаріату та судів. Монографія ставить за мету розробити цілісну концепцію вирішення численних правових проблем, що виникли у зв'язку з кризою, зумовленою пандемією.

Чернеженко О. М. Конституційне регулювання місцевого самоврядування в державах-учасниках Європейського Союзу : монографія. Київ : Ліра-К, 2020. 316 с.

У монографії комплексно обґрунтовуються теоретико-методологічні й історичні засади конституційних основ місцевого самоврядування в державах-учасниках Європейського Союзу. Узагальнюється та систематизується науковий досвід українських і зарубіжних учених щодо типології конституційних основ місцевого самоврядування. Аналізуються Європейська хартія місцевого самоврядування та механізми конституційно-правового регулювання основ місцевого самоврядування в державах-учасниках Європейського Союзу. Самостійний розділ монографії присвячено вивченню конституційно-правової природи основ місцевого самоврядування, поширених у Європейському Союзі. Систематизовано та досліджено такі чинники впливу на трансформацію української конституційної моделі місцевого самоврядування, як регіональна політика Європейського Союзу, позитивні тренди і практики децентралізації. Досліджуються основні переваги і проблеми процесів децентралізації в Європейському Союзі та надаються рекомендації щодо розвитку місцевого самоврядування й децентралізації влади в Україні.

Чижмарь К. І., Лавринович О. В. Конституція України. Науково-практичний коментар. Київ : Професіонал, 2020. 290 с.

У науково-практичному коментарі подано постатейний аналіз чинної редакції Конституції України. Наведено офіційний текст чинної Конституції України в редакції 2016 року, а також найновіші документи, що стосуються планованих конституційних змін, станом на червень 2020 року.

Яценко І. С. Принцип поділу влади: ідейно-теоретичні засади та практика реалізації на прикладі Республіки Польща (історико-правовий аналіз). Юрінком-Інтер, 2020. 436 с.

Видання присвячено поділу влади, що становить базовий принцип забезпечення демократії. У виданні поділ влади розглядається також як основний запобіжник узурпації влади, що захищає державний устрій, права і свободи громадян, впроваджує верховенство права. Сучасні суспільно-політичні умови й ідейно-теоретичні засади реалізації поділу влади вимагають нового осмислення їх місця і значення щодо політико-правового простору, а також у контексті розуміння

функцій та демократичного устрою держави. У дослідженні розглянуто історичні етапи формування та дієвість правової цивілізації на прикладі демократичної держави, якою є Республіка Польща.

СТАТТІ ТА НАУКОВІ ДОПОВІДІ

Бесчастний В. М., Запорожець В. І. Інститут конституційної скарги в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Правовий часопис Донбасу*. 2020. № 3 (72). С. 9–20.

У статті проаналізовано правове регулювання, наукові публікації, релевантну правозастосовну практику щодо функціонування в Україні інституту конституційної скарги, його ефективність для захисту гарантованих Конституцією України прав людини. Зосереджено увагу на актуальних питаннях удосконалення законодавства України та вироблення механізму реалізації запроваджених новел на практиці.

Верлос Н. В. Конституціоналізація цифрових прав людини: вітчизняна практика та зарубіжний досвід. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 2. С. 129–133.

Статтю присвячено актуальній проблемі конституціоналізації цифрових прав людини в умовах цифрової трансформації. У процесі дослідження здійснюється аналіз доктринальних підходів до визначення цифрових прав людини як правової категорії, моніторинг позитивного міжнародного досвіду конституціоналізації цифрових прав, який можна запозичити під час конституційного реформування в Україні.

Воронов М. М. Конституційні зміни у сфері децентралізації в Україні: чи потрібен досвід Франції? *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2020. Вип. 29. С. 76–83.

У статті аналізується досвід Франції у сфері державотворення, який суттєво вплинув на розбудову державних і муніципальних інститутів незалежної Української держави. Системні та комплексні реформи у Франції в цій сфері характеризуються логічними змінами і зрозумілою парадигмою реформування — від централізації влади до значної її децентралізації (після реформи 1982 року). Зазначається, що в Україні, навпаки, відсутні будь-яка системність і стратегічні підходи щодо розуміння алгоритму втілення децентралізаційних процесів і реформи системи місцевого самоврядування. Тому, на думку автора, позитивний досвід Франції в цьому контексті має бути врахований у подальших кроках української влади на шляху децентралізації і реалізації муніципальної реформи, що мають стати надійним фундаментом для розбудови демократичної і правової Української держави.

Євтошук Ю. О. Тест на пропорційність як потужна методологічна основа належної мотивації у справах за конституційними скаргами. *Право і суспільство*. 2020. № 4. С. 3–8.

У статті здійснено аналіз тесту на пропорційність із огляду на його значущість для належної мотивації рішень Конституційного Суду України в справах за кон-

ституційними скаргами, проблематика яких органічно пов'язана з вирішенням питань конституційної обґрунтованості законодавчого обмеження основних прав і свобод людини. Враховуючи приклади з практики деяких зарубіжних конституційних судів, що засвідчують переваги застосування класичного тесту на пропорційність у справах за конституційними скаргами, зроблено висновок про потребу впровадження Конституційним Судом України для мотивації рішень у таких справах саме зазначеної моделі тесту на пропорційність із її трьома складниками — придатністю, необхідністю, сумірністю у вузькому сенсі. На думку автора, у своєму класичному форматі тест на пропорційність здатний стати стабільною та раціональною юридично-методологічною основою рішень Конституційного Суду України у справах за конституційними скаргами, що підвищить системність, структурованість, якість, повноту і прозорість таких рішень, а отже, забезпечить їх зрозумілість для звичайної людини та сприйняття суспільством загалом.

Жаровська І. М. Правосуддя та верховенство права: сучасні загрози. Європейські перспективи. 2020. № 2. С. 11–15.

У статті проводиться аналіз позитивного правового досвіду реалізації правосуддя в державах-членах Ради Європи та Україні в умовах пандемії COVID-19. Виклики сьогодення, спричинені пандемією, характеризуються найбільшим поширенням інфекційного захворювання на території багатьох країн світу, тому вводяться обмежувальні заходи, котрі не дають повною мірою реалізувати систему правосуддя. У проаналізовані в статті національні системи (Австрія, Болгарія, Боснія і Герцеговина, Вірменія, Польща) були введені спеціальні норми з метою задоволення потреби в соціальній дистанційності та надання мінімального рівня правосуддя. Наголошується, що оптимальним вирішенням проблеми верховенства права та належного правосуддя під час пандемії є впровадження електронного судочинства.

Задорожня Г., Задорожний Ю. Юридичні позиції Конституційного Суду України щодо референдуму як форми прямої демократії. *Право України*. 2020. № 8. С. 72–82.

У статті аналізуються юридичні позиції Конституційного Суду України, сформовані ним у контексті тлумачення норм Конституції України щодо референдуму як форми прямої демократії, а також в аспекті врахування законодавцем його юридичних позицій під час розроблення проекту Закону про народовладдя через всеукраїнський референдум № 3612. Доводиться, що процесуально-правова незабезпеченість реалізації інституту референдуму нівелює авторитет Конституції України як Основного Закону держави та унеможлиблює здійснення Українським народом як «єдиним джерелом влади в Україні» і «носієм суверенітету» безпосередньої влади у державі на всеукраїнському та місцевому рівнях, що є неприпустимим у правовій державі.

Колодій О. А. Організаційно-легітимаційні права та обов'язки Українського народу. *ScienceRise. Juridical Science*. 2020. № 2. С. 12–17.

Статтю присвячено дослідженню загального розуміння категорій «організація», «легітимація», а також розгляду таких видів організаційно-легітимаційних прав та обов'язків Українського народу або його частини, як: право брати участь в управ-

лінні державними справами; право на участь у загальнодержавних та місцевих виборах; право на проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій; право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські об'єднання; право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів; право тих, хто працює, на страйк для захисту своїх економічних та соціальних інтересів.

Косілова О. Право на людську гідність у системі конституційних прав України та Німеччини. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. 2020. № 1 (112). С. 27–32.

Проаналізовано людську гідність як правову категорію та основоположне природне право людини. Порівнюються місце та роль права на людську гідність у системі конституційних прав України й Німеччини. Досліджено наукове обґрунтування права на людську гідність, його нормативний захист в обох країнах. Встановлено, що серед українських науковців немає єдиного бачення права на гідність як основоположного природного права, натомість у Німеччині це право є визначальним та основоположним правом людини, вихідним для всіх інших прав. Порівнюються підходи до визначення і тлумачення права на людську гідність у практиці Конституційного Суду України та Федерального Конституційного Суду Німеччини.

Нестерович В. Ф. Звернення за захистом до Конституційного Суду України як особлива форма захисту виборчих прав громадян. Доступ до правосуддя в контексті реформи децентралізації в Україні : матеріали загальнонаціонального юридичного форуму. Севєродонецьк : Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка, 2020. С. 37–39.

У публікації зазначається, що звернення за захистом виборчих прав громадян здійснюється у формі конституційного подання, конституційного звернення та конституційної скарги. Наголошується, що найбільшим викликом щодо звернення за захистом до Конституційного Суду України як особливого захисту виборчих прав громадян є готовність та здатність громадян до фахової підготовки обґрунтованих конституційних скарг, які можуть стати підставою для визнання неконституційним того чи іншого положення виборчого законодавства України.

Прийменко О. С. До питання про уповноваженого із соціальних прав громадян. Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «Право». 2020. Вип. 31. С. 93–98.

У статті аналізується доцільність введення спеціалізованої уповноваженої особи (омбудсмена) для вдосконалення системи державного контролю за дотриманням соціальних прав (насамперед права на соціальний захист). Велика кількість звернень громадян до різних державних органів щодо порушень соціальних прав є важливим аргументом для врегулювання статусу уповноваженого із соціальних прав громадян на законодавчому рівні. У статті запропоновано перелік основних завдань уповноваженого із соціальних прав громадян з урахуванням

досвіду роботи Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та різних спеціалізованих омбудсменів.

Рабінович П. Міжнародні праволюдні стандарти: поняття, класифікації. *Публічне право*. 2020. № 1 (37). С. 144–150.

Статтю присвячено повазі до гідності людини як первинного універсального праволюдного стандарту. Надається авторська дефініція загального поняття людської гідності. Обґрунтовується положення про те, що будь-яке пошкодження людської гідності, яке завжди відбувається під час порушення прав людини, є підставою вимагати компенсації завданої їй моральної шкоди. Висвітленню цього питання передують стисла загальнотеоретична характеристика міжнародних стандартів прав і свобод людини.

Руснак Л. В., Щербанюк О. В. Предмет доказування в конституційному судовому процесі. *Конституційно-правові академічні студії*. 2020. № 1. С. 58–63.

Статтю присвячено особливостям предмета доказування в конституційному судовому процесі. Наголошується на особливому становищі Конституційного Суду України у зв'язку зі здійсненням ним специфічного та спеціалізованого виду судочинства — конституційного процесу. Розглянуто поняття доведення та висвітлено специфіку доказів у конституційному процесі. Детально розкрито коло суб'єктів доказування та зазначається, що крім суб'єктів, що мають право на конституційне представництво, суб'єктами доказів у конституційному процесі можуть бути судді-доповідачі, колегія суддів та повноважний суддя Конституційного Суду України.

Сінькевич О. В. Охоронна функція галузі конституційного права України: теорія та практика. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2020. № 2. С. 32–37.

У статті констатовано, що охоронна функція галузі конституційного права України не є домінуючою, якщо порівнювати її з галузевою регулятивною функцією. Цьому є низка пояснень, частина яких ґрунтується на природі охоронної функції права в цілому, а частина — на особливостях галузі конституційного права України зокрема. Найбільше уваги в сучасній національній юридичній літературі приділяється ролі не охоронної, а регулятивної функції галузі конституційного права; різні прояви й аспекти охоронної функції досліджені фрагментарно. У статті досліджено сутність охоронної функції галузі конституційного права України й демонстрацію її найбільш яскравого прояву (діяльність Конституційного Суду України).

Славна О. В. Нормативно-правова регламентація обмеження свободи пересування в умовах надзвичайної ситуації в Україні. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2020. № 2 (12). С. 30–37.

Статтю присвячено дослідженню чинного законодавства України в межах запровадження надзвичайної ситуації, яка передбачає введення карантинних заходів і, як наслідок, тимчасово обмежує право на свободу пересування. Обґрунтовано позицію, що право на свободу пересування не є абсолютним і може бути обмежене за умови

закріплення таких обмежень у відповідному законі. В рамках аналізу нормативно-правових актів зроблено висновок щодо відсутності виключного переліку випадків обмеження свободи пересування, що може призвести до нівелювання сутності та змісту фундаментального конституційного права людини на свободу пересування.

Спінчевська О. М. Основні характеристики сучасного конституційного юрисдикційного процесу в Україні. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2020. № 5. С. 88–98.

У статті аналізується сутність категорії «конституційно-юрисдикційний процес» шляхом встановлення зв'язку та співвідношення цього поняття з такими дотичними поняттями, як «юрисдикція», «конституційна юрисдикція», «юридичний процес», «юридична процедура», «юрисдикційний процес», «конституційний процес», «конституційне провадження»; досліджуються особливості сучасного конституційного юрисдикційного процесу в Україні, що реалізується в діяльності Конституційного Суду України; визначаються напрями та перспективи подальших наукових досліджень у цій галузі.

Федорчук І. І. Конституційне право на житло як предмет сучасного вітчизняного наукового дискурсу. Держава і право. Юридичні і політичні науки : зб. наук. пр. Київ : Юридична думка, 2020. Вип. 87. С. 42–53.

Виявлено характерні особливості й тенденції розвитку сучасного вітчизняного наукового дискурсу щодо конституційного права на житло. Із використанням елементів методу контент-аналізу вивчено низку наукових досліджень у сферах юриспруденції, економіки, державного управління, соціології, спрямованих на дослідження конституційного права на житло. Встановлено спільні та принципово відмінні підходи науковців до розуміння змісту, сутності, суб'єктного складу, механізму реалізації конституційного права на житло тощо. Шляхом застосування загальнонаукових методів аналізу й синтезу сформульовано перелік найбільш загальних рис, притаманних сучасному вітчизняному науковому дискурсу, предметом якого є конституційне право на житло, та окреслено тенденційний вектор його подальшого розвитку.

Хмарук Т. В. Особливості конституційно-правової регламентації процедури розгляду та ухвалення рішень Конституційним Судом України. Держава та регіони. Серія: Право. 2020. № 2 (68). С. 39–44.

У статті досліджуються особливості й проблеми конституційно-правової регламентації процедури розгляду й ухвалення рішень вітчизняним органом конституційної юстиції. Проводиться аналіз доктринального визначення понять «рішення Конституційного Суду України», «стадія конституційного провадження», «конституційна процедура». Визначаються стадії розгляду й ухвалення рішення Конституційного Суду України за вітчизняним законодавством та їхні особливості. Пропонуються засоби розв'язання окремих нормативних і практичних проблем застосування процедури ухвалення й розгляду рішення Конституційного Суду України за вітчизняним законодавством. Порушується питання щодо нормативно закріпленої можливості Конституційного Суду України розвивати й конкретизувати свої юридичні позиції.

Вийшло друком:

Право у сучасному політичному житті України : наукове видання / кер. авт. кол. А. О. Селіванов. Київ : Логос, 2020. 407 с.

У монографії творчого колективу провідних вчених-юристів і політологів уперше обґрунтовано нову доктрину існування права в політиці, розглянуто актуальні проблеми їх взаємообумовленості та розуміння права в реаліях політичного життя суспільства й держави. Актуальність монографії надає доктринальне визначення «політики державних дій», адже автори видання розкривають малодосліджені питання існування права в «живому» контексті державної політики. Цінність цього творчого міждисциплінарного дослідження, яке плавно переходить від теорії до питань реального світу соціальної практики, створює і підтримує основну авторську ідею — висловити власну позицію кожного вченого на процеси, які проливають світло на право у новому ракурсі, його існування в політичних відносинах держави та суспільства.

Ця робота розрахована на вчених, державних діячів, суддів, адвокатів, аспірантів і студентів — усіх, хто бажає оновити й поглибити свої уявлення та знання в найскладнішій сфері життя суспільства, коли право в сучасній політиці є критично важливим на шляху до правової демократичної держави.

Заступник керівника Департаменту
організаційної роботи — керівник
Редакційно-видавничого управління
Секретаріату
Конституційного Суду України
С. Сидоренко
тел.: 0 (44) 238-10-32

Відповідальний секретар
Я. Скринник
тел.: 0 (44) 238-11-54
e-mail: court@ccu.gov.ua

Над випуском працювали:
О. Пазенко,
Т. Безверха

Підписано до друку 10.12.2020.
Формат 70x100/16. Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 7,09. Обл.-вид. арк. 6,14.
Зам. № 458.
Наклад 70. Ціна договірна.

Верстка, друк та палітурні роботи
ТОВ «505»
м. Житомир, вул. М. Бердичівська, 17а
тел.: (0412) 422-106, e-mail: book_druk@i.ua

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції України
серія ДК № 5609 від 21.09.2017 р.*